

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การจัดการความรู้พื้นฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน
เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน
ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

Community Socio-Cultural Capital-Based Knowledge Management
for Sustainable Quality of Life in Songkhla Lake Basin

อาจารย์ ดร. พรศักดิ์ พรหมแก้ว
ผู้ช่วยศาสตราจารย์จรินทร์ เทพสงเคราะห์

มหาวิทยาลัยทักษิณ

ตุลาคม 2555

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การจัดการความรู้พื้นฐานทฤษฎีสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน
เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน
ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

อาจารย์ ดร. พรศักดิ์ พรหมแก้ว
ผู้ช่วยศาสตราจารย์จรินทร์ เทพสงเคราะห์

มหาวิทยาลัยทักษิณ

สนับสนุนโดย สำนักบริหารโครงการวิจัยในอุดมศึกษา
และพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ
สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

คำรับรองคุณภาพ

ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรพันธุ์ เขมกฤษาศัย ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยทักษิณ ขอรับรองว่า รายงานวิจัย เรื่อง “การจัดการความรู้บนฐานคุณธรรมและวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” โดย อาจารย์พรศักดิ์ พรหมเมธี เป็นตัวแทนโครงการวิจัย ได้ผ่านการประเมินคุณภาพงานวิจัยจากผู้ทรงคุณวุฒิเรียบร้อยแล้ว

ลงชื่อ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรพันธุ์ เขมกฤษาศัย)
ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” มีความมุ่งหมายในการศึกษา 3 ประเด็น คือ 1.วิธีการหรือกระบวนการในการจัดการความรู้ของกลุ่ม 2.ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม และ 3.ผลจากการจัดการความรู้ของกลุ่ม โดยการเลือกกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่มีผลการดำเนินการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมโดดเด่นเป็นที่รู้จักและยอมรับของชาวบ้านในพื้นที่และบุคคลทั่วไปอย่างกว้างขวางมาเป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 6 กลุ่ม ได้แก่ 1.กลุ่มเกาะหนึ่งบางแก้ว อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง 2.กลุ่มโนราบ้านวังเลน อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง 3.กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมด อำเภอดะโหมด จังหวัดพัทลุง 4.กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา 5.กลุ่มสภาลานวัดตะโหมด อำเภอดะโหมด จังหวัดพัทลุง 6.กลุ่มหัตถกรรมกะลาสูงป्ली้ม อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง การศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์ สังเกต และถ่ายภาพประกอบเป็นหลัก และมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารประกอบด้วย ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

กลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่จัดตั้งขึ้นเพื่อพัฒนาชุมชนบนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนพอจะจำแนกอย่างกว้าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกลุ่มได้เป็น 2 ลักษณะ คือ กลุ่มที่มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาชุมชนครอบคลุมในแทบทุก ๆ ด้าน ซึ่งจากการศึกษากลุ่มตัวอย่างได้แก่ กลุ่มสภาลานวัดตะโหมด และกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาชุมชนเฉพาะด้าน ซึ่งจากการศึกษากลุ่มตัวอย่างได้แก่ กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมด กลุ่มหัตถกรรมกะลาสูงป्ली้ม กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอ กลุ่มเกาะหนึ่งบางแก้ว และกลุ่มโนราบ้านวังเลน กลุ่มชาวบ้านต่าง ๆ เหล่านี้จะเน้น “การจัดการความรู้” บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติและพัฒนางาน ซึ่งแต่ละกลุ่มใช้วิธีการหรือกระบวนการจัดการความรู้ที่ไม่แตกต่างกัน โดยมีขั้นตอนหลัก ๆ ได้แก่ 1.การกำหนดปัญหาที่ต้องการ ซึ่งเป็นปัญหาที่สอดคล้องกับชื่อกลุ่มและวัตถุประสงค์ของกลุ่ม 2.การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันตามประเด็นปัญหานั้น ซึ่งมีหลากหลายรูปแบบ แต่ส่วนใหญ่จะเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ นอกจากนี้ยังมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มหรือคณะบุคคลอื่นที่มาศึกษาดูงานของกลุ่มหรือกลุ่มไปศึกษาดูงานที่กลุ่มอื่น ๆ 3.การยกระดับความรู้และการประยุกต์ใช้ความรู้ ซึ่งเป็นการทำให้ “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” กลายมาเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” ที่สามารถนำไปเป็นแนวปฏิบัติและพัฒนาชุมชน และ 4. การสืบสานต่อความรู้ เพื่อให้คนทั่วไปได้รับรู้อย่างกว้างขวางขึ้นและเป็นประโยชน์ต่อคนรุ่นต่อ ๆ ไปด้วย การจัดการความรู้ของกลุ่มส่วนใหญ่ประสบผลสำเร็จด้วยดีเนื่องจากมีปัจจัยหลายอย่างเป็นปัจจัยเอื้อหรือสนับสนุน ที่สำคัญได้แก่ การที่สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่ซึ่ง

มีความรู้ความเข้าใจในสภาพและปัญหาต่างๆ ของชุมชนมาแล้วในระดับหนึ่ง การรู้จักมักคุ้นกันเป็น
อย่างดีระหว่างสมาชิกกลุ่มเพราะเป็น “คนบ้านเดียวกัน” การมีผู้นำที่มีความรู้ความสามารถและมี
ความมุ่งมั่นตั้งใจสูงในการดำเนินงานของกลุ่ม และการได้รับการสนับสนุนด้วยดีจากหน่วยงาน
ภาครัฐและหน่วยงานอื่นที่สนใจในงานพัฒนาชุมชนด้วยกัน ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการ
ความรู้แม้จะมีอยู่บ้างแต่ก็ไม่ค่อยจะมีปัญหาต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม เช่น การมีเวลาวางค้อยจะ
ไม่ตรงกันของสมาชิกกลุ่ม การไม่ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับกลุ่มของสมาชิกกลุ่มบางคน โดยเฉพาะ
เรื่องการส่งคืนเงินกู้ เป็นต้น การจัดการความรู้ของกลุ่มได้ก่อให้เกิดผลในทางพัฒนาทั้งที่เป็น
การพัฒนาคน พัฒนากลุ่ม และพัฒนาชุมชน ซึ่งล้วนแต่มีคุณค่าต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน
ของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาต่อไป

Abstract

The objectives of the research entitled “Community Socio-Cultural Capital-Based Knowledge Management for Sustainable Quality of Life in Songkhla Lake Basin” were to study 1) procedures of the knowledge management of the groups, 2) factors influencing the knowledge management of the groups, and 3) the outcomes of the knowledge management of the groups. The study selected six community groups in the area of Songkhla Lake Basin, involved with the knowledge management based on socio-cultural capitals and whose works were prominent and recognized widely by the people in the area. The six groups serving as the sample of the study included 1. Bangkaeo Leather Carving Group from Bangkaeo district, Phatthalung province; 2. Nora Ban Wanglane Group from Phayom district, Phatthalung province; 3. Rice Farming Group from Tamode district, Phatthalung province; 4. Koh Yor Housewives’ Weaving Group from Muang district, Songkhla province; 5. Sapha Lan Wat Tamode Group from Tamode district, Phatthalung province; and 6. Loong Pluem’s Coconet Shell Handicraft Group from Muang district, Phatthalung province. The research utilized the qualitative approach by collecting field data mainly through interviews, observations and photography. Related additional documentary data were also collected for the study. The findings of the study reveal the following.

The villagers’ groups in the area of Songkhla Lake Basin established for the purpose of community development based on socio-cultural capitals of the community can be classified generally into two categories. The first type is the group established for the purpose of community development in a broad sense and Sapha Lan Wat Tamode Group belongs to this category. The other type is the group established for community development in specific aspect and Rice Farming Group, Loong Pluem’s Coconet Shell Handicraft, Koh Yor Housewives’ Weaving Group, Bangkaeo Leather Carving Group and Nora Ban Wanglane Group belong to this latter category. These groups concentrate on ‘knowledge management’ based on the socio-cultural capitals of the communities as guideline for the operation and development of the work. In principle, each group employs the similar method or procedure of knowledge management, and the major steps taken include the following: 1. Specifying the problems –the problem that matches the theme or the objective of the group; 2. Sharing of learning from the problem by various means, but mostly the learning is shared formally or otherwise among members within the group. Besides, learning is also shared with other visiting groups or personnel or when the group itself visiting the others; 3.

Knowledge of learning is elevated and applied, thus turning the “embedded knowledge” into “revealed knowledge” capable of using it as guideline for the performance and community development; and 4. The knowledge is carried on by imparting to the general public and for inheritance by future generations. Knowledge management carried out by the groups is mostly successful due to inducing or supporting factors. For example, members of each group consist mostly of local people who understand local conditions and problems to a certain extent. Knowing each other well among members of the group because they are “people from the same root” also helps the group’s success. In addition, the group leaders who are knowledgeable and committed and good supports from the government agencies and other organizations related to community development work contribute to the group’s achievement. A few factors hindering the knowledge management are found but they do not seriously impede the group’s operation. These minor problems include each member’s unavailability of free time at the same period, and member’s non-compliance to the rules and regulations of the group, particularly on the repayment of the loan. Knowledge management of the group contributes to different aspects of development at individual, group and community level, all of which are valuable to the sustainable development of quality of life of the people in the communities in Songkhla Lake Basin.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” ซึ่งเป็นโครงการวิจัยย่อยโครงการหนึ่งในชุดโครงการวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” นี้ ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักบริหาร โครงการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2554 ผู้วิจัยขอขอบพระคุณหน่วยงานดังกล่าวไว้ในโอกาสนี้

ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. สมเกียรติ สายธนู อธิการบดีมหาวิทยาลัยทักษิณ ที่ได้ให้การสนับสนุนแก่คณะนักวิจัยในการทำวิจัยเรื่องนี้และชุดโครงการวิจัยนี้จนทำให้คณะนักวิจัยสามารถดำเนินการวิจัยสำเร็จได้ด้วยดี และขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. ประมวล เทพสงเคราะห์ รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยทักษิณ ในฐานะหัวหน้าชุดโครงการวิจัย ที่ได้ริเริ่มให้มีชุดโครงการวิจัยดังกล่าว และให้โอกาสนักวิจัยเข้าร่วมวิจัยในชุดโครงการวิจัยนี้ถึง 5 คน ประกอบด้วย อาจารย์ ดร.พรศักดิ์ พรหมแก้ว, ผู้ช่วยศาสตราจารย์อดิศร สักดิ์สูง, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศุภการ สิริไพศาล, ผู้ช่วยศาสตราจารย์จรินทร์ เทพสงเคราะห์ และอาจารย์วรุฒม์ นาที ซึ่งคณะผู้วิจัยทุกคนได้ให้ความร่วมมือด้วยดีในการปรึกษาหารือและวางแผนดำเนินการวิจัยร่วมกันจนทำให้งานวิจัยเรื่องนี้และชุดโครงการวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิจัยคนอื่นๆ ทุกคนซึ่งไม่ได้เอ่ยนามในที่นี้ได้ให้ข้อคิดเห็นต่างๆ ที่มีประโยชน์ต่อการวิจัยครั้งนี้ และขอบคุณชาวบ้านในพื้นที่ศึกษา โดยเฉพาะผู้นำและสมาชิกกลุ่มชาวบ้านที่เลือกมาเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา รวมถึงชาวบ้านทั่วไปในพื้นที่ศึกษาที่ได้สละเวลาอันมีค่าให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อครั้งนี้

คุณค่าใดๆ อันเกิดจากการวิจัยเรื่องนี้และชุดโครงการวิจัยนี้ผู้วิจัยขอมอบแก่กลุ่มชาวบ้านที่เป็นพลังสำคัญในการร่วมพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานของทุนชุมชนเพื่อนำชุมชนไปสู่ความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ และหวังว่างานวิจัยนี้จะมีประโยชน์ต่อวงวิชาการและวงการพัฒนาได้ในระดับหนึ่ง

ผู้วิจัย

สารบัญ

บทที่

หน้า

1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย	6
ขอบเขตของการวิจัย	6
คำถามสำคัญในการวิจัย	7
นิยามศัพท์เฉพาะ	7
ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ	8
แนวทางการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์	9
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
การจัดการความรู้	10
1. ความหมายของการจัดการความรู้	10
2. ความสำคัญของการจัดการความรู้	11
3. หลักการจัดการความรู้	13
4. ปัจจัยที่เอื้อหรือสนับสนุนการจัดการความรู้	14
5. ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการความรู้	15
กลุ่มชาวบ้าน	16
1. ความหมายของกลุ่มชาวบ้าน	16
2. ประเภทของกลุ่มชาวบ้าน	17
3. หลักการของการเป็นกลุ่มชาวบ้าน	19
4. องค์ประกอบของกลุ่มชาวบ้าน	21
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	22
3 วิธีดำเนินการวิจัย	26
การกำหนดปัญหาวิจัย	26
การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	27

การสร้างเครื่องมือและเก็บรวบรวมข้อมูล	28
การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล	30
การสรุปผลและรายงานผลการวิจัย	30
4 ผลการศึกษา	31
กลุ่มสถานานวัดตะโหนด	32
กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหนด	43
กลุ่มหัตถกรรมกะลามะพร้าวบ้านคอกวัว	52
กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอ	60
กลุ่มแกะหนังบางแก้ว	68
กลุ่มโนราบ้านวังเลน	75
5 บทย่อ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	81
บทย่อ	81
สรุปผล	85
อภิปรายผล	93
ข้อเสนอแนะ	95
1. ข้อเสนอแนะทั่วไป	95
2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย	96
6 ผลผลิต	97
ผลงานตีพิมพ์ในวารสารวิชาการในระดับชาติ	97
ผลงานเชิงสาธารณะ	103
รายงานการเงิน	116
บรรณานุกรม	117

บทที่	หน้า
บุคลากร	120
ภาคผนวก	123
ประวัตินักวิจัย	131

สารบัญภาพ

ภาพประกอบ	หน้า
1 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มสถานาวัดตะโหนด ที่วัดตะโหนด ตำบลตะโหนด อำเภอตะโหนด จังหวัดพัทลุง	42
2 ป้ายชื่อสำนักงาน และห้องสำนักงานกลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหนด ซึ่งอยู่ในอาคารส่วนหน้าของสำนักงาน ตั้งอยู่ที่ตำบลตะโหนด อำเภอตะโหนด จังหวัดพัทลุง	50
3 การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มกับผู้นำกลุ่มของกลุ่มเกษตรกร ทำนาตะโหนด ที่สำนักงานกลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหนด อำเภอตะโหนด จังหวัดพัทลุง	51
4 ที่ทำการกลุ่มหัตถกรรมกะลาคุงปัดัม ตำบลชัยบุรี อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง	58
5 การเก็บรวบรวมข้อมูลที่กลุ่มหัตถกรรมกะลาคุงปัดัม ตำบลชัยบุรี อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง	59
6 ข้อมูลบางส่วนจากกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา	66
7 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มกลุ่มแม่บ้าน เกษตรกรทอผ้าเกาะยอ	67
8 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเกาะหนังบางแก้ว ตำบลท่ามะเดื่อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง	74
9 การเก็บข้อมูลที่กลุ่มมโนราห์บ้านวังเลน ตำบลเกาะเต่า อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง	80

บทที่ ๖

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การแสวงหาความรู้ เป็นคุณสมบัติที่สำคัญอย่างหนึ่งของมนุษยชาติ ทั้งนี้เนื่องจากโดยสภาวะธรรมชาติแล้วมนุษย์เป็นสัตว์โลกที่มีโครงสร้างทางสมองที่มีศักยภาพสูงยิ่งจึงมีปัญญาความคิดเหนือกว่าสัตว์โลกชนิดอื่น ๆ ทั่วไป ดังที่ ประเวศ วะสี (2545 : 47) ได้กล่าวไว้ว่า “ในจักรวาลไม่มีโครงสร้างอะไรที่วิจิตรเสมอสมองมนุษย์ มนุษย์มีสมองที่มีศักยภาพสูงยิ่ง” และ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (2544 : 69) ก็ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันว่า “มนุษย์เป็นยอดสัตว์ที่ฝึกได้ เรียกอย่างสมัยใหม่ว่ามีศักยภาพสูง สามารถฝึกได้ทั้งทางกาย ทางจิต และทางปัญญา” จากสภาวะธรรมดังกล่าวจึงทำให้ “ความสนใจใฝ่รู้” เป็นคุณสมบัติที่สำคัญของมนุษย์ ดังที่ อาริสโตเติล (Aristotle : 384 - 322 B.C.) ปรัชญาเมธีชาวกรีกในสมัยโบราณได้กล่าวไว้ว่า “มนุษย์ทุกคนย่อมปรารถนาที่จะรู้โดยธรรมชาติ” (พิน คอกบัว ; 2532 : 3) เพียงแต่แต่ละคนอาจมีความสนใจใฝ่รู้ในเรื่องต่าง ๆ มากน้อยแตกต่างกัน จากการตระหนักใน “คุณค่าของความรู้” ที่มีต่อ “มนุษยชาติ” นี้เองจึงทำให้มนุษย์แสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลาเพื่อตอบสนองต่อความสงสัยใฝ่รู้และเพื่อประโยชน์ต่อวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์เอง ดังที่ปรากฏให้เห็นมามากแล้วในพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ จึงกล่าวได้ว่าการแสวงหาความรู้เป็น “กิจกรรมทางปัญญา” ของมนุษย์ โดยมนุษย์ได้ใช้วิธีการหรือกระบวนการต่าง ๆ มากมายในการแสวงหาความรู้และได้พัฒนาวิธีการหรือกระบวนการดังกล่าวมาเป็นลำดับ

“การจัดการความรู้” เป็นกระบวนการหนึ่งในการแสวงหาและจัดระบบความรู้ของมนุษย์ความจริงแล้วมนุษย์รู้จัก “จัดการความรู้” มาช้านานแล้ว เพียงแต่ในอดีต “การจัดการความรู้” ของมนุษย์ยังเป็นกระบวนการที่เป็นไปตามธรรมชาติมากกว่าที่จะเป็นกระบวนการบนพื้นฐานของหลักวิชาหรือแนวคิดทฤษฎีใด ๆ เพราะโดยวิสัยของมนุษย์ที่มาอยู่ร่วมกันย่อมจะมี “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้” ซึ่งกันและกันเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ มากมายภายในกลุ่ม ครั้นต่อมาเมื่อมนุษย์ตระหนักในคุณค่าของ “การจัดการความรู้” มากขึ้นจึงได้จัดระเบียบเกี่ยวกับ “การจัดการความรู้” ให้มีขั้นตอนและวิธีการที่มีระบบและชัดเจนขึ้น ดังที่ บุญดี บุญญาภิกิจ และคณะ (2547 : 6 - 7) ได้กล่าวไว้ว่า ความรู้เป็นทรัพย์สินที่มีค่าที่สุดขององค์กร มีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นกว่าทรัพย์สินอื่น ๆ คือเป็นทรัพย์สินที่ไม่มีขีดจำกัด ยิ่งใช้ยิ่งเพิ่ม ยิ่งองค์กรมีความรู้มากขึ้นเท่าไรก็ยังสามารถเรียนรู้ในสิ่งใหม่ ๆ ได้มากขึ้นเท่านั้น จากการตระหนักในความสำคัญของความรู้ดังกล่าวจึงทำให้เกิด “การจัดการความรู้” (Knowledge Management : KM) โดยมีกระบวนการที่เป็นระบบในการค้นหา สร้าง รวบรวม จัดเก็บ

เผยแพร่ ถ่ายทอด แบ่งปัน และใช้ความรู้ที่นั่นเพื่อประโยชน์ขององค์กร ซึ่ง วิจารณ์ พานิช (2546 : 2-5) ได้กล่าวถึงคุณค่าของการจัดการความรู้ไว้ว่า การจัดการความรู้จะช่วยเพิ่มความมีชีวิตชีวาและความสำเร็จในองค์กร เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กร และ ชิตพัฒน์ เคียนวิจิตร (2548 : 75-76) ก็ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการความรู้จะช่วยรวบรวมความรู้ความชำนาญของบุคคลและองค์กรไว้ได้ ช่วยให้องค์กรมีข้อมูลต่าง ๆ เพื่อเพิ่มความได้เปรียบในการแข่งขัน ช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานเรียนรู้งานได้ด้วยตนเอง และช่วยให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถในการตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ขององค์กร

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ “การจัดการความรู้” ได้รับการยอมรับทั่วไปว่าเป็น “วิถีแห่งปัญญา” ที่มีความหมายสำคัญยิ่งต่อ “การพัฒนา” ในปัจจุบันหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนจึงมีความตื่นตัวใน “การจัดการความรู้” กันมากขึ้น ดังที่ นันทิพย์ วิภาวิน และนงเยาว์ เปรมกมลเนตร (2551 : 81) ได้กล่าวไว้ว่า

นอกจากภาคเอกชนที่ให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้แล้ว ภาครัฐก็ตื่นตัวในเรื่องนี้เช่นกัน ดังจะเห็นได้จาก พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 มาตรา 11 กำหนดไว้ว่า “ส่วนราชการมีหน้าที่พัฒนาความรู้ในส่วนราชการเพื่อให้มีลักษณะเป็นองค์แห่งการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ โดยต้องรับรู้ข้อมูลข่าวสารและสามารถประมวลผลความรู้ในด้านต่าง ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติราชการได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเหมาะสมต่อสถานการณ์ รวมทั้งต้องส่งเสริมพัฒนาความรู้ ความสามารถ สร้างวิสัยทัศน์ และปรับเปลี่ยนทัศนคติของข้าราชการในสังกัดให้เป็นบุคคลที่มีประสิทธิภาพ และมีการเรียนรู้ร่วมกัน”

หลังจากที่ “การจัดการความรู้” ได้รับการจัดระบบระเบียบชัดเจนขึ้นแล้ว กระบวนการจัดการความรู้ก็เป็นที่ยอมรับของหน่วยงานต่าง ๆ และคนทั่วไปอย่างกว้างขวางขึ้น รวมทั้งในชุมชนต่าง ๆ ด้วย

“ชุมชน” เป็นหน่วยทางสังคมที่เกิดขึ้นตามสภาวะธรรมชาติของมนุษย์ที่จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นหมู่และมีความสัมพันธ์กันในรูปแบบต่าง ๆ คนที่อยู่ในชุมชนเดียวกันส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่เดียวกันหรือใกล้เคียงกัน มีวิถีการดำรงชีวิตในแนวเดียวกัน และมีความคิดความเชื่อหลายอย่างร่วมกัน การเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนย่อมมีนัยสัมพันธ์กับ “บริบทชุมชน” ทั้งที่เป็นบริบททางธรรมชาติ (บริบททางภูมิศาสตร์) และบริบททางสังคมและวัฒนธรรม (บริบททางสังคมศาสตร์) “บริบททางธรรมชาติ” ได้แก่ สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น สภาพภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ ความหลากหลายทางชีวภาพและ

ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น ส่วน “บริบททางสังคมและวัฒนธรรม” ได้แก่ สภาพแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรมอันเป็นผลผลิตทางความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น ความคิด ความเชื่อ วิถีปฏิบัติ ประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ เป็นต้น บริบทชุมชนทั้งสองลักษณะนี้จะมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันอย่างยากที่จะแยกออกจากกันได้ บริบททางธรรมชาติย่อมมีอิทธิพลต่อบริบททางสังคมและวัฒนธรรม และในขณะเดียวกันบริบททางสังคมและวัฒนธรรมก็ย่อมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของบริบททางธรรมชาติด้วยเช่นกัน เมื่อผู้คนในชุมชนมีวิถีชีวิตอยู่ท่ามกลางบริบทชุมชนทั้งสองลักษณะดังกล่าวย่อมทำให้เกิดการเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับบริบทชุมชนจนเกิดการสั่งสมความรู้ความคิดต่อ ๆ กันมา กลายเป็น “ทุนชุมชน” ซึ่งส่งผลอย่างมากต่อ “วิถีชุมชน” ของชุมชนแต่ละแห่ง โดยนัยนี้จึงเห็นได้ว่า ชุมชน แต่ละแห่งย่อมมี “ทุนชุมชน” เป็นพื้นฐานชีวิตของชุมชน ทั้งที่เป็น “ทุนธรรมชาติ” และ “ทุนสังคมและวัฒนธรรม”

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่าคำว่า “ทุน” ในมิติของ “ทุนชุมชน” มีนัยความหมายแตกต่างไปจากคำว่า “ทุน” ในมิติของ “ระบบเศรษฐกิจ” โดยเฉพาะในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่กำลังเป็นกระแสสังคมโลกอยู่ในปัจจุบัน เพราะคำว่า “ทุน” ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิมนั้นจะโยงยึดอยู่กับปัจจัยในการผลิต การแลกเปลี่ยน และการให้บริการเป็นหลัก เช่น ที่ดิน วัตถุดิบ เครื่องมืออุปกรณ์ แรงงาน เงินตรา เป็นต้น แต่สำหรับ “ทุน” ในมิติของ “ทุนชุมชน” นั้นจะเน้นถึงสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งที่เป็นทุนทางธรรมชาติและทุนทางสังคมและวัฒนธรรมดังกล่าวแล้ว

ชุมชนทุกแห่งย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เพียงแต่การเปลี่ยนแปลงนั้นอาจมากหรือน้อยและเร็วหรือช้าแตกต่างกัน ไปในแต่ละชุมชนด้วยเหตุปัจจัยต่าง ๆ เมื่อชุมชนค่อย ๆ เปลี่ยนไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อแนวคิดทุนนิยมซึ่งเป็นแนวคิดแบบสังคมสมัยใหม่ได้เข้ามาสู่ชุมชนมากขึ้น ซึ่งเริ่มปรากฏเป็นรูปธรรมอย่างเด่นชัดมาตั้งแต่เมื่อรัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ปรับเปลี่ยนนโยบายในการพัฒนาประเทศไปมุ่งเน้นทางทางด้านอุตสาหกรรมและการผลิตเพื่อการส่งออกตามแนวคิดของประเทศตะวันตกโดยการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 – 2509) เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ ซึ่งส่งผลให้ชุมชนทั่วไปโดยเฉพาะชุมชนชนบทต้องตกอยู่ในสภาพของช่วงขอบขอบแห่งการพัฒนา ทำให้ “ทุนชุมชน” ถูกผนวกเข้ากับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในระดับมหภาค นอกจากนี้แนวคิดทุนนิยมยังกดทับความหมายของ “ทุน” ให้แคบลงเหลือเพียงความหมายตามแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ดังกล่าวแล้ว จึงทำให้ “ทุนชุมชน” ซึ่งเคยเป็นพื้นฐานของชุมชนที่สืบต่อมาช้านานเริ่มถูกละเลยหรือมองข้าม ชุมชนแต่ละแห่งจึงต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด โดยเฉพาะการปรับตัวในด้าน “การจัดการความรู้” บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน โดยมีรูปแบบการปรับตัวอย่างหนึ่งให้เห็นเด่นชัดคือ การรวมตัวกันจัดตั้งเป็น “กลุ่มชาวไร่” เพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเอง

“กลุ่มชาวบ้าน” เป็นองค์กรทางสังคมลักษณะหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นจากความร่วมมือของชาวบ้านในชุมชน โดยมีเป้าหมายชัดเจนในการดำเนินงานเพื่อพัฒนาชุมชนของตนในด้านต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ซึ่งอาจเป็นวัตถุประสงค์เฉพาะทางหรือวัตถุประสงค์ทั่วไป “กลุ่มชาวบ้าน” อาจมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปได้หลายชื่อ เช่น องค์กรชาวบ้าน องค์กรชุมชน องค์กรท้องถิ่น องค์กรประชาชน กลุ่มเกษตรกร เป็นต้น นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร (2549 : 11 - 22) ได้กล่าวถึงความหมายของ “กลุ่มชาวบ้าน” ไว้โดยอ้างตามความหมายของกรมพัฒนาชุมชนและองค์กรพัฒนาเอกชนว่า กรมพัฒนาชุมชนได้ให้ความหมายของ “กลุ่มชาวบ้าน” ไว้ว่าหมายถึง การรวมตัวของประชาชนในหมู่บ้านหรือตำบลในรูปของกลุ่มเพื่อดำเนินกิจการใดกิจการหนึ่งตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม หรือสนองวัตถุประสงค์ของชุมชน หรือแม้กระทั่งวัตถุประสงค์ของทางราชการหรือหน่วยงานเอกชนที่ให้การสนับสนุน กลุ่มที่จัดตั้งขึ้นนี้อาจจัดตั้งขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ ไม่มีกฎหมายรองรับ แต่อาจใช้ระเบียบของทางราชการหรือที่กลุ่มจัดทำขึ้นเอง และที่จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการมีกฎหมายรองรับ จะเป็นนิติบุคคลหรือไม่เป็นนิติบุคคลแล้วแต่กรณี และองค์กรพัฒนาเอกชน ได้ให้ความหมายไว้ในลักษณะคล้ายคลึงกันว่า กลุ่มชาวบ้าน หมายถึง กลุ่มที่ชาวบ้านในชุมชนรวมตัวขึ้นอย่างมีเป้าหมายที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชุมชน และกระทำการตามเป้าหมายเพื่อชุมชน กลุ่มชาวบ้านจึงเป็นตัวแทนของชุมชนในการรักษาผลประโยชน์และคลี่คลายปัญหาของชุมชนทั้งที่เป็นปัญหาเฉพาะหน้าและปัญหาระยะยาว นอกจากนี้ นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร (2549 : 23 - 35) ยังได้กล่าวถึงหลักการในการจัดตั้ง “กลุ่มชาวบ้าน” ไว้ว่า การจัดตั้ง “กลุ่มชาวบ้าน” มีหลักการในการจัดตั้งที่สำคัญ คือ การรวมคนที่มีความสนใจและความต้องการร่วมกัน การรวมกลุ่มต้องมีประโยชน์ร่วมกัน การมุ่งให้ “คน” เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา การดำเนินงานโดยยึดหลักการมีส่วนร่วม และการจัดการเป็นฐานการพัฒนาชุมชน จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นว่า “กลุ่มชาวบ้าน” เป็นกลุ่มทางสังคมลักษณะหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาชุมชนอย่างน่าสนใจยิ่ง โดยเฉพาะในแง่ที่เป็นกลุ่มที่เน้นการจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนในการพัฒนาชุมชน ปัจจุบันจึงทำให้นักพัฒนาและนักวิชาการให้ความสนใจใน “กลุ่มชาวบ้าน” กันมากยิ่งขึ้น อีกทั้งในชุมชนต่าง ๆ ก็มี “กลุ่มชาวบ้าน” เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากด้วย

“พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” ตั้งอยู่ทางภาคใต้ตอนกลางทางฝั่งตะวันออก เป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติและมีความหลากหลายทางชีวภาพมากที่สุดแหล่งหนึ่งในภาคนี้ จึงมีผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินเกิดเป็นชุมชนน้อยใหญ่มาแต่ครั้งอดีตกาล โดยส่วนใหญ่เข้ามาประกอบอาชีพทำนาและเกษตรกรรมอื่น ๆ จนทำให้บริเวณนี้ได้ชื่อว่าเป็น “อู่น้ำ” ที่สำคัญของภาคใต้สืบต่อมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และชุมชนแต่ละแห่งต่างก็ได้สั่งสมสืบทอด “ทุนสังคมและวัฒนธรรม” ของตนเองต่าง ๆ กันมาจนกลายเป็นบรรดากลุ่มชุมชนบ้าน ๆ ในปัจจุบันชุมชน

ต่าง ๆ เหล่านี้อยู่ในเขตพื้นที่การปกครองของ 3 จังหวัด คือ พัทลุง สงขลา และนครศรีธรรมราช โดยในจังหวัดพัทลุงมีเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาครอบคลุมพื้นที่ทั้งจังหวัด ส่วนในจังหวัดสงขลา และนครศรีธรรมราชมีเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาครอบคลุมพื้นที่เพียงบางส่วน การที่พื้นที่บริเวณนี้เป็น “อู่ข้าวอู่น้ำ” ที่สำคัญของภาคได้สืบต่อมาช้านานรัฐบาลจึงให้ความสำคัญต่อการพัฒนาพื้นที่บริเวณนี้มากขึ้น ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) ดังจะเห็นว่าเมื่อปี พ.ศ. 2526 หน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่บริเวณนี้ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กองทัพอากาศที่ 4 และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้ร่วมกันจัดสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “แนวทางการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” ขึ้นระหว่างวันที่ 17 - 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2526 (ณรงค์ ภู เชียงใหม่ : 2526 : 247 หน้า) และต่อมาในปี พ.ศ. 2545 รัฐบาลก็กำหนดให้มี “โครงการจัดทำแผนแม่บทพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” โดยมอบหมายให้สถาบันอุดมศึกษาในภาคใต้ 3 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ และมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ร่วมกันดำเนินการจัดทำแผนแม่บทดังกล่าวเพื่อเสนอต่อรัฐบาล ซึ่งปัจจุบันแผนแม่บทนี้ได้ดำเนินการเสร็จแล้ว (พรศักดิ์ พรหมแก้ว : 2555 : 10) นอกจากนี้แล้วนักวิชาการ นักวิจัย และนักพัฒนาต่างก็ได้ให้ความสนใจในการศึกษาและพัฒนาพื้นที่บริเวณนี้กันมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด จากที่กล่าวมานี้จึงเห็นได้ว่า “พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” เป็นเขตพื้นที่หนึ่งในภาคใต้ที่มีนัยสำคัญต่อการศึกษาวิจัยและการพัฒนา

ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วจึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาเรื่อง “การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” ซึ่งผลของการศึกษาจะทำให้เข้าใจถึงกระบวนการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่บริเวณนี้ ตลอดจนปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม และผลจากการจัดการความรู้ของกลุ่ม ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่บริเวณนี้เองที่สามารถจะนำเอาผลวิจัยครั้งนี้ไปปรับใช้ในการปรับกระบวนการจัดการความรู้ของตน และเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกันเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนที่สามารถจะนำเอาข้อมูลเหล่านี้ไปปรับใช้ในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาชุมชนและพัฒนาหมู่บ้านในพื้นที่บริเวณนี้ได้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงมากยิ่งขึ้น รวมถึงอาจเชื่อมโยงผลการวิจัยครั้งนี้ไปสู่กลุ่มชาวบ้านในพื้นที่บริเวณอื่น ๆ ได้อีกด้วยในระดับหนึ่ง นอกจากนี้ผลของการศึกษานี้ยังช่วยขยายขอบข่ายความสนใจในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนให้กว้างขวางขึ้นด้วย

ความมุ่งหมายของของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษา “การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” โดยกำหนดประเด็นศึกษาไว้ดังนี้

1. วิธีการหรือกระบวนการในการจัดการความรู้ของกลุ่ม
2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม
3. ผลจากการจัดการความรู้ของกลุ่ม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แต่เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีอาณาบริเวณกว้างขวางและมีกลุ่มชาวบ้านตั้งอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้นในการศึกษาจึงได้เลือกกลุ่มชาวบ้านบางกลุ่มตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้อย่างกว้าง ๆ มาเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา และเก็บข้อมูลในเขตพื้นที่อื่นเป็นที่ตั้งของกลุ่มตัวอย่างนั้น ได้แก่

- 1.1 กลุ่มสภากาชาดระโหมด ตำบลระโหมด อำเภอละโหมด จังหวัดพัทลุง
- 1.2 กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมด ตำบลระโหมด อําเภอละโหมด จังหวัดพัทลุง
- 1.3 กลุ่มหัตถกรรมกะลามะพร้าวบ้านคอกแก้ว ตำบลชัยบุรี อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง
- 1.4 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา
- 1.5 กลุ่มแกะหนังบางแก้ว ตำบลท่ามะเคื่อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง
- 1.6 กลุ่มโนราบ้านวังเลน ตำบลเกาะเต่า อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาไว้ดังนี้

- 2.1 วิธีการหรือกระบวนการในการจัดการความรู้ของกลุ่ม ซึ่งจำแนกได้ดังนี้
 - 2.1.1 การกำหนดความรู้ที่ต้องการ
 - 2.1.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้
 - 2.1.3 การยกระดับและประยุกต์ใช้ความรู้
 - 2.1.4 การสืบสานต่อความรู้

- 2.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม ซึ่งจำแนกได้ดังนี้
 - 2.2.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม
 - 2.2.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม
- 2.3 ผลจากการจัดการความรู้ของกลุ่ม ซึ่งจำแนกได้ดังนี้
 - 2.3.1 ผลต่อการพัฒนาคน
 - 2.3.2 ผลต่อการพัฒนากลุ่ม
 - 2.3.3 ผลต่อการพัฒนาชุมชน

คำถามสำคัญในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีคำถามสำคัญดังนี้

1. กลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีวิธีการหรือกระบวนการในการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนอย่างไร
2. มีปัจจัยอะไรบ้างที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
3. การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้ส่งผลต่อการพัฒนาคน พัฒนากลุ่ม และพัฒนาชุมชนอย่างไรบ้าง

นิยามศัพท์เฉพาะ

การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการในการนำเอา “ความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในคน” ของแต่ละคนซึ่งเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์และที่เคลย์ได้เรียนรู้มาแล้วมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและจัดระบบระเบียบให้เป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” เพื่อประโยชน์ต่อการปฏิบัติและพัฒนางานให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

ทุนสังคมและวัฒนธรรม หมายถึง ทุนชุมชนที่เกิดขึ้นจากความคิดและพฤติกรรมของคนในชุมชนทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนและการพัฒนาชุมชน และมักจะได้รับการสั่งสมและสืบทอดกันมาจนถือได้ว่าเป็นมรดกทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

การพัฒนาอย่างยั่งยืน หมายถึง การบริหารการจัดการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนและส่งผลถึงคนรุ่นต่อ ๆ ไปได้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ตามสภาพของสิ่งนั้น ๆ โดยการพัฒนานั้นจะเน้นทั้งในด้าน “คุณภาพ” ของชีวิต และ “ดุลยภาพ” ของสิ่งแวดล้อม

พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา หมายถึง เขตพื้นที่ที่บริเวณรอบ ๆ ลำน้ำต่าง ๆ ที่ไหลลงน้ำลงสู่ทะเลสาบสงขลา ซึ่งปัจจุบันเขตพื้นที่ดังกล่าวนี้อยู่ในเขตพื้นที่การปกครองของ 3 จังหวัด คือ พัทลุง สงขลา และนครศรีธรรมราช โดยในจังหวัดพัทลุงเป็นเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาทั้งจังหวัด ในจังหวัดสงขลาครอบคลุมพื้นที่ 12 อำเภอ ได้แก่ อำเภอระโนด กระบี่สตูล สทิงพระ สิงหนคร เมืองสงขลา นาม่อม สะเตา หาดใหญ่ คลองหอยโข่ง บางกล่ำ รัตภูมิ และควนเนียง และในจังหวัดนครศรีธรรมราชครอบคลุมพื้นที่ 2 อำเภอ ได้แก่ พื้นที่บางส่วนของอำเภอชะอวด และพื้นที่บางส่วนของอำเภอหัวไทร

ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ได้ฐานข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
2. ทำให้ชุมชนตระหนักในคุณค่าของ “ทุนสังคมและวัฒนธรรม” ของชุมชน รู้สึกภูมิใจในภูมิปัญญาและศักยภาพของตนเองมากขึ้น อันจะมีประโยชน์ต่อการสร้างจิตสำนึกต่อชุมชน และจะก่อให้เกิดความร่วมมือกันในการพัฒนาชุมชนให้เป็น “ชุมชนที่เข้มแข็ง” และ “ชุมชนที่พึ่งตนเองได้” อย่างจริงจังมากขึ้น
3. ทำให้นักวิชาการ นักพัฒนา และบุคคลทั่วไปเห็นความสำคัญของ “ทุนสังคมและวัฒนธรรม” ของชุมชน และสนใจที่จะศึกษาการจัดการความรู้บนฐานทุนดังกล่าวของชุมชนกันมากขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งในทางวิชาการและการพัฒนาชุมชนต่อไป
4. ทำให้คนทั่วไปเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาตามแนววัฒนธรรมชุมชน” และตื่นตัวสนใจในการพัฒนาแนวนี้กันมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้ข้อมูล “วัฒนธรรมชุมชน” ได้รับความสนใจมากขึ้นด้วย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ

1. เป็นประโยชน์ต่อการนำเสนอกรอบความคิดและแนวทางในการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา อีกทั้งช่วยให้เห็นแนวทางในการกำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริม “การมีส่วนร่วม” ของชุมชนในการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่บริเวณนี้
2. เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา รวมถึงการจัดการเกี่ยวกับการแก้ปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำแผนการจัดการความรู้ของกลุ่มชาวบ้าน

3. เป็นประโยชน์ต่อการจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้บนฐานทุนสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

แนวทางในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. กลุ่มชาวบ้านทั่วไปในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาโดยเฉพาะที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้สามารถที่จะนำเอาผลการวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้ในการปรับปรุงพัฒนาการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของตนเองได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพมากขึ้น
2. สามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลในการสร้างเครือข่ายกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเพื่อร่วมมือกันในการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนของชุมชน
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชนสามารถที่จะนำเอาข้อมูลเหล่านี้ไปปรับใช้ในการกำหนดนโยบายและวางแผนการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่บริเวณนี้และเชื่อมโยงไปสู่กลุ่มชาวบ้านในพื้นที่อื่น ๆ ได้ด้วย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วนำมาเสนอเป็นประเด็นต่าง ๆ ตามลำดับดังนี้

1. การจัดการความรู้
2. กลุ่มชาวบ้าน
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การจัดการความรู้

1. ความหมายของการจัดการความรู้

“การจัดการความรู้” ได้มีผู้ให้ความหมายไว้มากพอสมควร ซึ่งพอจะประมวลมาให้เห็นเป็นตัวอย่างได้ดังนี้

น้ำทิพย์ วิภาวิน และนงเยาว์ เปรมกมลเบตร (2557 : 81) ได้กล่าวถึงความหมายของ “การจัดการความรู้” ไว้ว่าหมายถึง แนวปฏิบัติที่องค์กรใช้ในการบ่งชี้ความรู้ที่จำเป็น ต้องการสร้างความรู้ใหม่และเผยแพร่เพื่อใช้ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันซึ่งจะก่อให้เกิดการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานและพัฒนาความได้เปรียบทางการแข่งขัน โดยกระบวนการของการจัดการความรู้จะต้องสอดคล้องกับกลยุทธ์และวัตถุประสงค์ขององค์กร ซึ่งสอดคล้องกับที่ บุญดี บุญญากิจ และคณะ (2547 : 23) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการในการนำความรู้ที่มีอยู่หรือที่เรียนรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กรโดยผ่านกระบวนการต่าง ๆ เช่น การสร้าง การรวบรวม การแลกเปลี่ยน การใช้ความรู้ เป็นต้น และธิติพัฒน์ เอี่ยมนิรันดร์ (2548 : 73) กล่าวว่า การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการที่มีการระบุสภาพปัจจุบันและความต้องการเพื่อวางแผนสร้างความรู้หรือนวัตกรรมด้วยการรวบรวม การจัดระบบ การประยุกต์ใช้สารสนเทศโดยใช้ช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ เพื่อสร้างประสิทธิภาพขององค์กร และพรธิดา วิเชียรปัญญา (2547 : 32 - 33) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการที่เป็นระบบในการประมวลข้อมูลสารสนเทศ ความคิด การกระทำ ตลอดจนประสบการณ์ของบุคคล เพื่อสร้างเป็นความรู้หรือนวัตกรรมและจัดเก็บในลักษณะของแหล่งข้อมูลที่สามารถเข้าถึงได้โดยอาศัยช่องทางต่าง ๆ เพื่อนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ปฏิบัติงาน ซึ่งก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้นั้นจะแพร่กระจายทั่วทั้งองค์กร นอกจากนี้ วิจารณ์ พานิช (2546 : 2 - 5) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการความรู้ หมายถึง การยกระดับ

ความรู้ขององค์กรเพื่อสร้างผลประโยชน์จากต้นทุนทางปัญญา จึงเป็นกิจกรรมที่มีความซับซ้อนและไม่สามารถสามารถให้นิยามด้วยล้อยคำสั้น ๆ ได้ ดังนั้นจึงต้องมีการให้นิยามหลาย ๆ แบบเพื่อให้ครอบคลุม ดังนี้

- การจัดการความรู้ หมายถึง การรวบรวม จัดระบบ จัดเก็บ และเข้าถึงข้อมูลเพื่อสร้างความรู้โดยใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ เป็นเครื่องมือช่วยเพิ่มพลังในการจัดการความรู้

- การจัดการความรู้เกี่ยวข้องกับแลกเปลี่ยนความรู้ หากไม่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความพยายามในการจัดการความรู้ก็จะไม่ประสบผลสำเร็จ

- การจัดการความรู้ต้องอาศัยผู้รู้ในการตีความและประยุกต์ใช้ความรู้ในการสร้างนวัตกรรมและเป็นผู้นำในองค์กร รวมทั้งต้องการผู้เชี่ยวชาญในสาขาใดสาขาหนึ่งมาแนะนำวิธีประยุกต์ใช้ในการจัดการความรู้

- การจัดการความรู้เป็นเรื่องของการเพิ่มประสิทธิผลขององค์กร เพราะการจัดการความรู้จะช่วยสร้างความมีชีวิตชีวาและความสำเร็จในองค์กร การประเมินต้นทุนทางปัญญาและผลสำเร็จของการประยุกต์ใช้การจัดการความรู้จะเป็นดัชนีบอกว่าองค์กรมีการจัดการความรู้ได้อย่างได้ผลหรือไม่

จากทัศนะของนักวิชาการต่าง ๆ ดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการในการนำเอา “ความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในคน” ของแต่ละคนซึ่งเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ และที่เคยได้เรียนรู้มาแล้วมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและจัดระบบระเบียบให้เป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” เพื่อประโยชน์ต่อการปฏิบัติและพัฒนางานให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

2. ความสำคัญของการจัดการความรู้

สังคมปัจจุบันถือได้ว่าเป็นสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge - based economy) ซึ่งเป็นเศรษฐกิจที่อาศัยความรู้เป็นหลักในการขับเคลื่อนให้เกิดการเติบโต สร้างความมั่งคั่ง และสร้างงานในอุตสาหกรรมทุกรูปแบบ การที่องค์กรจะอยู่รอดในยุคนี้จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการดำเนินงานจากการแข่งขันในเชิงขนาดและความรวดเร็ว มาเป็นการสร้างรายได้เปรียบเทียบการผลิตโดยอาศัยสินทรัพย์ที่จับต้องไม่ได้ เช่น ความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ ฯลฯ มากกว่าการใช้สินทรัพย์ที่จับต้องได้ เช่น อาคาร เครื่องจักร อุปกรณ์ ฯลฯ นอกจากนี้ยังต้องใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มากกว่าการใช้ทุน และให้ความสำคัญกับลูกค้ามากกว่าการมุ่งเน้นการผลิต กล่าวคือ การแข่งขันในปัจจุบันขึ้นอยู่กับความสามารถขององค์กรในการสร้างและใช้สินทรัพย์ที่จับต้องไม่ได้ เพื่อเพิ่มคุณภาพ ลดต้นทุน และลดเวลาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการใหม่ สามารถสร้างนวัตกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว จะเห็นได้ว่า “ความรู้” เป็นสินทรัพย์ที่มีค่าที่สุดขององค์กร เป็นสินทรัพย์ที่มีลักษณะเฉพาะโดดเด่นกว่าสินทรัพย์อื่น คือไม่

มีขีดจำกัด ยิ่งใช้ยิ่งเพิ่ม องค์การมีความรู้มากขึ้นเท่าไรก็ยังสามารถเรียนรู้ในสิ่งใหม่ๆ ได้มากขึ้นเท่านั้น จากความตระหนักในความสำคัญของ “ความรู้” ดังกล่าวจึงทำให้เกิด “การจัดการความรู้” (Knowledge Management : KM) ขึ้น โดยมีกระบวนการที่เป็นระบบในการค้นหา สร้าง รวบรวม จัดเก็บ เผยแพร่ ถ่ายทอด แบ่งปัน และใช้ความรู้นั้นเพื่อประโยชน์ขององค์กร (บุญดี บุญญากิจ และคณะ : 2547 : 6 - 7)

นอกจากภาคเอกชนที่ให้ความสำคัญต่อการจัดการความรู้แล้ว ภาครัฐก็ตื่นตัวในเรื่องนี้เช่นกัน ดังที่น้ำทิพย์ วิภาวิน และนงเยาว์ ประมกมลเนตร (2551 : 81) กล่าวว่า ในพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 มาตรา 11 กำหนดไว้ว่า

ส่วนราชการมีหน้าที่พัฒนาความรู้ในส่วนราชการเพื่อให้มีลักษณะเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ อย่างสม่ำเสมอ โดยต้องรับรู้ข้อมูลข่าวสารและสามารถประมวลผลความรู้ในด้านต่างๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติราชการได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเหมาะสมต่อสถานการณ์ รวมทั้งต้องส่งเสริมและพัฒนาความรู้ความสามารถ สร้างวิสัยทัศน์ และปรับเปลี่ยนทัศนคติของข้าราชการในสังกัดให้เป็นบุคลากรที่มีประสิทธิภาพและมีการเรียนรู้ร่วมกัน

ธิติพัฒน์ เกียรติมนิรันดร์ (2548 : 75 - 76) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการความรู้มีประโยชน์มากมายที่สำคัญ ๆ ได้แก่

- ช่วยรวบรวมความรู้ความชำนาญของบุคลากรและองค์กรไว้ได้
- ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการตัดสินใจของบุคคล การจัดการความรู้เป็นการรวบรวมข้อมูลไว้อย่างเป็นระบบ สามารถที่จะเข้าถึงได้ง่าย และหากมีการนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ก็จะทำให้สามารถประมวลผลเพื่อการตัดสินใจได้อย่างรวดเร็ว
- ช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถเรียนรู้งานได้ด้วยตนเอง มีความเข้าใจในเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของงาน ทั้งทำให้เกิดจิตสำนึกที่ดีในการพัฒนาความรู้เพื่อการปฏิบัติงาน
- ช่วยให้องค์กรมีข้อมูลต่างๆ ซึ่งเป็นการเพิ่มความได้เปรียบในการแข่งขัน
- ช่วยพัฒนาความสามารถจากทรัพย์สินทางปัญญาที่มีอยู่ในองค์กร ซึ่งเป็นการแสดงถึงศักยภาพอย่างหนึ่งขององค์กร
- ช่วยยกระดับผลิตภัณฑ์และบริการ เพราะนำเอาการจัดการความรู้มาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพของการผลิตและบริการ
- ช่วยเพิ่มฐานข้อมูลเกี่ยวกับความสนใจและความต้องการของลูกค้า ซึ่งเป็นการสร้างความพึงพอใจ เพิ่มยอดขาย และเพิ่มรายได้ให้แก่องค์กร

- ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถและของบุคลากรเพื่อผลสัมฤทธิ์ขององค์กร

จากทัศนะของนักวิชาการดังกล่าวจะสรุปได้ว่า การจัดการความรู้มีความสำคัญหลายประการ เช่น ช่วยรวบรวมความรู้ของบุคลากรและองค์กรไว้ได้อย่างเป็นระบบ ช่วยให้บุคลากรสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ช่วยเกิดการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อผลสัมฤทธิ์ขององค์กร ช่วยให้องค์กรมีข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งเป็นการเพิ่มความได้เปรียบในการแข่งขัน เป็นต้น

3. หลักการจัดการความรู้

ชิติพัฒน์ เกียรติรัตนทร์ (2548 : 77 - 82) กล่าวว่า การจัดการความรู้มีหลักการที่เกี่ยวข้องอยู่ 4 ประการ ได้แก่ องค์กร คน ความรู้ และการจัดการความรู้

3.1 องค์กร ผู้จัดการความรู้จะต้องมีความรู้เกี่ยวกับองค์กรที่จัดการความรู้ เช่น ปรัชญานโยบาย วิสัยทัศน์ โครงสร้างการบริหาร แผนงาน โครงการ การดำเนินงาน ผลการดำเนินงาน วัฒนธรรมองค์กร เป็นต้น นอกจากนี้ผู้จัดการยังต้องมีความรู้เกี่ยวกับปัจจัยในการบริหารงาน ได้แก่ คน เงิน การจัดการ และวัสดุอุปกรณ์ ทั้งนี้รวมถึงปัจจัยอื่น ๆ จากภายนอก เช่น เทคโนโลยี การเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การแข่งขัน การตลาด ฯลฯ เพื่อได้ทราบถึงจุดอ่อน จุดแข็ง อุปสรรค และโอกาสขององค์กร

3.2 คน การจัดการความรู้จะเน้นในเรื่องของ “คน” ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญขององค์กร ว่าต้องการที่จะพัฒนาความรู้ในเรื่องใดบ้าง มีการเรียนรู้เป็นอย่างไร ทำงานอยู่ในระดับใด ตำแหน่งใด ประสบการณ์อย่างไร เพื่อที่จะจัดการความรู้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสมกับความต้องการขององค์กร

3.3 ความรู้ การแบ่งประเภทของความรู้อาจกระทำได้หลายแนว แต่ที่ได้รับความนิยมกันอย่างมากในการจัดการความรู้คือ การแบ่งความรู้ออกเป็น “ความรู้โดยนัย” หรือ “ความรู้ที่มองเห็นไม่ชัดเจน” หรือ “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” (Tacit knowledge) และ “ความรู้ที่ชัดเจน” หรือ “ความรู้ที่เปิดเผย” (Explicit knowledge) “ความรู้โดยนัย” หรือ “ความรู้ที่มองเห็นไม่ชัดเจน” เป็นทักษะหรือความรู้เฉพาะของแต่ละบุคคลที่มาจากประสบการณ์ ความเชื่อ หรือความคิดในการปฏิบัติงาน ความรู้ดังกล่าวถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้งานประสบความสำเร็จเนื่องจากเป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์และนำมาเล่าสู่กันฟัง จึงไม่ค่อยจะเป็นระบบระเบียบหรือหมวดหมู่มากนัก แต่ก็สามารถที่จะถ่ายทอดและแบ่งปันกันได้โดยการสังเกตและเลียนแบบ ส่วน “ความรู้ที่ชัดเจน” หรือ “ความรู้ที่เปิดเผย” เป็นความรู้ที่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและใช้ร่วมกันในรูปแบบต่าง ๆ

เช่น สิ่งพิมพ์ เอกสารขององค์กร เว็บไซต์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ความรู้เหล่านี้จึงสามารถที่จะสื่อสารและเผยแพร่ได้สะดวก

3.4 การจัดการความรู้ มีการนำศาสตร์การจัดการกับความรู้ที่องค์กรต้องการมาร่วมกันในการพิจารณาสร้างหนทางปัญญาเพื่อพัฒนาองค์กรให้เกิดเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ดังนั้นในการจัดการความรู้จึงต้องมีกระบวนการจัดการความรู้เป็นขั้นตอน เริ่มจากทำการศึกษาและวิเคราะห์องค์กร การสำรวจและระบุความรู้ที่ต้องการนำมาพัฒนาองค์กร แล้วนำมาพัฒนาและจัดระบบความรู้ที่เหมาะสมกับองค์กรเพื่อถ่ายทอด ในการถ่ายทอดและเผยแพร่ความรู้นี้อาจจะมีการนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้หรืออาจใช้สื่ออื่น ๆ ก็ได้ ต่อมาจึงมีการแบ่งปันความรู้ด้วยการประยุกต์ใช้ความรู้ เมื่อความรู้ถูกนำมาใช้แล้วจะเกิดการจดบันทึกเก็บรักษาไว้และมีการติดตามและประเมินผลการจัดการความรู้

จากทัศนะของนักวิชาการดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า การจัดการความรู้ มีหลักการที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ องค์กร คน ความรู้ และการจัดการความรู้

4. ปัจจัยที่เอื้อหรือสนับสนุนการจัดการความรู้

ปัจจัยที่เอื้อหรือสนับสนุนการจัดการความรู้มีหลายอย่าง ซึ่ง ชาติพัฒนา เกษมณีรัตน์ (2548 : 111-112) นันทิพย์ วิภาวิน (2547 : 119 - 120) และบุญดี บุญญากิจ และคณะ (2547 : 59 - 62) ได้กล่าวถึงปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ไว้สรุปได้ดังนี้

- กวาระผู้นำและกลยุทธ์ ผู้นำให้การสนับสนุนด้วยดี มีการกำหนดทิศทางร่วมกันเพื่อก่อให้เกิดความมุ่งมั่นร่วมกันทั้งองค์กร
- โครงสร้างที่เป็นแนวทางในการส่งเสริมการจัดการความรู้
- วัฒนธรรม พฤติกรรม และการสื่อสารที่แสดงออกมามุ่งสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้
- เทคโนโลยีและกระบวนการที่เอื้อต่อการจัดการความรู้ เพื่อการจัดการข้อมูลสารสนเทศและองค์ความรู้ให้เป็นระบบ สามารถสืบค้นได้สะดวก รวดเร็ว และง่ายต่อการใช้งาน
- การให้รางวัลและการยอมรับเพื่อสร้างแรงจูงใจต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์
- การวัดผลและประเมินผล
- ความรู้ ทักษะ ความสามารถของคณะทำงานจัดการความรู้
- การดำเนินการเพื่อให้การจัดการความรู้เกิดขึ้นได้ตามแผนที่วางไว้
- มีช่องทางที่หลากหลายสำหรับการถ่ายทอดความรู้
- มีความเกี่ยวเนื่องกับคุณค่าทางเศรษฐกิจหรืออุตสาหกรรม

บทบาทของนักวิชาการดังกล่าวจะสรุปได้ว่า การจัดการความรู้มีปัจจัยที่เอื้อหรือสนับสนุนหลายอย่าง เช่น ภาวะผู้นำและการสนับสนุนจากผู้นำ วัฒนธรรมการสื่อสารในองค์กรที่มุ่งสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้ ความสามารถของคณะทำงานจัดการความรู้ การมีช่องทางหลากหลายสำหรับถ่ายทอดความรู้ เป็นต้น

5. ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการความรู้

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการความรู้มีหลายอย่างเช่นกัน ซึ่ง ชิตทิพัฒน์ เกียรติรัตน์ (2548 : 112) และสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (2551 : 2) ได้กล่าวถึงปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ไว้สรุปได้ดังนี้

- วัฒนธรรมองค์กรไม่เอื้อต่อการจัดการ
- ผู้มีความรู้ในองค์กรไม่อยากถ่ายทอดความรู้
- การไม่ยอมรับในตัวผู้ถ่ายทอดความรู้ที่เป็นคนในองค์กร เนื่องจากเป็นคนในระดับเดียวกันและเคยปฏิบัติงานมาร่วมกัน

- บุคลากรในองค์กรขาดความสามัคคี
- บุคลากรในองค์กรขาดความกระตือรือร้นในการหาความรู้
- การไม่ยอมรับข้อผิดพลาด
- การดำเนินการจัดการความรู้ไม่มีระบบ
- การตัดสินใจมักกระทำโดยไม่ได้ใช้ความรู้ที่ดีที่สุดที่มีอยู่ภายในองค์กร
- ความรู้ที่มีอยู่ไม่ได้ถูกใช้ซ้ำ ไม่มีการแลกเปลี่ยน สมาชิกขององค์กรต้องสร้างความรู้ใหม่ขึ้นใช้เองโดยไม่จำเป็น ทำให้มีการทำงานซ้ำกับงานที่คนอื่นในองค์กรทำไว้แล้ว

- องค์กรอยู่ภายใต้สภาพที่ข้อสนเทศ (information) ท่วมท้น จนทำให้สมาชิกองค์กรเกิดความสับสน แทนที่ข้อสนเทศนั้นจะช่วยให้ทำงานได้ดีขึ้น

- การปกปิดความรู้ระหว่างสมาชิกขององค์กร ไม่สนใจที่จะช่วยกันเพิ่มพูนความรู้

จากทัศนะของนักวิชาการดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า การจัดการความรู้มีปัจจัยที่เป็นอุปสรรคบางอย่าง เช่น การมีวัฒนธรรมองค์กรไม่เอื้อต่อการจัดการความรู้ ผู้มีความรู้ในองค์กรไม่อยากถ่ายทอดความรู้ บุคคลในองค์กรขาดความสามัคคี การไม่ยอมรับความรู้ของคนในองค์กรด้วยกัน บุคลากรในองค์กรไม่กระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้ บุคลากรในองค์กรไม่ยอมรับข้อผิดพลาดของตนเอง เป็นต้น

กลุ่มชาวบ้าน

1. ความหมายของกลุ่มชาวบ้าน

“กลุ่มชาวบ้าน” เป็นชื่อที่อาจมีบางคนเรียกแตกต่างกันไปได้หลายชื่อโดยที่มิมีความหมายในแนวเดียวกันหรือคล้ายคลึงกัน เช่น กลุ่มเกษตรกร องค์กรชาวบ้าน องค์กรชุมชน องค์กรท้องถิ่น องค์กรประชาชน เป็นต้น และมีผู้ให้ความหมายของชื่อต่าง ๆ เหล่านี้ไว้ในลักษณะเดียวกันหรือแตกต่างกันไม่มากนัก ดังที่ นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร(2549 : 11 - 22) ได้รวบรวมความหมายเหล่านี้ไว้ส่วนหนึ่งซึ่งสรุปได้ว่า กรมพัฒนาชุมชน ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

องค์กรประชาชน คือ การรวมตัวของประชาชนในหมู่บ้านหรือตำบลในรูปของกลุ่มตั้งแต่สองคนขึ้นไป เพื่อดำเนินกิจการใดกิจการหนึ่งตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มเองหรือสนองวัตถุประสงค์ของชุมชน หรือแม้กระทั่งสนองตอบวัตถุประสงค์ของทางราชการหรือหน่วยงานเอกชนที่ให้การสนับสนุน กลุ่มที่จัดตั้งอาจเป็นการจัดตั้งอย่างไม่เป็นทางการ กล่าวคือไม่มีกฎหมายรองรับ แต่อาจมีระเบียบราชการหรือระเบียบของกลุ่มที่จัดทำขึ้นเองเพื่อใช้เป็นแนวทางแนวทางดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม และกลุ่มที่เป็นทางการซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยมีกฎหมายรับรองจะเป็นนิติบุคคลหรือไม่เป็นนิติบุคคลแล้วแต่กรณี

องค์กรพัฒนาเอกชน (Non Government Organization - NGO) ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

องค์กรชาวบ้าน คือ กลุ่มที่มีการรวมตัวขึ้นอย่างมีเป้าหมายที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชุมชน และกระทำการตามเป้าหมายเพื่อชุมชน องค์กรประชาชนจึงเป็นตัวแทนของชุมชนในการรักษาผลประโยชน์และคลี่คลายปัญหาของชุมชนทั้งปัญหาเฉพาะหน้าและปัญหาระยะยาว องค์กรประชาชนจึงสามารถพัฒนาและเลิกได้ตามความจำเป็น

นอกจากนี้ องค์กรพัฒนาเอกชน ยังให้ความหมายขององค์กรชาวบ้านในแง่ของเครือข่ายการเรียนรู้ว่า องค์กรชาวบ้านเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อการพึ่งตนเอง และพึ่งพาอาศัยกันและกันของชาวบ้านมากกว่าในเชิงองค์กร ลักษณะแบบนี้จะไม่มีลักษณะเป็นองค์กรในแง่ที่ว่ามีการจัดการ มีการบริหารหรือการควบคุม หากแต่เป็นลักษณะเครือข่ายที่เป็นเวทีการเรียนรู้ร่วมกันมากกว่า ฉะนั้นกลุ่มชาวบ้านจะให้ความสำคัญในด้านการใช้สติปัญญาร่วมกันมากกว่าการใช้อำนาจต่อกัน

พะเยาว์ รัตนวิบูลย์ และวันชัย สัจจาบรรพต (2533) ได้กล่าวไว้ว่า กลุ่มเกษตรกร ก็คือกลุ่มเกษตรกรที่มารวมตัวกันเพื่อดำเนินกิจการของกลุ่ม โดยมีลักษณะสำคัญ 7 ประการ ดังนี้

1. ชุมชนเป็นเจ้าของและผู้ดำเนินการ
2. ผลผลิตใช้วัตถุประสงค์ บริโภค ทุน และแรงงานในชุมชนเป็นหลัก
3. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ซึ่งถือเป็นนวัตกรรมของชุมชน
4. มีฐานมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล
5. มีการดำเนินการแบบบูรณาการเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ
6. มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจ
7. มีการพึ่งพาตนเองของครอบครัวและชุมชนเป็นเป้าหมาย

จากทัศนะของนักวิชาการดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า กลุ่มชาวบ้าน หมายถึง กลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวของชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ ทั้งที่เป็นการรวมตัวอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกันให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มที่เป็นเรื่องของการพัฒนาชุมชน

2. ประเภทของกลุ่มชาวบ้าน

กลุ่มชาวบ้านจำแนกได้เป็นหลายประเภททั้งนี้ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนก ซึ่งมีผู้จำแนกจำแนกประเภทของกลุ่มชาวบ้านตามเกณฑ์ที่แตกต่างกันสรุปได้ดังนี้

2.1 การจำแนกตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกลุ่ม

ยุพิน วรสิริอมร และคณะ (2533) ได้จำแนกประเภทของกลุ่มชาวบ้านตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกลุ่มออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

2.1.1 *กลุ่มชาวบ้านที่มีวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจ* เป็นกลุ่มชาวบ้านที่มีกิจกรรมเพื่อเพิ่มรายได้แก่สมาชิก โดยส่งเสริมให้ทำกิจกรรมใหม่ ๆ เช่น การปลูกมะนาว การเลี้ยงหมู การทอผ้า หรือหาแหล่งทุนให้สมาชิกเพื่อเพิ่มผลิตภัณ์ทางการเกษตรที่ทำอยู่แล้ว เช่น การให้เงินกู้เพื่อซื้อปุ๋ยเคมี หรือให้กู้เป็นปุ๋ยเคมี เป็นต้น ซึ่งการที่กลุ่มมีผลผลิตผลเพิ่มขึ้นนั้นก็ย่อมหมายถึงการมีรายได้เพิ่มขึ้นด้วย กลุ่มชาวบ้านประเภทนี้ เช่น กลุ่มเลี้ยงสุกร กลุ่มแม่บ้านทอผ้า กลุ่มสหกรณ์การเกษตร เป็นต้น

2.1.2 *กลุ่มชาวบ้านที่มีวัตถุประสงค์ทางสังคม* เป็นกลุ่มชาวบ้านที่มีกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิก โดยให้สมาชิกรู้จักเก็บออมเงิน ให้ความสนใจต่อโภชนาการของเด็ก การเรียนรู้ของเด็ก การจัดงานตามประเพณีของชุมชน เป็นต้น ตัวอย่างกลุ่มชาวบ้านประเภทนี้ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กลุ่มฌาปนกิจศพ เป็นต้น

2.1.3 **กลุ่มชาวบ้านที่มีวัตถุประสงค์ทางการเมือง** เป็นกลุ่มชาวบ้านที่มีกิจกรรมหรือการดำเนินงานเพื่อพัฒนาชุมชนหรือเพื่องานส่วนรวมของชุมชน หรือเพื่อต่อรองกับหน่วยงานภายนอกในการดึงงบประมาณมาใช้ในกิจกรรมส่วนรวมของชุมชน กลุ่มชาวบ้านประเภทนี้ เช่น กลุ่มคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน (กพม.) ซึ่งปัจจุบันเรียกว่า คณะกรรมการหมู่บ้าน(กม.) หรือบางหมู่บ้านเรียกว่า คณะกรรมการอาสาพัฒนาป้องกันตนเอง (อ.พ.ป.) เป็นต้น

2.2 การจำแนกตามลักษณะของกลุ่ม

นลินี ดันควนิษฐ์ (2538) ได้จำแนกประเภทของกลุ่มชาวบ้านตามลักษณะของกลุ่มออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

2.2.1 **กลุ่มชาวบ้านที่รวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมเฉพาะอย่าง** เช่น ธนาคารข้าว กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเลี้ยงสัตว์ กลุ่มเกษตรผสมผสาน เป็นต้น

2.2.2 **กลุ่มชาวบ้านที่รวมกิจกรรมหลากหลายในหมู่บ้านเดียวกัน**

2.2.3 **กลุ่มชาวบ้านที่ประสานกิจกรรมเหมือน ๆ กันในต่างหมู่บ้าน** เป็นเครือข่ายกิจกรรมระหว่างหมู่บ้าน

2.2.4 **กลุ่มชาวบ้านที่รวมกลุ่มต่าง ๆ หลากหลายอาชีพ** โดยมีจุดมุ่งหมายต่อรองนโยบายและผลักดันกฎหมาย หรือผลประโยชน์ร่วมของชาวบ้านในหลายหมู่บ้าน

2.3 การจำแนกตามการก่อตั้งกลุ่ม

วิไลวงศ์ กฤษระภูติ และคณะ (2529) ได้จำแนกประเภทของกลุ่มชาวบ้านตามการก่อตั้งกลุ่มออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

2.3.1 **กลุ่มชาวบ้านที่เป็นทางการ** เป็นกลุ่มที่มีโครงสร้างแน่นอน มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบเป็นทางการ มีกฎระเบียบชัดเจนในการดำเนินงาน ไม่เปลี่ยนแปลงหรือเลิกสั้มได้ง่าย และมีการกำหนดเวลาที่แน่นอนในการประชุมพบปะกัน

2.3.2 **กลุ่มชาวบ้านที่ไม่เป็นทางการ** เป็นกลุ่มที่มีโครงสร้างของกลุ่มไม่ซับซ้อน อาจจัดตั้งขึ้นในช่วงเวลาสั้น ๆ เปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์และสิ้นสุดได้ง่าย สถานภาพของสมาชิกจะคงอยู่ตราบเท่าที่สมาชิกมีความสนใจในกิจกรรมกลุ่ม

2.4 การจำแนกตามโครงสร้างกลุ่ม

บัณฑูร อ่อนคำ (2533) ได้จำแนกประเภทของกลุ่มชาวบ้านตามโครงสร้างของกลุ่มออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

2.4.1 **กลุ่มที่มีโครงสร้างแบบง่าย** เป็นกลุ่มที่รวมตัวกันอย่างง่าย ๆ โดยในกลุ่มจะมีประธานกับรองประธาน หรือหัวหน้ากลุ่มกับรองหัวหน้ากลุ่ม สมาชิกกลุ่มทุกคนจะร่วมกันคิด

วางแผน และทำกิจกรรมบางอย่างของชุมชน โดยสมาชิกอาจจะเป็นเจ้าของทรัพย์สินของกลุ่มร่วมกัน หรืออาจมีทรัพย์สินของตนเองที่นำมาทำกิจกรรมแยกต่างหากก็ได้

2.4.2 **กลุ่มที่มีโครงสร้างซับซ้อน** เป็นกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์อย่างชัดเจน มีโครงสร้างที่ระบุบทบาทหน้าที่ของผู้นำและสมาชิก และแบ่งหน้าที่เป็นหลายฝ่าย มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน ลักษณะกิจกรรมมักเป็นประเภทที่สมาชิกร่วมกันเป็นเจ้าของทรัพย์สินและทำกิจกรรมร่วมกันทั้งหมด

จากทัศนะของนักวิชาการดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า กลุ่มชาวบ้านอาจจัดแบ่งได้หลายประเภททั้งนี้ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ในการจำแนกซึ่งมีหลายเกณฑ์ เช่น การจำแนกตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกลุ่ม การจำแนกตามลักษณะของกลุ่ม การจำแนกตามการก่อตั้งกลุ่ม การจำแนกตามโครงสร้างกลุ่ม เป็นต้น

3. หลักการของการเป็นกลุ่มชาวบ้าน

การรวมตัวกันของชาวบ้านเพื่อจัดตั้งเป็น “กลุ่มชาวบ้าน” มีหลักการพื้นฐานสำคัญ ๆ หลายประการ ดังที่ นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร (2549 : 23 - 35) ได้กล่าวถึงหลักการดังกล่าวไว้ดังนี้

3.1 การรวมคนที่มีความสนใจและความต้องการตรงกันหรือใกล้เคียงกัน

หลักการประการแรกของการกลุ่มชาวบ้าน คือ การจัดตั้งกลุ่มจากการรวมตัวกันของบุคคลที่มีความสนใจ ความต้องการ และจุดประสงค์เดียวกันหรือใกล้เคียงกัน เพราะจะช่วยให้พูดคุยกันได้ง่ายขึ้นและมีความเข้าใจตรงกัน วัตถุประสงค์ของกลุ่มจะต้องชัดเจนแน่นอนซึ่งจะทำให้สมาชิกรู้ถึงความสนใจของตนเองตรงกับวัตถุประสงค์ของกลุ่มหรือไม่ และถ้าเป็นไปได้สมาชิกควรมีบ้านเรือนอยู่ในละแวกเดียวกันเพื่อง่ายต่อการติดต่อสื่อสาร เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่จะใช้วิธีการติดต่อแบบนอกเล่ามากกว่าวิธีอื่น

3.2 การรวมกลุ่มต้องเป็นประโยชน์ร่วมกัน

การรวมตัวเป็นกลุ่มชาวบ้านต้องทำให้เกิดประโยชน์ร่วมกันในทางใดทางหนึ่งแก่สมาชิก หากไม่เกิดประโยชน์หรือเกิดประโยชน์ไม่เท่าที่ควรการรวมกลุ่มนั้นอาจเกิดขึ้นเพียงชั่วคราวไม่นานก็สลายตัวไป ซึ่งจะต่างกับการรวมกลุ่มแบบชั่วคราวที่มีวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อทำกิจกรรมบรรลุวัตถุประสงค์แล้วก็จะสลายตัวไปเอง การรวมกลุ่มแบบชั่วคราวมีอยู่ทั่วไป เช่น การรวมกลุ่มจัดงานประเพณี งานบุญ เป็นต้น หรือแม้กระทั่งการรวมกลุ่มเพื่อทำงานรับจ้างอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น การรวมกลุ่มผู้ที่มีความสามารถทางการก่อสร้าง เช่น การสร้างบ้าน เมื่อสร้างบ้านเสร็จแล้วกลุ่มก็จะสลายตัวไป เป็นต้น

3.3 การยึด “คน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนา

การรวมกลุ่มควรต้องยึด “การพัฒนาคน” เป็นสิ่งสำคัญที่สุด ซึ่งหลักการนี้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายหลักในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 9 ที่ได้ระบุไว้ว่า “มุ่งเน้นการแก้ปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย โดยให้ความสำคัญแก่การพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึดคนเป็นศูนย์กลาง และการพัฒนาที่มีคุณภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ; 2545) การพัฒนาคนในที่นี้หมายถึงการพัฒนาเกษตรกรให้สามารถวิเคราะห์ปัญหา วิเคราะห์สถานการณ์และสภาพแวดล้อมจนเกิดความเข้าใจและสามารถกำหนดทางเลือกในการแก้ไขปัญหา ตลอดจนดำเนินการให้เกิดผลสำเร็จ รวมถึงการพัฒนาศักยภาพของการคิดริเริ่มเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

3.4 การยึดหลักการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ชาวบ้านเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องตั้งแต่การเริ่มต้นหาปัญหา การวินิจฉัยสาเหตุ หาทางเลือกในการแก้ไขปัญหา และการตัดสินใจดำเนินการแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของชาวบ้านเกิดขึ้นใน 3 ระดับ ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในขณะนั้นดังนี้

- เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในระดับการให้ เช่น แรงงาน เงิน สิ่งของ เป็นต้น
- เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในระดับการทำงานร่วมกัน
- เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในระดับของการควบคุมสถานการณ์ที่มีผลกระทบต่อชีวิต

ความเป็นอยู่ของเขา การรวมกลุ่มจึงต้องยึดการมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้น ผู้นำต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ระดับการช่วยแรงงาน การร่วมทุน จนถึงระดับการควบคุมสถานการณ์ โดยให้เกิดบรรยากาศร่วมกันคิดร่วมกันตัดสินใจตั้งแต่แรกจึงจะก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของกลุ่ม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเจริญเติบโตของกลุ่ม

3.5 การจัดการเป็นฐานการพัฒนา

การบริหารจัดการของกลุ่มควรยึดหลักการ 7 ประการ ได้แก่ 1. การบริหารจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการ 2. การยึดถือความเสียสละในขอบเขตที่เหมาะสม 3. การยึดความซื่อสัตย์และสร้างการระบบการเงินที่ป้องกันการทุจริต 4. การเลือกคนให้เหมาะกับงานและสร้างทีมงานที่ลงตัว 5. การมุ่งมั่นทุ่มเทการทำงานและเรียนรู้ไม่หยุดยั้ง 6. การสร้างโอกาสให้สมาชิกได้เข้ามาเรียนรู้งานและมีกระบวนการสร้างคนรุ่นใหม่ และ 7. การสร้างจิตสำนึกและแรงจูงใจควบคู่กับกฎระเบียบ

จากทัศนะของนักวิชาการดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า การจัดตั้งกลุ่มชาวบ้านมีหลักการพื้นฐานหลายประการ เช่น การรวมคนที่มีความสนใจและความต้องการตรงกันหรือใกล้เคียงกัน การรวมกลุ่มต้องเป็นประโยชน์ร่วมกัน การยึด “คน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนา การยึดหลักการมีส่วนร่วม การจัดการเป็นฐานการพัฒนาชุมชน เป็นต้น

4. องค์ประกอบของกลุ่มชาวบ้าน

กลุ่มชาวบ้าน จะมีองค์ประกอบอะไรหรืออย่างไรบ้างนั้น จะเกี่ยวข้องกับตัวแปร 2 ประการ คือ 1. ชนิดหรือประเภทของกลุ่ม จะเป็นสิ่งกำหนดลักษณะหรือจำนวนองค์ประกอบ เช่น หากโครงสร้างของกลุ่มเป็นแบบเชิงเดี่ยวองค์ประกอบของกลุ่มจะน้อย และในทางกลับกันหากโครงสร้างของกลุ่มเป็นแบบเชิงซ้อนองค์ประกอบของกลุ่มจะมีมากขึ้น หรือถ้ากลุ่มดำเนินธุรกิจที่เรียกว่าธุรกิจชุมชนขององค์ประกอบของกลุ่มก็จะแตกต่างจากกลุ่มประเภทดำเนินกิจกรรมสังคมสังเคราะห์ เป็นต้น 2. ระดับการพัฒนาของกลุ่ม องค์ประกอบของกลุ่มขึ้นอยู่กับระดับการพัฒนาตามวงจรชีวิตขององค์กร ซึ่งประกอบด้วยขั้นการเกิดและเติบโต การเติบโตเต็มที่ การหยุดนิ่ง และการเสื่อมสลาย เช่น กลุ่มที่กำลังอยู่ในขั้นเกิดใหม่องค์ประกอบของกลุ่มจะน้อย อาจมีเพียงโครงสร้างของกลุ่มที่มีประธานและสมาชิกเท่านั้น แต่เมื่อกลุ่มพัฒนาอยู่ในระยะการเติบโตเต็มที่โครงสร้างของกลุ่มต้องระบุตำแหน่งหน้าที่หลายฝ่าย เป็นต้น องค์ประกอบของกลุ่มจะจำแนกได้เป็น 10 ประการ ดังนี้

- 4.1 วัตถุประสงค์หรืออุดมการณ์และภารกิจ
- 4.2 ผู้นำและสมาชิก
- 4.3 โครงสร้างขององค์กร
- 4.4 วัฒนธรรมองค์กร
- 4.5 กฎระเบียบข้อบังคับ
- 4.6 การสื่อสารและการประสานงาน
- 4.7 การมีส่วนร่วม
- 4.8 ผลประโยชน์
- 4.9 การเงิน
- 4.10 กิจกรรม

จากทัศนะของนักวิชาการดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า องค์ประกอบของกลุ่มชาวบ้านมีหลายอย่าง เช่น วัตถุประสงค์ของกลุ่ม ผู้นำกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม กฎระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม กิจกรรมกลุ่ม วัฒนธรรมของกลุ่ม การเงินของกลุ่ม ผลประโยชน์ของกลุ่ม เป็นต้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดการความรู้บนฐานทรัพยากรชุมชนครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ เช่น อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544) ได้ศึกษาว่าททกรรมแสดงถึงความซับซ้อนของสิทธิซึ่งถูกดึงมาใช้ต่อสู้ในเวทีทางการเมือง เพื่อแย้งชิงทรัพยากรระหว่างรัฐและชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ ดังปรากฏในรูปของกระบวนการเคลื่อนไหวต่อสู้และเรียกร้องสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรภายใต้เงื่อนไขของแรงกดดันเชิงนโยบายจากรัฐ โดยเฉพาะการผลักดันกลุ่มชาติพันธุ์ในที่สูงออกจากป่า ส่วนชาวบ้านได้เรียกร้องสิทธิชุมชนในการจัดการป่า พร้อมกับยอมรับสิทธิของรัฐและสิทธิของปัจเจกบุคคลในพื้นที่เดียวกัน แต่ต่างกันแต่เพียงด้านการจัดการเพื่อใช้ประโยชน์ซึ่งต้องแยกออกจากสิทธิของความเป็นเจ้าของที่ผูกติดอยู่กับพื้นที่ ขณะที่สิทธิในการจัดการสามารถยอมรับสิทธิในความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนได้ อย่างไรก็ตาม ข้อแตกต่างระหว่างสิทธิความเป็นเจ้าของและสิทธิในการจัดการยังไม่ม้งานวิจัยแยกแยะประเด็นนี้ไว้ชัดเจนนัก ปัจจุบันการทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของสิทธิในวาทกรรมนั้นยังมีการศึกษาไม่มากนัก งานศึกษาของสันติ จิยะพันธ์ (2539) ที่ศึกษาเรื่อง “ความขัดแย้งในแนวคิดระหว่างรัฐกับสังคมในเรื่องสิทธิของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ” ซึ่งเป็นการศึกษาสังคมในวงกว้าง สุธาวัลย์ เสถียรไทย (2537) ได้ศึกษาแรงจูงใจในการสร้างเงื่อนไขให้เลิกการจัดการเชิงสถาบันที่เหมาะสมกับเป้าหมายของการจัดการนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป้าหมายเพื่อการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ซึ่งสุธาวัลย์เสถียรไทยจะเรียกแนวการศึกษาของตนว่าเศรษฐศาสตร์นิเวศ โดยมีพื้นฐานความคิดร่วมกันแนวการศึกษาสิทธิชุมชนในแง่สำคัญหลักหนึ่งคือ สิทธิต่าง ๆ นั้นสามารถสร้างขึ้นมาได้ รวมทั้งสิทธิในทรัพยากรร่วม ซึ่งไม่ใช่สิทธิในการเป็นเจ้าของ แต่เป็นสิทธิในการจัดการหรือครอบครองด้วยการสร้างเงื่อนไขที่เหมาะสม และได้เสนอว่าการยอมรับสิทธิชุมชนให้เป็นสิทธิชอบธรรมตามกฎหมายจะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาทางเศรษฐศาสตร์ในระยะต่อ ๆ มา เช่น อภิชัย พันธุเสน (2539) ที่สนับสนุนให้รัฐรับรองสิทธิชุมชนและสิทธิในการถือครองประเภทอื่นเพื่อจูงใจให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่าและเพิ่มพื้นที่สีเขียว อย่างไรก็ตามในช่วงทศวรรษที่ผ่านมางานวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานวิจัยทางด้านป่าชุมชนทำให้เกิดการค้นพบว่าชุมชนมีศักยภาพในการจัดการทรัพยากร มิใช่เพียงเพราะว่าเป็นจารีตประเพณีและวิถีปฏิบัติที่สืบทอดกันมาเท่านั้น แต่ชุมชนในแต่ละพื้นที่ยังได้พัฒนาวิถีผูกพันอย่างแนบแน่นกับธรรมชาติแวดล้อม มีการสังมองค์ความรู้และภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบนิเวศของป่า อาหาร ยาสมุนไพร และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพมาเป็นเวลานาน ด้วยเหตุนี้ทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะทรัพยากรป่าของไทยจึงเป็นทั้งแหล่งรวมของความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์และชุมชนต่าง ๆ จึงมีคุณค่า เอื้อต่อการพัฒนาเทคโนโลยีชีวภาพและอุตสาหกรรมสมัยใหม่

ซึ่ง วิศุทธิ์ ใบไม้ (2537) ได้กล่าวถึงการปรับปรุงสายพันธุ์ของพืชและสัตว์ การผลิตยารักษาโรค เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้นกระแสความสนใจในด้านการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในฐานะที่เป็นทรัพยากรที่มีค่าทางเศรษฐกิจ และยังเป็น “แหล่งความรู้” ที่ยิ่งใหญ่ของมนุษยชาติ ประเวศ วะสี (2537) ได้กล่าวถึงทักษะและการยอมรับ “ภูมิปัญญา” ของเกษตรกรไทยซึ่งได้ใช้ชีวิตอยู่ผูกพันกับธรรมชาติและเป็น “ผู้จัดการ” ทรัพยากรชีวภาพและทรัพยากรพันธุกรรมมาเป็นเวลานานหลายร้อยปี การที่สังคมไทยมีรากเหง้าพื้นฐานเป็นสังคมเกษตร การปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนและชุมชนกับธรรมชาติจึงเป็นพื้นฐานของระบบการผลิต การทำมาหากิน และวิถีชีวิต จลาตชาเยรมิตานนท์ (2537) ได้กล่าวถึงเกษตรกรไทยว่าได้ใช้ประโยชน์จากหลากหลายทางชีวภาพตามธรรมชาติมาเป็นเวลานาน เพราะความหลากหลายของสายพันธุ์พืชคือหลักประกันของปริมาณผลผลิตและเกี่ยวพันอย่างแนบแน่นกับความมั่นคงของระบบการผลิตและการทำมาหากิน ยิ่งไปกว่านั้นเกษตรกรไทยยังได้ทำการคัดเลือกและพัฒนาสายพันธุ์พืชชนิดต่าง ๆ จนมีคุณภาพและความหลากหลายเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ อีกทั้งยังได้สั่งสม “ความรู้” ในเรื่องของทรัพยากรชีวภาพและพันธุกรรมที่เกี่ยวกับพืชอาหารและยาสมุนไพร วิธีการใช้ การปรับปรุงสายพันธุ์ ตลอดจนคุณสมบัติของพืชสายพันธุ์ต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องมาหลายชั่วอายุคน ด้วยเหตุนี้เองความหลากหลายทางชีวภาพจึงมิได้จำกัดอยู่แต่เพียงเฉพาะภายในป่า หากแต่ครอบคลุมไปถึงไร่ นา สวน บ้าน ชุมชน และภูมิปัญญาเกี่ยวกับทรัพยากรชีวภาพที่กลุ่มชาติพันธุ์และชุมชนได้สั่งสมและพัฒนามาเป็นลำดับ เมื่อสังคมไทยรับเอาวิถีคิดของวัฒนธรรมตะวันตกในเรื่องของการพัฒนาที่เน้นทิศทางเดียวคือ การพัฒนาอุตสาหกรรม ภาคเกษตรจึงถูกกำหนดให้ขยายการผลิตเพื่อการส่งออกแลกกับเงินตราเพื่อนำมาสร้างเจริญเติบโตให้กับภาคอุตสาหกรรม การปลูกพืชพาณิชย์เชิงเดี่ยวเริ่มเข้ามาทำลายวิถีของเกษตรกรไทย ภูมิปัญญาเดิมเกี่ยวกับทรัพยากรชีวภาพเริ่มถูกทอดทิ้ง มีการย้ายเทคโนโลยีจากหมู่บ้านและชุมชนไปสู่ห้องทดลองทางวิทยาศาสตร์ มีการขโมยภูมิปัญญาท้องถิ่นจากสุทธยาและคัมภีร์โบราณโบราณ การควบคุมของชุมชนท้องถิ่นเหนือการผลิตการใช้และการพัฒนาสายพันธุ์ถูกทำให้หยุดชะงักลง เมล็ดพันธุ์กลายเป็นสินค้าภายใต้การควบคุมผูกขาดของบริษัทข้ามชาติ สุทธยาและสมุนไพรกลายเป็นทรัพย์สินทางปัญญา ประเด็นที่น่าวิตกเป็นอย่างยิ่งก็คือตลอดเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมานโยบายและการจัดการทรัพยากรแบบรวมศูนย์อำนาจและการมุ่งประโยชน์เชิงพาณิชย์ เน้นแต่เพียงการผลิตไม้เพื่อการบริโภคภายในและการส่งออก รวมทั้งการส่งเสริมการสร้างสวนป่าและการปลูกไม้โตเร็วเพื่ออุตสาหกรรมเยื่อกระดาษโดยไม่เคยให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางชีวภาพและองค์ความรู้ที่มีอยู่อย่างมหาศาลในภูมิปัญญาท้องถิ่น

งานวิจัยของ เจริญ คัมภีร์ภาพ (2538) เรื่องทรัพยากรชีวภาพกับสังคมไทย แสดงให้เห็นชัดเจนว่ารัฐไทยไม่มีนโยบายและกฎหมายที่เหมาะสมเพื่อการอนุรักษ์การใช้และการพัฒนา

ความหลากหลายทางชีวภาพ ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าเราจะมองและทำความเข้าใจถึงธรรมชาติและคุณค่าของป่าและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างไร และจะจัดการอย่างไรให้เกิดคุณประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างยั่งยืน ทำอย่างไรเราจึงจะพัฒนางานวิจัยเพื่อค้นหาคำตอบเกี่ยวกับทรัพยากรชีวภาพที่มีอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์และชุมชนต่าง ๆ ให้เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง มิใช่คำนึงแต่เพียงการปลูกสร้างสวนป่าเพื่อปลูกไม้โตเร็ว การสนับสนุนอุตสาหกรรมเอื้อกระดาษ และการยินยอมโดยนิตินัยและพฤติณัยให้ต่างชาติมาปล้นเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นไปจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน (ยศ สันตสมบัติ : 2537) ในรอบทศวรรษที่ผ่านมางานวิจัยที่ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนมีอยู่น้อยมาก งานวิจัยเรื่อง “พลวัตชุมชนล้านนาในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ” กฤษณา บุญชัย (2540) จึงนับได้ว่าเป็นงานวิจัยที่มีความสำคัญ ในแง่ของการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ งานชิ้นนี้เสนอว่าชุมชนท้องถิ่นมีพัฒนาการขึ้น จากฐานทรัพยากรชีวภาพที่อุดมสมบูรณ์ภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ ที่เอื้ออำนวยเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจพึ่งตนเอง ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรและระบบนิเวศ ระบบกรรมสิทธิ์ร่วมเหนือทรัพยากรส่วนรวม จำนวนประชากรที่ไม่มากนัก ตลอดจนความเชื่อ ภูมิปัญญา ระบบคุณค่า และองค์กรสังคมที่เข้มแข็ง เงื่อนไขต่างๆ เหล่านี้ทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ การจัดการระบบการผลิตในลักษณะที่อนุรักษ์และพัฒนาความหลากหลายทางชีวภาพ การพัฒนาภูมิปัญญาพื้นบ้านในด้านอาหารและยา ระยะเวลาการแลกเปลี่ยนและกระจายพันธุ์พืช และการอนุรักษ์ระบบนิเวศ

กระแสการพัฒนาเริ่มหลั่งไหลเข้าสู่ชุมชน ชักนำการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน ส่งผลให้เงื่อนไขต่อการจัดการทรัพยากรชีวภาพแบบเดิมเริ่มเสื่อมลง แรงกดดันจากภายนอกมีมากขึ้น เศรษฐกิจแบบเงินตรา การผลิตเพื่อการค้าเริ่มเข้ามาแทนที่การผลิตแบบพึ่งตนเอง เกษตรแผนใหม่หรือระบบการผลิตเชิงเดี่ยวเพื่อการค้าเริ่มเข้ามาแทนที่เกษตรพื้นบ้านแพทย์แผนใหม่เข้ามาทดแทนบทบาทของการแพทย์พื้นบ้าน สถาบันที่สืบสานภูมิปัญญาของชุมชน เช่น วัด ระบบอาวุโส เป็นต้น เริ่มเสื่อมความนิยมลง และถูกแทนที่โดยโรงเรียนและหน่วยงานของรัฐ กระแสพัฒนาส่งผลให้ทรัพยากรชีวภาพเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ชาวบ้านถูกดึงให้หลุดจากฐานทรัพยากรของตนเอง การจัดการความหลากหลายทางชีวภาพเป็นไปได้ยากขึ้น เมื่อชาวบ้านต้องพึ่งพาทรัพยากรและความรู้จากภายนอกในการจัดการระบบการผลิตในรูปแบบใหม่จึงทำให้ขาดกระบวนการเรียนรู้ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการสืบทอดภูมิปัญญา การเข้าสู่ระบบการผลิตแผนใหม่ทำให้ชาวบ้านเริ่มยากจนลง มีปัญหาหนี้สิน การอพยพย้ายถิ่นไปรับจ้างแรงงาน การเปลี่ยนอาชีพ ในขณะเดียวกันปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรภายในชุมชนและระหว่างชุมชนใกล้เคียงกันก็เริ่มเกิดขึ้น กลุ่มชาวบ้านยากจนที่หมดทางทำมาหากินต้องหันหน้าเข้าหาการใช้ทรัพยากรที่ให้ผลตอบแทนทาง

เศรษฐกิจในระยะสั้นเกี่ยวกับการตัดไม้เข็งซึ่งสร้างความขัดแย้งกับกลุ่มชาวบ้านที่ดองพึ่งพา
ทรัพยากรในระยะยาว โดยชาวนาชาวสวนที่ต้องการรักษาป่าไว้เพื่อให้มีน้ำใช้ท่ามกลางปัญหาวิกฤตที่
เกิดขึ้น ชุมชนท้องถิ่นบางส่วนได้เริ่มตั้งคำถามและแสวงหาแนวทางเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากร
ชีวภาพในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้เกิดเป็นกลุ่มเกษตรผสมผสาน กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน เป็นต้น
กระบวนการฟื้นฟูพลังของชุมชนมิได้เป็นการปฏิเสธการพัฒนาและหวนกลับไปหารูปแบบการจัดการ
ทรัพยากรชีวภาพแบบดั้งเดิม เพราะเงื่อนไขของแต่ละยุคสมัยย่อมแตกต่างกัน ตรงกันข้าม
กระบวนการดังกล่าวเป็นความพยายามในการประยุกต์ภูมิปัญญาและระบบการจัดการทรัพยากรเดิม
มาผสมผสานกับแนวคิดใหม่ ความรู้ใหม่ และการจัดการใหม่ แนวคิดเรื่องสิ่งแวดล้อมถูกนำมา
ผสมผสานกับระบบคุณค่าดั้งเดิมเกิดเป็นพิธีกรรมประยุกต์ เช่น การบวชป่า เป็นต้น มีการนำเอาวิถีคิด
เรื่องการผลิตแบบพึ่งตนเองมาผสมกับวิถีคิดเรื่องการค้า มีการนำเอาเทคนิควิถีคิดใหม่ เช่น เกษตร
ผสมผสาน เป็นต้น งานวิจัยนี้เสนอว่าแม้พลังสร้างสรรค์ของชุมชนท้องถิ่นจะประสบปัญหาจาก
เงื่อนไขข้อจำกัดหลายด้าน แต่เมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้วแนวทางดังกล่าวก็เริ่มได้รับการยอมรับ
และขยายตัวมากขึ้นทั้งในระดับชุมชน เครือข่ายของชุมชนใกล้เคียง และจากภายนอกที่มีองค์กร
พัฒนาเอกชน นักวิชาการ ข้าราชการ เข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนการประสานเชื่อมโยงเครือข่ายและ
ความร่วมมือระหว่างภาคีต่าง ๆ เป็นแนวทางสำคัญในการสนับสนุนให้ชุมชนสามารถพัฒนาศักยภาพ
ในการจัดการทรัพยากรของตนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และสามารถปรับตัวได้อย่างมั่นคง
ท่ามกลางกระแสเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยใช้ “ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ” (Qualitative research) ที่เน้น “การวิจัยภาคสนาม” (Field research) โดยได้ดำเนินการเป็นขั้นตอนตามลำดับดังนี้

1. การกำหนดปัญหาวิจัย
 2. การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 3. การสร้างเครื่องมือและเก็บรวบรวมข้อมูล
 4. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล
 5. การสรุปผลและรายงานผลการวิจัย
- การดำเนินการแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การกำหนดปัญหาวิจัย

การดำเนินการในขั้นนี้เป็นการกำหนดปัญหาในการวิจัยเพื่อนำมากำหนด “ชื่อเรื่องวิจัย” และ “ความมุ่งหมายของการวิจัย” ซึ่งได้ดำเนินการดังนี้

1. การกำหนดปัญหาวิจัยเพื่อกำหนด “ชื่อเรื่องวิจัย”

การกำหนดปัญหาวิจัยเพื่อเป้าหมายนี้เป็นการกำหนดปัญหาวิจัยในระดับกว้างเพื่อนำมากำหนดเป็น “ชื่อเรื่องวิจัย” ซึ่งแยกได้เป็น 2 ระดับ คือ 1. ระดับ “ชุดโครงการวิจัย” และ 2. ระดับ “โครงการวิจัยย่อย” ในการกำหนดปัญหาวิจัยเพื่อเป้าหมายทั้ง 2 ระดับดังกล่าวนี้ดำเนินการโดยคณะผู้วิจัยของชุดโครงการวิจัย โดยคณะผู้วิจัยชุดโครงการวิจัยทุกคนมาประชุมปรึกษาร่วมกันเพื่อพิจารณาเลือกประเด็นปัญหาวิจัยของชุดโครงการวิจัย ทั้งนี้โดยมีฐานความคิดร่วมกันให้เป็นปัญหาวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน แล้วจึงค่อย ๆ พิจารณาและจำกัดให้แคบลงมาเป็น “กลุ่มชาวบ้าน” และ “การจัดการความรู้” บนฐาน “ทุนชุมชน” ของกลุ่มชาวบ้าน โดยกำหนดเลือกเอา “พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” เป็นแหล่งพื้นที่ในการวิจัย เมื่อเห็นประเด็นปัญหาวิจัยอย่างกว้าง ๆ แล้วจึงกำหนดเป็น “ชื่อชุดโครงการวิจัย” ว่า “การจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชน เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” หลังจากนั้นจึงจำแนก “ทุนชุมชน” ในการวิจัยครั้งนี้ออกเป็น 3 ทุน คือ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนนิเวศ และทุนสังคมและวัฒนธรรม แล้วคณะผู้วิจัยจึง

ร่วมกับกำหนดชื่อ “โครงการวิจัยย่อย” แต่ละโครงการตามอนุบัพแต่ละหมู่ที่จำแนกไว้แล้วนั้น โครงการวิจัยย่อยเรื่องนี้จึงได้ชื่อว่า “การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา”

2. การกำหนดปัญหาวิจัยเพื่อกำหนด “ความมุ่งหมายของการวิจัย”

การกำหนดปัญหาวิจัยเพื่อเป้าหมายนี้เป็นการกำหนดปัญหาในรายละเอียดลงไปโดยแยกออกเป็นประเด็น ๆ อย่างชัดเจนและมีความสัมพันธ์กับชื่อเรื่องวิจัยดังกล่าวแล้ว กล่าวได้ว่าเป็นการนำเอาปัญหาวิจัยจากชื่อเรื่องที่เป็นปัญหาอย่างกว้าง ๆ มากำหนดเป็นปัญหาวิจัยที่มีความชัดเจนขึ้น เนื่องจากการวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” เป็น “โครงการวิจัยย่อย” โครงการหนึ่งในชุดโครงการวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชน เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” ดังกล่าวนั้นแล้ว ดังนั้นการกำหนดปัญหาวิจัยเพื่อกำหนดเป็น “ความมุ่งหมายของการวิจัย” ในการวิจัยเรื่องนี้จึงมีแนวทางเดียวกันกับของโครงการวิจัยย่อยอีกสองโครงการ คือกำหนดความมุ่งหมายไว้ 3 ประเด็น ดังนี้

1. วิธีการหรือกระบวนการในการจัดการความรู้ของกลุ่ม
2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม
3. ผลจากการจัดการความรู้ของกลุ่ม

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินการในขั้นนี้เป็นการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งเอกสารต่าง ๆ ทั้งที่เป็นหนังสือ ตำรา งานวิจัย บทความทางวิชาการ เอกสารบัญชีรายชื่อกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เอกสารเกี่ยวกับประวัติและรายงานผลการดำเนินงานของกลุ่มชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่นี้ เป็นต้น เพื่อช่วยให้ผู้วิจัยมีความรู้ความเข้าใจในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ได้มากขึ้น ในการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ได้จำแนกเป็นประเด็นใหญ่ ๆ 3 ประเด็น ดังนี้

1. การจัดการความรู้
2. กลุ่มชาวบ้าน
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นอกจากการศึกษาคณะกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไปประเด็นต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว คณะผู้วิจัยยังได้สำรวจพื้นที่ที่ใช้เป็นแหล่งศึกษาและกลุ่มชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่บริเวณนี้เพื่อนำมาเป็นข้อมูลประกอบในการพิจารณาเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ด้วย

การสร้างเครื่องมือและเก็บรวบรวมข้อมูล

การดำเนินการในขั้นนี้ประกอบด้วยประเด็นต่าง ๆ ตามลำดับดังนี้ 1. เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล 2. การเลือกกลุ่มตัวอย่าง 3. การเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และ 4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งแต่ละประเด็นมีรายละเอียดดังนี้

1. เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้เป็น “แนวสัมภาษณ์” ที่คณะผู้วิจัยในชุดโครงการวิจัยนี้ได้ร่วมกันสร้างขึ้นเอง โดยมีเจตนาให้แนวสัมภาษณ์นี้มีข้อคำถามที่สามารถนำไปใช้ได้ร่วมกันกับโครงการวิจัยย่อยทั้ง 3 โครงการ (ศูนย์ทรัพยากรธรรมชาติ ทุนเงินตรา และทุนสังคมและวัฒนธรรม) เพื่อให้โครงการวิจัยย่อยทั้ง 3 โครงการนี้มีแนวสัมภาษณ์ไปในแนวเดียวกัน ซึ่งจะสะดวกต่อการนำเอาข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้มาวิเคราะห์ในกรอบเดียวกัน และสะดวกในการเอนำผลจากการวิเคราะห์ของกลุ่มชาวบ้านแต่ละกลุ่มในแต่ละโครงการวิจัยย่อยมาสังเคราะห์เข้าด้วยกันเพื่อเสนอเป็นภาพรวมของชุดโครงการวิจัยในลำดับต่อไป

เนื้อหาในแนวสัมภาษณ์นี้แบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ เป็นแนวสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ เช่น ชื่อและชื่อสกุล อายุ ศาสนา การศึกษา อาชีพ ที่อยู่ปัจจุบัน เป็นต้น

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่ม เป็นแนวสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลของกลุ่ม เช่น ชื่อกลุ่มและที่ตั้งของกลุ่ม ประวัติและพัฒนาการของกลุ่ม การดำเนินงานหรือกิจกรรมของกลุ่ม ระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม ชื่อเสียง/เกียรติคุณของกลุ่ม ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคต่อการดำเนินงานของกลุ่ม เป็นต้น

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการความรู้พื้นฐานทุนชุมชนของกลุ่ม เป็นแนวสัมภาษณ์เกี่ยวกับการจัดการความรู้ของกลุ่ม ซึ่งจำแนกประเด็น 3 ประเด็น ตามความมุ่งหมายในการวิจัย ได้แก่ วิธีการหรือกระบวนการในการจัดการความรู้ของกลุ่ม ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม และผลจากการจัดการความรู้ของกลุ่ม

สำหรับการใช้ “แนวสัมภาษณ์” นี้จะใช้เป็นเพียง “แนวทาง” ในการสัมภาษณ์เท่านั้น ไม่ได้มุ่งที่จะให้ใช้เป็น “แบบสัมภาษณ์” ที่มีข้อคำถามตายตัวแต่อย่างใด เนื่องจากการสัมภาษณ์ในการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น ไม่จำเป็นต้องใช้ “แบบสัมภาษณ์” ที่มีข้อคำถามตายตัวไปสัมภาษณ์ผู้ให้สัมภาษณ์

เหมือน ๆ กันทุกคนเหมือนอย่างการวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งไม่การวิจัยที่ให้ความสำคัญต่อ “ตัวเลข” หรือ “ความถี่” แต่การสัมภาษณ์ในการวิจัยเชิงคุณภาพจะมุ่งเน้นที่คุณลักษณะหรือคุณภาวะของข้อมูลที่ได้จากผู้ให้สัมภาษณ์ จึงไม่จำเป็นที่ต้องใช้แบบสัมภาษณ์เหมือน ๆ กันทุกคน ผู้วิจัยมีเพียงแต่มีกรอบเนื้อหาและแนวคำถามหลัก ๆ ในการสัมภาษณ์เท่านั้น โดยผู้วิจัยสามารถปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มเติมรายละเอียดลงไปใน การสัมภาษณ์แต่ละประเด็นได้ตามความเหมาะสม ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเรียกเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ว่า “แนวสัมภาษณ์” ไม่ใช่ “แบบสัมภาษณ์”

2. การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยใช้เกณฑ์คัดเลือกอย่างกว้าง ๆ ถือเป็นกลุ่มชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และมีผลการดำเนินงานการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนโดดเด่นเป็นที่รู้จักและยอมรับอย่างกว้างขวางของชาวบ้านในพื้นที่และบุคคลทั่วไป ซึ่งหลังจากที่ได้สำรวจและพิจารณาคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้แล้วจึงได้กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา 6 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มสถานาวัดตะโหมด ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง
2. กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมด ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง
3. กลุ่มหัตถกรรมกะลามะพร้าวบ้านคอกแก้ว ตำบลชัยบุรี อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง
4. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา
5. กลุ่มแกะหนังบางแก้ว ตำบลค้ำมะเกลือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง
6. กลุ่มโนราบ้านวังเสน ตำบลเกาะเด่า อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง

3. การเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้คือ ผู้นำกลุ่มหรือผู้บริหารกลุ่มและสมาชิกกลุ่มชาวบ้านที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยจำนวน 6 กลุ่มดังกล่าวแล้ว นอกจากนี้ยังมีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนอื่นประกอบด้วยตามความเหมาะสม เช่น ชาวบ้านในพื้นที่ที่มีการจัดตั้งกลุ่มนั้น ๆ และบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินของกลุ่ม

4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้จะเก็บรวบรวม “ข้อมูลภาคสนาม” เป็นหลักด้วยวิธีการสัมภาษณ์ สังเกต และถ่ายภาพประกอบบางตอน ในการสัมภาษณ์จะใช้ทั้งการสัมภาษณ์เดี่ยวและสัมภาษณ์กลุ่มหรือสหบทากลุ่ม โดยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) ส่วนการสังเกตจะใช้

วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation) และเก็บรวบรวม “ข้อมูลเอกสาร” ประกอบด้วยความเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นเอกสารเกี่ยวกับกลุ่ม เช่น เอกสารเกี่ยวกับประวัติและพัฒนาการของกลุ่ม ระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม รายงานผลการดำเนินงานของกลุ่ม เป็นต้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องสมบูรณ์ที่สุดในการนำมาวิเคราะห์เพื่อตอบปัญหาวิจัยตามที่ได้กำหนดไว้

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ได้ใช้ “ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ” ที่เน้นการเก็บรวบรวม “ข้อมูลภาคสนาม” ดังนั้นข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ส่วนใหญ่จึงเป็น “ข้อมูลเชิงคุณภาพ” และมี “ข้อมูลเชิงปริมาณ” ประกอบอยู่บ้าง จากลักษณะของข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยจึงใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ คือ ใช้วิธีวิเคราะห์แบบ “วิธีอุปนัย” (Inductive method) โดยการนำเอาข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ทั้งหมดมาจัดระบบและจำแนกหมวดหมู่ตามขอบเขตด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ แล้วจึงนำเอาข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์โดยแยกตามกลุ่มชาวบ้านแต่ละกลุ่ม หลังจากนั้นจึงนำเอาผลการวิเคราะห์ของกลุ่มชาวบ้านแต่ละกลุ่มมาสังเคราะห์เข้าด้วยกันเพื่อเสนอภาพรวมของการจัดความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

การสรุปผลและรายงานผลการวิจัย

การดำเนินการในขั้นนี้เป็นการสรุปผลการวิจัย และรายงานผลการวิจัยด้วยวิธี “พรรณนาวิเคราะห์” ((Descriptive analysis) ด้วยการพรรณนาความเพื่อตอบคำถามตามความมุ่งหมายของการวิจัยที่กำหนดไว้แต่ละประเด็นและเสนอภาพประกอบเป็นบางตอน

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” เป็นโครงการวิจัยย่อยโครงการหนึ่งในชุดโครงการวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” ซึ่งในชุดโครงการวิจัยนี้ได้จำแนก “ทุนชุมชน” ออกเป็น 3 ด้าน คือ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนเงินตรา และทุนสังคมและวัฒนธรรม เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ของชุมชนบนฐานทุนชุมชนแต่ละด้าน แล้วจึงนำเอาผลจากการศึกษาการจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนแต่ละด้านมาศึกษาวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อเสนอภาพรวมของการจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชน ในส่วนของ “ทุนสังคมและวัฒนธรรม” นั้นคณะผู้วิจัยได้สำรวจและพิจารณาคัดเลือกกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่ผลการดำเนินงานการจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนดังกล่าวโดดเด่นเป็นที่รู้จักและยอมรับของชาวบ้านในพื้นที่และบุคคลทั่วไปอย่างกว้างขวางเป็นมากกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา ซึ่งหลังจากที่ได้สำรวจและพิจารณาคัดเลือกแล้วจึงได้กลุ่มชาวบ้านที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ 6 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มสถานาวัดตะโหมด ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง
2. กลุ่มเกษตรกรทำเบญจตะโหมด ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง
3. กลุ่มหัตถกรรมกะลามะพร้าวบ้านคอกวัว ตำบลชัยบุรี อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง
4. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะข่อ ตำบลเกาะข่อ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา
5. กลุ่มแกะหนังบางแก้ว ตำบลท่ามะเค็ด อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง
6. กลุ่มโนราบ้านวังเลน ตำบลเกาะเต่า อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง

การศึกษานี้ใช้ “ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ” (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวม “ข้อมูลภาคสนาม” เป็นหลักด้วยวิธีการสัมภาษณ์ สังเกต และถ่ายภาพประกอบบางตอน ในการสัมภาษณ์ได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ กรรมการบริหารกลุ่ม และสมาชิกกลุ่ม รวมถึงชาวบ้านในพื้นที่ที่ตั้งกลุ่ม ทั้งในลักษณะที่เป็นการสัมภาษณ์เดี่ยว และสัมภาษณ์กลุ่มหรือสนทนากลุ่ม โดยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi - structured interview) ส่วนการสังเกตจะใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non - participant observation) และมีการเก็บรวบรวม “ข้อมูลเอกสาร” ประกอบด้วยตามความเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นเอกสารเกี่ยวกับกลุ่ม เช่น เอกสารเกี่ยวกับประวัติและพัฒนาการของกลุ่ม ระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม รายงานผลการดำเนินงานของกลุ่ม เป็นต้น หลังจาก

นั้นจึงนำเอาข้อมูลที่เกิดขึ้นรวบรวมได้ทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์ และสร้างข้อสรุปแบบ “อุปนัย” (Inductive method) และรายงานผลการศึกษาด้วยวิธี “พรรณนาวิเคราะห์” (Descriptive analysis) ในการเสนอรายงานผลการศึกษาของกลุ่มแต่ละกลุ่มนั้นจะเริ่มด้วยการนำเสนอประวัติและพัฒนาการของกลุ่มในเชิงสรุปเพื่อเป็นการแนะนำกลุ่มเป็นเบื้องต้น แล้วจึงนำเสนอการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มโดยจำแนกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1. วิธีการหรือกระบวนการในการจัดการความรู้ของกลุ่ม
2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม
3. ผลจากการจัดการความรู้ของกลุ่ม

ผลการศึกษาการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มชาวบ้านแต่ละกลุ่มปรากฏรายละเอียดดังต่อไปนี้

กลุ่มสถานวัดตะโหมด

กลุ่มสถานวัดตะโหมด เป็นกลุ่มชาวบ้านที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของชาวบ้านในตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง ที่มีความรักความผูกพันต่อท้องถิ่นของตนและมีความตั้งใจที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นของตนในด้านต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของท้องถิ่น โดยมีฐานความคิดว่าคนในท้องถิ่นย่อมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพท้องถิ่นของตนเองในระดับหนึ่ง และมีศักยภาพพอที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นบนพื้นฐานของ “ทุนสังคมและวัฒนธรรม” ของแต่ละคนที่สั่งสมสืบต่อกันมาช้านาน กลุ่มสถานวัดตะโหมดจึงได้เกิดขึ้นและมีการพัฒนาเรื่อยมาจนมีความเข้มแข็งขึ้นเป็นลำดับ และมีผลงานพัฒนาในด้านต่าง ๆ มากมายตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม จนทำให้กลุ่มมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและยอมรับของคนในท้องถิ่น และคนทั่วไปอย่างกว้างขวาง กล่าวได้ว่า “กลุ่มสถานวัดตะโหมด” เป็นกลุ่มชาวบ้านตัวอย่างกลุ่มหนึ่งในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนบนพื้นฐาน “ทุนสังคมและวัฒนธรรม” ของชุมชน

กลุ่มสถานวัดตะโหมด ได้ก่อตัวขึ้นอย่างไม่เป็นทางการมานานแล้ว โดยผู้นำชุมชนและชาวบ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้อาวุโสและเป็นที่นับถือของชาวบ้านทั่วไปในชุมชน รวมถึงเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ในวัดตะโหมดได้มาร่วมประชุมกันเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนและวางแผนดำเนินงานพัฒนาชุมชน โดยใช้ลานวัดตะโหมดซึ่งตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 3 ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง เป็นสถานที่ประชุม เนื่องจากเห็นว่าวัดนี้เป็นวัดสำคัญของตำบลนี้ที่ตั้งอยู่กลางชุมชน สามารถที่จะเดินทางไปมาได้สะดวก และมีลานวัดกว้างพอที่จะใช้เป็นที่พบปะและประชุมปรึกษาร่วมกันได้อย่างดี ต่อมาจึงมีการจัดตั้งกลุ่ม “สถานวัดตะโหมด” ขึ้นเป็นทางการเมื่อปลายปี พ.ศ. 2538 โดยมีสมาชิกตอนเริ่มจัดตั้งจำนวน 150 คน จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2554) มีสมาชิกจำนวน 300 คน กลุ่มสภา

สถานวัดตะโหนดมีการบริหารจัดการและการดำเนินงานในลักษณะของการประสานความร่วมมือกับ 3 ฝ่าย คือ บ้าน วัด และราชการ (เรียกว่า หมู่บ้าน “บวร” คือ บัณฑิตอาสาพัฒนาชุมชนตัวแรกของแต่ละฝ่ายมารวมกัน) โดยใช้ชื่อย่อของกลุ่มว่า “สท.บม.” มีปรัชญาของกลุ่มว่า “สร้างปัญญา พัฒนาสังคม ระดมความคิด เพื่อชีวิตประชาชน” มีวัตถุประสงค์ของกลุ่มเพื่อพัฒนาชุมชนในด้านการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยว ในการดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มกลุ่มจึงแบ่งงานออกเป็น 4 ฝ่าย ซึ่งครอบคลุมการพัฒนาในแทบทุก ๆ ด้าน ดังนี้

1. ฝ่ายสังคม รับผิดชอบงานด้านต่าง ๆ เช่น การกมណမ การสาธารณสุข ความปลอดภัย เป็นต้น
2. ฝ่ายเศรษฐกิจ รับผิดชอบงานด้านต่าง ๆ เช่น การประกอบอาชีพ การตลาด การออมเงิน เป็นต้น
3. ฝ่ายการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม รับผิดชอบงานด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษาของเด็กและเยาวชน การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของชาวบ้าน การเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญ เป็นต้น
4. ฝ่ายสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว รับผิดชอบงานด้านต่าง ๆ เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (เช่น ไร่ไม้ แหล่งน้ำ ฯลฯ) การจัดระเบียบภูมิทัศน์ของชุมชน การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และส่งเสริมการท่องเที่ยว เป็นต้น

ต่อมากลุ่มได้กำหนด “ข้อบังคับสภาสถานวัดตะโหนด และนโยบายกรรมการดำเนินงาน ปี 2541 - 2542” ไว้อย่างชัดเจน โดยจัดทำเป็นเอกสารของกลุ่มเพื่อให้สมาชิกของกลุ่มได้รับทราบและถือเป็นแนวปฏิบัติอีกทั้งเพื่อเผยแพร่แก่คนทั่วไปด้วย ระเบียบข้อบังคับดังกล่าวแบ่งออกเป็น 3 หมวด คือ หมวดที่ 1 ชื่อ เครื่องหมาย สำนักงานที่ตั้ง และปรัชญา หมวดที่ 2 วัตถุประสงค์ หมวดที่ 3 คุณสมบัติอำนาจหน้าที่ของสมาชิก

กลุ่มสถานวัดตะโหนดดำเนินงานในรูปของคณะกรรมการ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายที่ปรึกษา และฝ่ายสภา ฝ่ายบริหารประชุมเดือนละ 1 ครั้ง ฝ่ายสภาประชุมเดือนละไม่น้อยกว่า 6 ครั้ง ส่วนคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ทั้ง 4 ฝ่ายดังกล่าวประชุมเดือนละ 1 ครั้ง กลุ่มสถานวัดตะโหนดได้ดำเนินงานอย่างเข้มแข็งและจริงจังตลอดมาจึงทำให้งานต่าง ๆ ดำเนินงานไปได้ด้วยดีและมีการพัฒนามาเป็นลำดับ กลุ่มจึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนบนฐาน “ทุนสังคมและวัฒนธรรม” จนทำให้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและยอมรับของคนทั่วไปอย่างกว้างขวางทั้งในและนอกชุมชน ส่งผลให้กลุ่มเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีผู้สนใจในงานพัฒนาชุมชนมา ศึกษาดูงานเป็นจำนวนมากในแต่ละปี เช่น อาจารย์และนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยทักษิณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และสถาบันการศึกษาอื่น ๆ กลุ่มเยาวชนจากสามจังหวัดภาคใต้ (ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส) กลุ่มชาวบ้านกลุ่มอื่น ๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ เป็นต้น

กลุ่มสถานาวัดตะโหนด เป็นกลุ่มชาวบ้านกลุ่มหนึ่งในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่ประสบผลสำเร็จด้วยดีใน “การจัดการความรู้” บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสรุปเป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

1. วิธีการหรือกระบวนการในการจัดการความรู้ของกลุ่ม

กลุ่มสถานาวัดตะโหนด มีวิธีการหรือกระบวนการในการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนสรุปได้ดังนี้

1.1 การกำหนดความรู้ที่ต้องการ

กลุ่มสถานาวัดตะโหนด เป็นกลุ่มชาวบ้านที่จัดตั้งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาชุมชนในแทบทุก ๆ ด้านทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยว มีได้จำกัดเฉพาะเพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น กลุ่มจึงได้กำหนดความรู้ที่ต้องการสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ซึ่งกลุ่มที่กำหนดความรู้ที่ต้องการให้ครอบคลุมการพัฒนาแทบทุก ๆ ด้านในลักษณะเช่นนี้ไม่ค่อยจะมีให้เห็นมากนัก ส่วนใหญ่แล้วกลุ่มชาวบ้านทั่วไปจะจัดตั้งขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะด้าน เช่น กลุ่มเกษตรกรทำนา กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น จากวัตถุประสงค์และการดำเนินงานของกลุ่มสถานาวัดตะโหนดจะเห็นได้ว่าความรู้ที่กลุ่มต้องการคือ “ความรู้ในการพัฒนาชุมชน” ซึ่งมีขอบข่ายกว้างมาก โดยกลุ่มได้จำแนกความรู้ดังกล่าวเป็นด้านต่างๆ ได้แก่ 1. ด้านการพัฒนาสังคม เช่น การคมนาคม การสาธารณสุข ความปลอดภัย เป็นต้น 2. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น การประกอบอาชีพ การตลาด การออมเงิน เป็นต้น 3. ด้านการพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เช่น การศึกษาของเด็กและเยาวชน การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของชาวบ้าน การเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญ เป็นต้น และ 4. ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดระเบียบภูมิทัศน์ของชุมชน การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและส่งเสริมการท่องเที่ยว เป็นต้น จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่ากลุ่มได้กำหนดความรู้ที่ต้องการไว้กว้างมาก ซึ่งกลุ่มจะต้องดำเนินการ “จัดการความรู้” เพื่อให้ได้ความรู้ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จได้ด้วยดีตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

1.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

กลุ่มสถานาวัดตะโหนด เป็นกลุ่มชาวบ้านที่จัดตั้งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ใน “การพัฒนาชุมชน” ให้ครอบคลุมการพัฒนาด้านต่าง ๆ แทบทุกด้านดังกล่าวแล้ว จึงทำให้ “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้” เป็นกิจกรรมที่สำคัญและจำเป็นยิ่งในการดำเนินงานของกลุ่มให้ประสบผลสำเร็จได้ด้วยดีตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มเกิดขึ้นหลายลักษณะซึ่งสรุปได้ดังนี้

1.2.1 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่มระหว่างผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มสถานาวัดตะโหนด ซึ่งถือได้ว่าเป็นการแลกเปลี่ยน

เรียนรู้ที่สำคัญที่สุดของกลุ่ม เมื่อมองกลุ่มจัดตั้งขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์ดังกล่าวแล้ว เราชัดเจนคือ ต้องการให้สมาชิกทุกคนได้ “มีส่วนร่วม” ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ทั้งร่วมกันคิดและร่วมกันทำ ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้ชัดตั้งแต่การตั้งชื่อกลุ่มที่นำด้วยคำว่า “สภา” อันหมายถึงที่ประชุม แลกเปลี่ยนความรู้ความคิดร่วมกัน และสอดคล้องกับปรัชญาของกลุ่มที่ว่า “สร้างปัญญา พัฒนาสังคม ระดมความคิด เพื่อชีวิตประชาชน” อีกทั้งเพื่อพิจารณาวัตถุประสงค์ของกลุ่มจะเห็นว่า กลุ่มมีวัตถุประสงค์เพื่อ “พัฒนาชุมชน” ในแทบทุก ๆ ด้านดังกล่าวแล้ว ดังนั้น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้” ร่วมกันจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนตาม วัตถุประสงค์ของกลุ่ม ซึ่งกลุ่มสามารถดำเนินการในเรื่องนี้ได้คตินี้เนื่องจากสมาชิกของกลุ่มสภาลาน วัดตะโหนดเป็นคนในพื้นที่ที่มีความรักความผูกพันกับชุมชนของตนเอง และมีความรู้ความเข้าใจใน สภาพและปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนมาแล้วในระดับหนึ่งซึ่งถือได้ว่าเป็น “ทุนสังคมและวัฒนธรรม” ที่เป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งใน “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้” การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในกลุ่มมีทั้ง แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบเป็นทางการ หมายถึงการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ในโอกาสที่กลุ่มจัดให้มีประชุมกลุ่ม ซึ่งกลุ่มกำหนดให้มีการประชุมกลุ่มเดือนละ 1 ครั้ง หรือ อาจมากกว่านั้นหากมีความจำเป็น ในกรณีนี้จะมีผู้นำกลุ่มซึ่งอาจเป็นประธานกลุ่มหรือกรรมการกลุ่ม เป็นผู้ดำเนินการเลือกเปลี่ยนเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ส่วนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบไม่เป็น ทางการ หมายถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในโอกาสที่สมาชิกบางคนหรือกลุ่มย่อย ๆ ของกลุ่มได้พบปะ พูดคุยกันเกี่ยวกับปัญหาและการพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

1.2.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มชาวบ้านอื่นหรือคณะบุคคลอื่นจากภายนอก นอกจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่มดังกล่าวแล้ว สมาชิกกลุ่มยังมีโอกาสได้แลกเปลี่ยน เรียนรู้ร่วมกันกับสมาชิกกลุ่มอื่น ๆ ด้วยทั้งในโอกาสที่กลุ่มสภาลานวัดตะโหนดได้ไปศึกษาดูงานของ กลุ่มชาวบ้านกลุ่มอื่น ๆ ทั้งใกล้และไกล เช่น การไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนที่พรุ โด๊ะแดง จังหวัดนราธิวาส เป็นต้น รวมถึงการที่ผู้นำกลุ่มบางคนได้รับเชิญเป็นวิทยากรบรรยาย ความรู้ที่กลุ่มอื่นหรือหน่วยงานอื่น และในโอกาสที่กลุ่มชาวบ้านกลุ่มอื่น ๆ หรือคณะบุคคลจาก สถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานต่าง ๆ มาศึกษาดูงานที่กลุ่มสภาลานวัดตะโหนดซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก ในแต่ละปี ทำให้สมาชิกของกลุ่มสภาลานวัดตะโหนดได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับกลุ่มหรือ คณะบุคคลอื่นอย่างกว้างขวางขึ้น

1.2.3 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับวิทยากรหรือผู้รู้เฉพาะด้าน การแลกเปลี่ยนความรู้ ของสมาชิกกลุ่มสภาลานวัดตะโหนดอาจเกิดขึ้นในโอกาสที่มีการฝึกอบรมหรือประชุมสัมมนาทั้งที่กลุ่ม จัดขึ้นเองและหน่วยงานอื่นเป็นผู้จัด รวมถึงในโอกาสที่กลุ่มได้เชิญวิทยากรหรือผู้รู้เฉพาะด้านบาง

คนมาให้ความรู้ในเรื่องนั้น ๆ แก่สมาชิกกลุ่มเป็นครั้งคราว ซึ่งทำให้สมาชิกกลุ่มมีโอกาสได้รับความรู้และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างกว้างขวางขึ้น

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มสถานวัดตะโหนดในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวทำให้สมาชิกกลุ่มมีความรู้ความเข้าใจในสภาพปัญหาต่างและแนวทางแก้ไขปัญหามา และการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มได้ดียิ่งขึ้น

1.3 การยกระดับความรู้และประยุกต์ใช้ความรู้

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มสถานวัดตะโหนด นอกจากจะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดังกล่าวแล้ว กลุ่มยังมีการยกระดับความรู้และประยุกต์ใช้ความรู้ตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1.3.1 การยกระดับความรู้จาก “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” มาเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย”

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้เกิดการยกระดับความรู้จาก “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” มาเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” ไม่ว่าจะเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่มกับสมาชิกกลุ่มอื่น ๆ หรือคณะบุคคลอื่น ๆ และกับวิทยากรหรือผู้รู้เฉพาะทางดังกล่าวแล้ว เพราะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำให้แต่ละคนมีอิสระในการแสดงออกถึงความรู้ความคิดที่มีอยู่ในตนเองมาแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น จนความรู้ของแต่ละคนได้รับการหลอมรวมและเลือกสรรกลั่นกรองมาเป็นความรู้ที่ดีที่สุด在那个 ทำให้เกิดความรู้ใหม่และเป็นความรู้ที่เปิดเผยอันเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติและพัฒนางานตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

1.3.2 การพัฒนา “ความรู้ที่เปิดเผย” ให้เป็น “องค์ความรู้” ที่มีระบบระเบียบ

เป็นความรู้ที่เอื้อต่อการศึกษาค้นคว้าและนำไปประยุกต์ใช้ปฏิบัติพัฒนางานได้ดียิ่งขึ้น ความจริงแล้ว “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้” นั้นหาใช่เป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการ “จัดการความรู้” ไม่ แต่ถือได้ว่าเป็นเพียงขั้นต้นของ “การจัดการความรู้” เท่านั้น เพราะหลังจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จนทำให้ “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” กลายมาเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” แล้ว แต่ความรู้นั้นก็ยังไม่ค่อยจะเป็นระบบระเบียบมากนัก จึงจำเป็นต้องยกระดับความรู้นั้น โดยการนำมาตรวจสอบความถูกต้องและจัดระเบียบใหม่ให้เป็น “องค์ความรู้” ที่มีคุณค่าต่อการนำไปประยุกต์ใช้ได้เหมาะสม ซึ่งโดยปกติแล้วเมื่อกลุ่มหรือหน่วยงานใดจัดการความรู้แล้วก็มักจะมีการนำเอาความรู้ที่นำมาจัดระเบียบความรู้ด้วย การจัดระเบียบความรู้อาจกระทำโดยใครคนใดคนหนึ่งหรือหลายคนก็ได้ กลุ่มสถานวัดตะโหนดก็มีการนำ “ความรู้ที่เปิดเผย” ที่ได้จากการจัดการความรู้มาจัดระเบียบความรู้เช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้ตั้งแต่การที่คณะกรรมการกลุ่มและสมาชิกกลุ่มได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในการจัดทำระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม หรือการจัดระเบียบความรู้เพื่อจัดทำเป็นหนังสือเรียนตามหลักสูตรท้องถิ่นของเราให้นักเรียนของโรงเรียนในท้องถิ่นนี้ได้นำไปศึกษาเพื่อจะได้รู้เรื่องของท้องถิ่นในแง่มุมต่าง ๆ ได้มากขึ้น ซึ่งทางกลุ่มได้กำหนดเนื้อหาในหนังสือนี้เป็น 6 เรื่อง ได้แก่ 1. ภูมิศาสตร์

ชุมชน 2. ประวัติศาสตร์และพัฒนาการของชุมชน 3. บรรดากาชาดธรรมชาตินิยมและวัฒนธรรมของชุมชน 4. เอกลักษณะของชุมชน 5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีชุมชน และ 6. บุคคลสำคัญของชุมชน ซึ่งนับได้ว่าเป็นหนังสือที่มีเนื้อหาครอบคลุมเรื่องเกี่ยวกับชุมชนได้ดีเล่มหนึ่ง นักเรียนที่ได้อ่านหนังสือเล่มนี้จะมีความรู้เกี่ยวกับชุมชนของตนเองได้ดียิ่งขึ้น ทำให้เกิดความรักและภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง ซึ่งเป็นความรู้พื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนต่อไป หรือการที่นายสวาท ทองรักย์ ซึ่งเป็นกรรมการกลุ่มคนหนึ่งได้เขียนหนังสือ “โลกร้อน เราร้อน” ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการปลูกป่า และการปลูกยางพาราขึ้นมาจากการสังขมประสบการณ์อันยาวนานและการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับสมาชิกและชาวบ้านคนอื่น ๆ ในชุมชนจนเกิดเป็นความรู้ที่เปิดเผยและนำมาจัดระเบียบความรู้จนได้เขียนเป็นหนังสือเล่มนี้ขึ้นมา เป็นต้น

1.4 การสืบสานต่อความรู้

ความรู้ในการพัฒนาชุมชนที่เกิดจากการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มสถานวัดตะโหมดเป็นความรู้ที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนและมีประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน ดังนั้นนอกจากกลุ่มจะนำเอาความรู้นี้ไปใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มแล้ว ยังมีการสืบสานต่อความรู้ดังกล่าวด้วย ซึ่งในการกล่าวถึงการสืบสานต่อความรู้นี้จะจำแนกเป็น 3 ประเด็น คือ ผู้นำความรู้ไปสืบสาน วิธีการสืบสาน และผู้รับการสืบสาน ซึ่งแต่ละประเด็นสรุปได้ดังนี้

1.4.1 ผู้นำความรู้ไปสืบสานต่อ ผู้นำความรู้ที่ได้จากการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มสถานวัดตะโหมดไปสืบสานต่ออาจจำแนกได้ 3 กลุ่ม คือ 1. *กลุ่มสถานวัดตะโหมด* ซึ่งอาจเป็นผู้นำกลุ่มหรือผู้บริหารกลุ่มและสมาชิกกลุ่มซึ่งโดยปกติแล้วถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องนำความรู้ที่ไปเผยแพร่แก่บุคคลอื่นเพื่อสร้างความเข้าใจและความร่วมมือด้วยดีในการดำเนินงานของกลุ่ม 2. *ชาวบ้านทั่วไปในชุมชน* ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความสนใจในการจัดการความรู้และการดำเนินงานของกลุ่ม บางคนเคยพบปะพูดคุยกับผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่ม หรือเคยเห็นการประชุมจัดการความรู้ของกลุ่มจนถึงบางครั้งอาจเข้าร่วมประชุมกลุ่มบ้าง จนเกิดการยอมรับในความรู้นั้นและได้นำเอาความรู้นั้นไปสืบสานต่อกับคนอื่นต่อไป 3. *บุคคลจากภายนอกชุมชน* ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่สนใจและเห็นความสำคัญของความรู้ที่ได้จากการจัดการความรู้ของกลุ่ม บุคคลดังกล่าวอาจเป็นวิทยากรหรือผู้รู้จากภายนอกที่เคยมาบรรยายให้ความรู้แก่สมาชิกกลุ่ม หรือเป็นกลุ่มนักพัฒนา กลุ่มนักศึกษา กลุ่มเยาวชน กลุ่มชาวบ้านอื่น ๆ ฯลฯ ที่เคยมาศึกษาดูงานของกลุ่ม เป็นต้น บุคคลเหล่านี้ส่วนหนึ่งเมื่อกลับไปก็ได้นำเอาความรู้ดังกล่าวไปบอกเล่าแก่คนอื่นต่อไปด้วย

1.4.2 วิธีการสืบสานต่อความรู้ การสืบสานต่อความรู้ที่เกิดจากการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มสถานวัดตะโหมดอาจจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ

คือ 1. การสืบสานด้วยการบอกกล่าวเล่าขานและปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่าง เนื่องจากสมาชิกกลุ่มสถานาวัดตะโหนดเป็นชาวบ้านที่อยู่ในตำบลตะโหนด จึงมักจะรู้จักกันเป็นอย่างดีและได้พบปะกันอยู่เสมอ จึงมีโอกาสที่จะได้พูดคุยเล่าขานเรื่องราวต่าง ๆ คู่กันฟังเป็นปกติอยู่แล้วในชีวิตประจำวัน และบางครั้งก็ได้ช่วยกันสืบสานต่อความรู้ดังกล่าวด้วย นอกจากนี้แล้วการที่กลุ่มนำเอาความรู้ไปปฏิบัติพัฒนาชุมชนให้เห็นเป็นแบบอย่างก็เป็นมีส่วนอย่างมากต่อการช่วยสืบสานต่อความรู้ 2. การสืบสานด้วยเอกสารและสื่ออื่น ๆ เป็นการสืบสานความรู้โดยการบันทึกไว้เป็นเอกสาร หนังสือ ภาพถ่าย เทปเสียง วีดิทัศน์ เป็นต้น ซึ่งเป็นการช่วยสืบสานต่อความรู้ได้หลากหลายทางหนึ่ง

1.4.3 ผู้รับการสืบสานต่อความรู้ เนื่องจากความรู้ที่เกิดจากการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มสถานาวัดตะโหนดเป็นความรู้ที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาและบุคคลทั่วไปได้ประจักษ์ผลในการพัฒนา จึงทำให้มีผู้รับการสืบสานความรู้นี้อย่างหลากหลายทั้งที่เป็นสมาชิกกลุ่มสถานาวัดตะโหนดเอง ชาวบ้านทั่วไปในชุมชน และบุคคลจากภายนอก

การสืบสานต่อความรู้ดังกล่าวเป็นกระบวนการหนึ่งที่ทำให้ความรู้ที่ได้จากการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนแพร่กระจายไปในวงกว้าง มิได้จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มผู้บริหารและสมาชิกของกลุ่มสถานาวัดตะโหนดเท่านั้น จึงทำให้ความรู้นี้มีประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนมากขึ้นและมีการต่อยอดองค์ความรู้ต่อ ๆ มาด้วย

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม

การจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนของกลุ่มสถานาวัดตะโหนดสามารถดำเนินไปได้จนประสบผลสำเร็จด้วยดีตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มนั้นเนื่องจากมีปัจจัยหลายอย่างเป็นปัจจัยเอื้อหรือปัจจัยสนับสนุน แต่ก็มีปัจจัยบางอย่างเป็นปัจจัยอุปสรรคอยู่บ้าง ซึ่งพอจะสรุปปัจจัยต่าง ๆ ได้ดังนี้

2.1 ปัจจัยที่เอื้อหรือสนับสนุนการจัดการความรู้ของกลุ่ม

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มสถานาวัดตะโหนดมีปัจจัยเอื้อหรือปัจจัยสนับสนุนสรุปได้ดังนี้

2.1.1 การที่สมาชิกกลุ่มเป็นคนในพื้นที่จึงมีความรักความผูกพันต่อท้องถิ่นของตนเองและมีความรู้ความเข้าใจในสภาพและปัญหาต่าง ๆ ของท้องถิ่นตนในระดับหนึ่ง ซึ่งถือได้ว่าเป็น “ทุนสังคมและวัฒนธรรม” ของแต่ละคนเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว จึงทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางในการพัฒนาชุมชนตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มสามารถดำเนินไปได้ด้วยดี

2.1.2 การที่สมาชิกส่วนใหญ่ได้รับรู้เข้าใจในวัตถุประสงค์ของกลุ่มอย่างชัดเจนทั้งจากเอกสารของกลุ่ม การบอกกล่าวชี้แจงของกรรมการกลุ่ม และการพูดคุยกันระหว่างสมาชิกด้วยกันเอง แต่ละคนจึงรู้ว่าความรู้ที่กลุ่มต้องการคืออะไร ทำให้แต่ละคนมองเห็นประเด็นในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ร่วมกันอย่างชัดเจนตรงกัน ประเด็นในการจัดการความรู้จึงไม่คลุมเครือหรือสับสน และไม่สูญเสียเวลาในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

2.1.3 การยอมรับในวิธีการหรือกระบวนการจัดการความรู้ของกลุ่ม การที่กลุ่มสภานัดตะโหมดใช้วิธีการหรือกระบวนการในการจัดการความรู้โดยการประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน ไม่ถือเอาความรู้ความคิดของคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นหลักนั้น แสดงให้เห็นว่ากลุ่มยอมรับในความรู้ความคิดของสมาชิกแต่ละคน จึงทำให้สมาชิกแต่ละคนมีความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทีมและชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การให้ความร่วมมือด้วยดีในกระบวนการจัดการความรู้ของกลุ่มทั้งในการเข้าร่วมประชุม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน รวมถึงการปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับต่างของกลุ่มด้วย

2.1.4 การที่ผู้นำกลุ่มมีความรู้ความสามารถ มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความตั้งใจจริงในการดำเนินงานของกลุ่ม และมีคุณสมบัติอื่น ๆ ที่เหมาะสม ทำให้สมาชิกกลุ่มและคนทั่วไปในชุมชนนับถือและเชื่อมั่นต่อผู้นำกลุ่ม จึงให้ความร่วมมือด้วยดีในการจัดการความรู้เพื่อการดำเนินงานให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

2.1.5 การที่กลุ่มได้รับการสนับสนุนด้วยดีจากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานอื่น ๆ โดยเฉพาะความรู้ด้านการพัฒนาชุมชน ด้วยการส่งวิทยากรมาบรรยายและเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มเป็นบางครั้ง ประกอบกับรัฐบาลมีนโยบายสนับสนุนให้มีการจัดตั้งกลุ่มชาวบ้านในชุมชนเพื่อช่วยพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและสามารถช่วยตัวเองได้ จึงทำให้สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือด้วยดีในการจัดการความรู้เพื่อการดำเนินงานให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

2.1.6 การที่สังคมไทยในสมัยปัจจุบันอยู่ในช่วงของการตื่นตัวทางด้าน “การพัฒนาชุมชน” โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาชุมชนบนฐานของ “ทุนชุมชน” เพื่อสร้างชุมชนให้เป็น “ชุมชนที่เข้มแข็ง” และ “ชุมชนที่พึ่งตนเองได้” จึงทำให้สมาชิกกลุ่มซึ่งเป็นชาวบ้านในชุมชนตำบลตะโหมดและชาวบ้านทั่วไปในชุมชนนี้ได้ให้ความร่วมมือด้วยดีในการจัดการความรู้ของกลุ่มเพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเอง

2.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม

การจัดการความรู้ของกลุ่มสภานัดตะโหมดส่วนใหญ่ไม่มีปัจจัยที่เป็นอุปสรรค จะมีอยู่บ้างก็เนื่องจากการประชุมกลุ่มเพื่อจัดการความรู้แต่ละครั้งจะใช้เวลาานพอสมควร จึงอาจทำให้มีปัญหาอยู่บ้างเกี่ยวกับการมีเวลาว่างไม่ตรงกันของสมาชิกกลุ่มบางคน เช่น บางคนอาจเข้าร่วมประชุมช้าไปบ้าง บางคนอาจมีความจำเป็นต้องกลับก่อนเลิกประชุมบ้าง เป็นต้น แต่เหตุการณ์ดังกล่าวก็มีไม่มากนักเกิดขึ้นบ้างเป็นครั้งคราวเท่านั้น ส่วนใหญ่แล้วผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มจะมาประชุมโดยพร้อมเพียงกันในการประชุมแต่ละครั้ง

3. ผลจากการจัดการความรู้ของกลุ่ม

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มสถานวัดตะโหมคได้ก่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาคน พัฒนากลุ่ม และพัฒนาชุมชน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

3.1 ผลต่อการพัฒนาคน

การจัดการความรู้ในการพัฒนาชุมชนบนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มสถานวัดตะโหมคก่อให้เกิดผลต่อ “การพัฒนาคน” สรุปได้ดังนี้

3.1.1 ทำให้สมาชิกกลุ่มและชาวบ้านทั่วไปในชุมชนได้ตระหนักถึงคุณค่าของ “ความรู้” ในฐานะที่เป็น “เครื่องมือแห่งการพัฒนา” มากขึ้น เนื่องจากได้ประจักษ์ในผลการดำเนินงานบนฐาน “ความรู้” ของกลุ่มสถานวัดตะโหมคที่สืบเนื่องมาจากการจัดการความรู้ จึงทำให้เห็นถึงคุณค่าของความรู้ในการพัฒนาและพยายามที่จะแสวงหาความรู้เพื่อการพัฒนาชีวิตและสังคมของตนต่อไป

3.1.2 ทำให้สมาชิกกลุ่มและชาวบ้านโดยทั่วไปในชุมชนยอมรับในกระบวนการ “การจัดการความรู้” ว่าเป็น “วิถีแห่งปัญญา” ที่มีคุณค่ายิ่งต่อการดำเนินชีวิตและการพัฒนา ซึ่งตนเองสามารถที่จะนำเอากระบวนการนี้ไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาตนเองได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนซึ่งเป็นการทำให้ “ความรู้ในตัวคน” ถูกนำออกมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันจนเกิดการเลือกสรรกลั่นกรองเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” ที่มีคุณค่าต่อการนำไปปฏิบัติและพัฒนาในด้านต่าง ๆ ด้วยดี

3.1.3 ทำให้สมาชิกกลุ่มและชาวบ้านทั่วไปในชุมชนได้ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองที่มีต่อชุมชน มีความรู้สึกว่าเป็นสมาชิกคนหนึ่งที่มีคุณค่าต่อชุมชน ทำให้มีความรักความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเองมากขึ้นด้วย จึงได้ให้ความร่วมมือด้วยดีในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเองทั้งในการเสนอความรู้ความคิดและการนำเอาความรู้ที่ได้จากการจัดการความรู้ไปเป็นแนวปฏิบัติและพัฒนาชุมชน

3.1.4 เป็นการช่วยเสริมสร้าง “จิตนิสัย” บางอย่างที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นให้แก่สมาชิกกลุ่มและชาวบ้านทั่วไปในชุมชน เช่น ความสามัคคี การรู้จักทำงานร่วมกับผู้อื่น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การรู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกทางสังคมที่สำคัญยิ่งคือ “การมีจิตสาธารณะ” ที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมและชุมชน ซึ่งการสร้างเสริมจิตนิสัยต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นการช่วย “พัฒนาคน” ให้มีคุณค่ามากขึ้นทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม

3.2 ผลต่อการพัฒนากลุ่ม

การจัดการความรู้ในการพัฒนาชุมชนบนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มสถานวัดตะโหมคก่อให้เกิดผลต่อ “การพัฒนาคน” สรุปได้ดังนี้

3.2.1 ทำให้กลุ่มได้มีความรู้และแนวคิดที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติและพัฒนา งานที่สอดคล้องกับสภาพและปัญหาที่เป็นจริงของชุมชน อันเนื่องมาจากกลุ่มได้ใช้วิธีการจัดการความรู้ บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสมาชิกกลุ่มแต่ละคนมีอยู่เป็นฐานเดิมอยู่แล้วจาก ประสบการณ์ชีวิตที่ได้สัมผัสอยู่กับชุมชนของตนเอง

3.2.2 ทำให้กลุ่มสามารถพัฒนาบทบาทหน้าที่ของตนเองจนมีความเข้มแข็งมากขึ้น และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางของคนทั่วไปทั้งในและนอกชุมชน รวมถึงได้รับการยอมรับ จากภาครัฐ จนทำให้กลุ่มเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีผู้สนใจในงานพัฒนาชุมชนมาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมาก ในแต่ละปี กลุ่มจึงมีกำลังใจในการทำงานเพื่อพัฒนาท้องถิ่นมากขึ้นซึ่งเท่ากับเป็นรักษาชื่อเสียง ของกลุ่มเองอีกทางหนึ่งด้วย

3.2.3 ทำให้มีผู้สนใจสมัครเป็นสมาชิกของกลุ่มมากขึ้นเพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนของ ตนเอง ดังจะเห็นว่าในตอนเริ่มจัดตั้งกลุ่มเมื่อปลายปี พ.ศ. 2538 มีสมาชิกจำนวน 150 คน แต่ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2554) กลุ่มมีสมาชิกเพิ่มขึ้นเท่าตัวคือมีสมาชิกจำนวน 300 คน การมีสมาชิกเพิ่มขึ้นมีส่วนทำให้ กลุ่มเติบโตเข้มแข็งขึ้นและสามารถที่จะจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นได้ดีขึ้นด้วย

3.3 ผลต่อการพัฒนาชุมชน

การจัดการความรู้ในการพัฒนาชุมชนบนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มสภา ลานวัดตะโหมคก่อให้เกิดผลต่อ “การพัฒนาชุมชน” สรุปได้ดังนี้

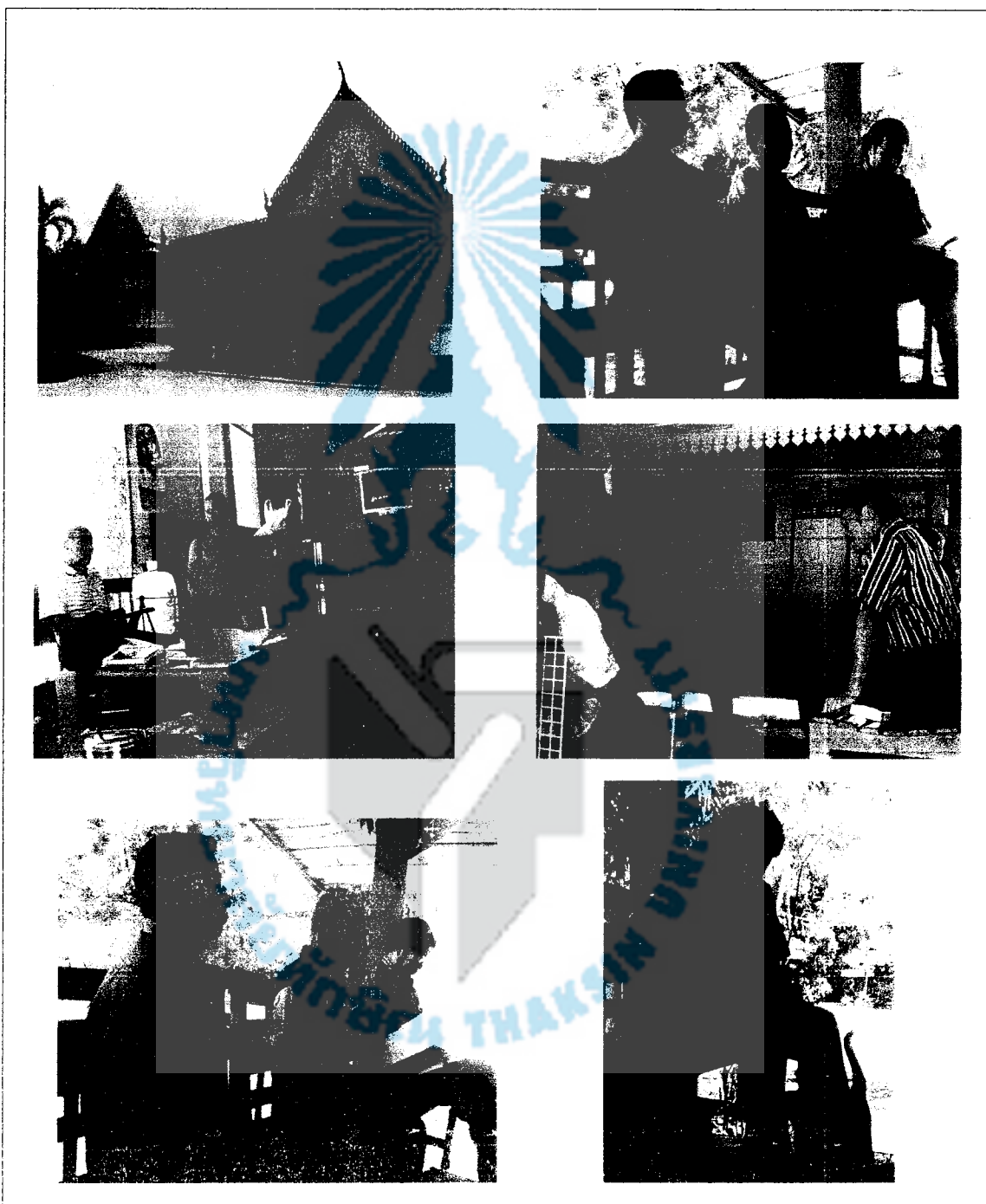
3.3.1 ทำให้ชุมชนได้รับการแก้ปัญหาและพัฒนาไปในทิศทางที่สอดคล้องกับ สภาพและปัญหาที่เป็นจริงของท้องถิ่น อันเนื่องมาจากการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและ วัฒนธรรมของชุมชนดังกล่าวแล้ว

3.3.2 ทำให้ชุมชนเป็นชุมชนที่เข้มแข็งขึ้นและสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น จนมี ชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและยอมรับของคนในชุมชนและคนทั่วไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งทำให้ชาวบ้านใน ชุมชนรู้สึกภาคภูมิใจในชุมชนของตน และตื่นตัวสนใจในการพัฒนาชุมชนของตนเองมากขึ้นด้วย

3.3.3 ทำให้ชุมชนมีโอกาที่จะได้รับความร่วมมือในการพัฒนาจากภาครัฐและ หน่วยงานอื่น ๆ มากขึ้นด้วย อันเนื่องด้วยชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มชาวบ้านที่ใช้กระบวนการจัดการ ความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมอยู่แล้ว และดำเนินงานประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของ กลุ่มได้ด้วยดี

จากที่กล่าวมาแล้วพอจะสรุปได้ว่า “กลุ่มสภาลานวัดตะโหมค” เป็นกลุ่มชาวบ้านกลุ่มหนึ่ง ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ที่สามารถจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อการพัฒนาให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มด้วยดี ซึ่งกลุ่มมีกระบวนการจัดการความรู้ตั้งแต่ การกำหนดความรู้ที่ต้องการ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การยกระดับความรู้และประยุกต์ใช้ความรู้ และ

การสืบสานต่อความรู้ โดยที่มีปัจจัยหลายอย่างเป็นปัจจัยเอื้อหรือสนับสนุนมากกว่าที่จะเป็นปัจจัยอุปสรรค จึงทำให้การจัดการความรู้ของกลุ่มเกิดผลต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งในด้านการพัฒนาคน การพัฒนากลุ่ม และการพัฒนาชุมชน

ภาพประกอบ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มสถานาวัดตะโหนด
ที่วัดตะโหนด ตำบลตะโหนด อำเภอตะโหนด จังหวัดพัทลุง

กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมค

กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมค เป็นกลุ่มชาวบ้านที่เกิดจากการรวมตัวของชาวบ้านในตำบล ตะโหมค อำเภอตะโหมค จังหวัดพัทลุง และชาวบ้านในชุมชนอื่น ๆ บางแห่งของจังหวัดพัทลุง เพื่อ ช่วยกันแก้ปัญหาและส่งเสริมพัฒนาการทำ “เกษตรกรรม” ของเกษตรกรในชุมชนต่าง ๆ เหล่านี้ เช่น การทำนา การทำสวนยางพารา การทำสวนผลไม้ ฯลฯ ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านในตำบลนี้ และในชุมชนดังกล่าวสืบต่อกันมาช้านาน

กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมค จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2517 โดยนายเจดีย์ว ชนินทรยุทธ์วงศ์ อดีตกำนันตำบลตะโหมคเป็นผู้เริ่มจัดตั้งขึ้น มีที่ทำการกลุ่มครั้งแรกอยู่ที่บ้านของ นายเชื้อม ธนทสุวรรณ ซึ่งเป็นกรรมการกลุ่มในขณะนั้น ต่อมากลุ่มได้ย้ายที่ทำการกลุ่มมาตั้งอยู่ที่ บ้านของนายกระจำจ เพ็ชรสังข์ ซึ่งเป็นเหรียญกกลุ่มในขณะนั้น กลุ่มมีสมาชิกตอนเริ่มจัดตั้งจำนวน 67 คน ปัจจุบัน (พ.ศ. 2554) มีสมาชิกจำนวน 1,721 คน ตอนเริ่มจัดตั้งกลุ่มมีสมาชิกอยู่ในตำบล ตะโหมค ต่อมาเมื่อมีผู้สนใจเป็นสมาชิกมากขึ้นทางกลุ่มจึงได้ขยายเขตพื้นที่การรับสมัครสมาชิกให้ กว้างขึ้น ปัจจุบันจึงมีสมาชิกที่มาจากแหล่งอื่น ๆ ด้วย กล่าวเฉพาะในอำเภอตะโหมคมีสมาชิกจาก 3 ตำบล คือ ตำบลตะโหมค ตำบลแม่ขริ และตำบลคลองใหญ่ นอกจากนี้ยังมีสมาชิกบางคนที่อยู่ใน เขตพื้นที่อำเภออื่นของจังหวัดพัทลุงด้วย ได้แก่ อำเภอเขาชัยสน อำเภอกงหรา และอำเภอป่าบอน ต่อมากลุ่มได้สร้างอาคารที่ทำการกลุ่มขึ้น โดยเฉพาะคือที่ทำการกลุ่มในปัจจุบันซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 32/1 หมู่ที่ 3 ตำบลตะโหมค เพื่อให้สะดวกในการดำเนินงานของกลุ่มที่ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว โดย อาคารด้านหน้าใช้เป็นที่รับฝากและกู้เงินของสมาชิก อาคารด้านหลังใช้เป็นที่ประชุมคณะกรรมการ กลุ่มและรับรองแขกที่มาเยี่ยมเยือนกลุ่ม

กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมค มีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกลุ่มเพื่อช่วยเหลือและส่งเสริม การประกอบอาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรในตำบลตะโหมค และในชุมชนอื่นของจังหวัดพัทลุงที่ มีผู้สนใจเข้าเป็นสมาชิก แม้ว่ากลุ่มจะใช้ชื่อที่มีชื่อความเน้นเฉพาะเจาะจงว่า “เกษตรกรทำนา” ก็ตาม แต่กลุ่มก็ไม่ได้มีวัตถุประสงค์จำกัดเฉพาะแต่อาชีพทำนาเท่านั้น แต่ครอบคลุมไปถึงเกษตรกรรมทุก ประเภทไม่ว่าจะเป็นการทำนา ทำสวนยางพารา ทำสวนผลไม้ หรือทำเกษตรกรรมอย่างอื่นที่มีขึ้นใน ภายหลัง เพียงแต่ในขณะจัดตั้งกลุ่มนั้นชาวบ้านในพื้นที่บริเวณนี้มีการประกอบอาชีพ “ทำนา” เป็น หลัก กลุ่มจึงใช้ชื่อว่า “กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมค” และแม้ว่าในเวลาต่อมาชาวบ้านในพื้นที่ บริเวณนี้จะทำนายน้อยลงแต่กลุ่มก็ยังคงใช้ชื่อเดิมมาจนถึงทุกวันนี้

กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมค ได้ดำเนินงานหลายอย่างเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม เช่น การรวบรวมผลผลิตและผลิตภัณฑ์ของสมาชิกออกจำหน่ายหรือแปรรูปออกสู่ตลาด การจัดหา สิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นในการเกษตรและในชีวิตประจำวันมาจำหน่ายแก่สมาชิก (ซึ่งต่อมาจำหน่าย

ให้แก่คนทั่วไปด้วย) การรับฝากเงินของสมาชิก (ซึ่งต่อมารับฝากเงินของคนทั่วไปด้วยเนื่องจากเห็นว่าในตำบลตะโหมดไม่มีธนาคารใดตั้งอยู่) การให้สมาชิกกู้เงินตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม การจัดตั้งโรงเรียนขึ้นในชุมชน (เนื่องจากในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2548 - 2551 กลุ่มได้รณรงค์ให้ชาวบ้านหันมาทำนากันอีกหลังจากที่หลายคนเลิกการทำนาไปบ้างแล้ว จนถึงประมาณปี พ.ศ. 2552 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันชาวบ้านได้หันมาทำนากันมากขึ้น ได้ผลผลิตข้าวมากขึ้น กลุ่มจึงได้ดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นเป็นกิจการหนึ่งของกลุ่ม) และต่อมากลุ่มได้ให้บริการเช่าเต็นท์ โต๊ะ เก้าอี้ และเครื่องครัว รวมถึงการให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิกและกิจสาธารณกุศลด้วยตามระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม

กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมดบริหารกลุ่มในรูปแบบกรรมการกลุ่ม ในปัจจุบัน(พ.ศ. 2554) กลุ่มมีที่ปรึกษากลุ่ม 2 คน มีคณะกรรมการกลุ่ม 7 คน ที่ปรึกษากลุ่มและกรรมการกลุ่มมีวาระ 1 ปี ต่อมากลุ่มได้ปรับปรุงระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้นเพื่อให้การดำเนินงานของกลุ่มดำเนินไปได้ผลตามวัตถุประสงค์ด้วยดี เช่น ระเบียบว่าด้วยกลุ่มสมาชิก พ.ศ. 2522 ระเบียบว่าด้วยข้อบังคับเกี่ยวกับการทำงาน พ.ศ. 2522 ระเบียบว่าด้วยเจ้าหน้าที่ของกลุ่ม พ.ศ. 2522 ระเบียบว่าด้วยการรวบรวมผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ของสมาชิก พ.ศ. 2522 ระเบียบว่าด้วยการให้ทุนสวัสดิการแก่สมาชิกและครอบครัว พ.ศ. 2522 ระเบียบว่าด้วยที่ปรึกษาของกลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมด พ.ศ. 2553 เป็นต้น จากการที่กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมดดำเนินงานอย่างเข้มแข็งตลอดมาจนประสบผลสำเร็จด้วยดี ทำให้กลุ่มมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปทั้งในและนอกพื้นที่อย่างกว้างขวาง และได้รับรางวัลกลุ่มเกษตรกรดีเด่นแห่งชาติถึง 4 ครั้ง ปัจจุบันกลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมดจึงเป็นแหล่งศึกษาดูงานของสถาบันการศึกษาและหน่วยงานต่าง ๆ มากมายในแต่ละปี และผู้บริหารบางคนก็ได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรบรรยายความรู้แก่กลุ่มอื่น ๆ อยู่เสมอ

กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมด เป็นกลุ่มชาวบ้านกลุ่มหนึ่งในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่ประสบผลสำเร็จด้วยดีใน “การจัดการความรู้” บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสรุปเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. วิธีการหรือกระบวนการในการจัดการความรู้ของกลุ่ม

กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมด มีวิธีการหรือกระบวนการใน “การจัดการความรู้” บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนสรุปได้ดังนี้

1.1 การกำหนดความรู้ที่ต้องการ

กลุ่มชาวบ้านที่จัดตั้งขึ้นในชุมชนต่าง ๆ แม้จะมีความมุ่งหมายหลักตรงกันคือเพื่อการพัฒนาชุมชน แต่กลุ่มบางกลุ่มก็อาจมีวัตถุประสงค์เฉพาะทางที่แตกต่างกันได้ ซึ่งทำให้การกำหนดความรู้ที่ต้องการการของกลุ่มแต่ละกลุ่มแตกต่างกันไปด้วย เพราะการกำหนดความรู้ที่ต้องการของกลุ่มย่อมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมด เกิดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการที่จะแก้ปัญหาและส่งเสริมพัฒนาการประกอบอาชีพ “เกษตรกรรม” ของเกษตรกรในตำบลนี้และบริเวณใกล้เคียง ไม่ว่าจะเป็นการทำนา การทำสวนยางพารา การทำสวนผลไม้ ฯลฯ ซึ่งเป็นอาชีพหลักที่ชาวบ้านในพื้นที่ดังกล่าวทำกันมานานแล้ว รวมถึงการทำเกษตรกรรมอย่างอื่นที่มีขึ้นในภายหลังด้วย ต่อมาเมื่อกลุ่มได้ดำเนินงานในด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมมากขึ้น เช่น การรวบรวมผลผลิตและผลิตภัณฑ์ของสมาชิกออกจำหน่ายหรือแปรรูปออกสู่ตลาด การจัดหาสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นในการเกษตรและในชีวิตประจำวันมาจำหน่ายแก่สมาชิก การส่งเสริมให้มีการเก็บออมและให้กู้เงินตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม การจัดตั้งโรงสีข้าวขึ้นในชุมชน เป็นต้น จึงทำให้กลุ่มมีวัตถุประสงค์กว้างขึ้น ดังนั้นหากพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของกลุ่มแล้วอาจกล่าวสรุปได้ว่า ความรู้ที่กลุ่มต้องการมี 2 ด้าน คือ ความรู้ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และความรู้ที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งกลุ่มจะต้องดำเนินการ “จัดการความรู้” เพื่อให้ได้ความรู้ในเรื่องเหล่านี้สำหรับใช้ดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

1.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมด มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในลักษณะต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

1.2.1 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันภายในกลุ่ม เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของผู้นำกลุ่มหรือผู้บริหารกลุ่มและสมาชิกกลุ่ม ซึ่งบุคคลต่าง ๆ ดังกล่าวในกลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมดเป็นคนในพื้นที่ที่มีความรักความผูกพันต่อชุมชนของตนเอง และมีความรู้ความเข้าใจในสภาพปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนในระดับหนึ่ง ซึ่งถือได้ว่าเป็น “ทุนสังคมและวัฒนธรรม” ที่เป็นพื้นฐานสำคัญใน “การจัดการความรู้” จึงทำให้ผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มแต่ละคนมีโอกาสนำเอา “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อพิจารณาเลือกสรรกลั่นกรองให้เป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” ทั้งที่เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการเช่นเดียวกับกลุ่มอื่น ๆ ทั่วไป

1.2.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มชาวบ้านอื่นหรือคณะบุคคลอื่นจากภายนอก เนื่องจากอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านในชุมชนชนบทต่าง ๆ สืบมาช้านาน ดังนั้นชาวบ้านทั่วไปในชุมชนต่าง ๆ โดยเฉพาะที่เป็นเกษตรกรจึงมีความรู้เกี่ยวกับอาชีพนี้มาแล้วในระดับหนึ่ง จึงทำให้ผู้นำและสมาชิกกลุ่มมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับสมาชิกกลุ่มอื่น ๆ ทั้งในโอกาสที่ไปศึกษาดูงานของกลุ่มชาวบ้านกลุ่มอื่น และในโอกาสที่กลุ่มชาวบ้านกลุ่มอื่นและคณะบุคคลจากสถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานต่าง ๆ มาศึกษาดูงานที่กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมดซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากในแต่ละปี ผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มจึงมีโอกาสดำเนินการแลกเปลี่ยนรู้อย่างกว้างขวางขึ้น

1.2.3 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในลักษณะนี้อาจเกิดขึ้นในโอกาสที่มีการฝึกอบรมหรือประชุมสัมมนาทั้งที่กลุ่มจัดขึ้นเองและ

หน่วยงานอื่นเป็นผู้จัดขึ้น และในโอกาสที่กลุ่มเชิงวิทยากรหรือผู้รู้บางคนมาให้ความรู้ในบางเรื่องแก่สมาชิกกลุ่ม

1.3 การยกระดับความรู้และประยุกต์ใช้ความรู้

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมคในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วทำให้ “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” ของสมาชิกและของคนอื่น ๆ ซึ่งเป็นทุนสังคมวัฒนธรรมของชุมชนได้ถูกนำออกมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเพื่อพิจารณาเลือกสรรกลั่นกรองและยกระดับเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” และหลังจากนั้นความรู้นั้นก็จะถูกนำมาจัดระบบระเบียบเพื่อยกระดับเป็น “องค์ความรู้” ที่ชัดเจนขึ้นซึ่งมีประโยชน์ต่อการนำไปปฏิบัติและพัฒนางานตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มรวมถึงการสืบสานต่อไป

1.4 การสืบสานต่อความรู้

ความรู้จากการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมคมีความสอดคล้องกับบริบทชุมชนจึงมีการสืบสานความนี้ต่อ ๆ กันไป ซึ่งการสืบสานความรู้ดังกล่าวอาจจำแนกได้ในมิติของผู้นำความรู้ไปสืบสาน วิธีการสืบสาน และผู้รับการสืบสาน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1.4.1 ผู้นำความรู้ไปสืบสาน ผู้นำความรู้อันเกิดจากการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมคไปสืบสานต่ออาจจำแนกได้ดังนี้

1. ผู้นำและสมาชิกกลุ่มสถานวัตตะโหมค ซึ่งโดยปกติถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องนำความรู้ที่ได้จากการจัดการความรู้ไปเผยแพร่แก่คนอื่น ๆ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและความร่วมมือด้วยดีในการดำเนินงานของกลุ่ม
2. ชาวบ้านทั่วไปในชุมชน ซึ่งเป็นชาวบ้านที่มีความสนใจในการจัดการความรู้และการดำเนินงานพัฒนาของกลุ่ม บางคนเคยพบปะพูดคุยกับผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่ม บางคนเคยพบเห็นการประชุมจัดการความรู้ของกลุ่มจนถึงขั้นเข้าร่วมประชุมกลุ่มบ้างเป็นบางครั้ง จึงทำให้เกิดการยอมรับในความรู้นั้น และส่วนหนึ่งได้นำเอาความรู้นั้นไปสืบสานต่อกับคนอื่น ๆ
3. บุคคลจากภายนอกชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่เห็นความสำคัญของความรู้ที่ได้จากการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่ม บุคคลดังกล่าวอาจเป็นวิทยากรหรือผู้รู้จากภายนอกที่เคยมาบรรยายให้ความรู้แก่สมาชิกกลุ่ม หรือเป็นกลุ่มนักศึกษา กลุ่มเยาวชน กลุ่มชาวบ้าน กลุ่มอื่น ๆ ที่เคยมาศึกษาดูงานของกลุ่ม ซึ่งบุคคลเหล่านี้ส่วนหนึ่งเมื่อกลับไปแล้วก็ได้นำเอาความรู้ดังกล่าวไปบอกเล่าต่อคนอื่นด้วย ทำให้ความรู้นี้ได้รับการสืบสานในวงกว้างออกไป

1.4.2 วิธีการสืบสานความรู้ วิธีการสืบสานต่อความรู้ที่เกิดจากการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมคอาจจำแนกได้ดังนี้

1. การสืบสานด้วยการบอกกล่าวเล่าขานและปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่าง เนื่องจากผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมคสถานวัตตะโหมคส่วนใหญ่เป็นคนในตำบลตะโหมคและบริเวณใกล้เคียง จึงมักจะรู้จักสนิทคุ้นกันเป็นอย่างดี และได้พบปะพูดคุยกันในเรื่องต่าง ๆ อยู่เสมอ

ในชีวิตประจำวันจึงทำให้มีโอกาสในการช่วยสืบสานต่อความรู้ในลักษณะดังกล่าวได้มาก 2. การสืบสานด้วยเอกสารและสื่ออื่น ๆ เป็นการสืบสานต่อความรู้โดยการบันทึกในเอกสาร หนังสือ ภาพถ่าย เทปเสียง วีดิทัศน์ ฯลฯ เช่นเดียวกับกลุ่มอื่น ๆ ทั่วไป ซึ่งช่วยให้การสืบสานต่อความรู้นี้เป็นไปอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

1.4.3 ผู้รับการสืบสานความรู้ เนื่องจากความรู้ที่เกิดจากการจัดการความรู้ของกลุ่มสถานวัดตะโหนดเป็นความรู้ที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาดังกล่าว จึงมีผู้รับการสืบสานความรู้นี้อยู่มาก ซึ่งมีทั้งที่เป็นสมาชิกกลุ่มสถานวัดตะโหนด ชาวเกษตรกรในชุมชนนี้และชุมชนอื่นทั่วไป และบุคคลจากภายนอกที่สนใจในการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะการพัฒนาทางด้านเกษตรกรรม

การสืบสานต่อความรู้ดังกล่าวเป็นกระบวนการหนึ่งที่ทำให้ความรู้ที่ได้จากการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนแพร่กระจายไปในวงกว้าง มิได้จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มผู้บริหารและสมาชิกของกลุ่มสถานวัดตะโหนดเท่านั้น จึงทำให้ความรู้นี้มีประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนมากขึ้นและมีการต่อยอดองค์ความรู้มากขึ้นด้วย

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม

การที่การจัดการความรู้บนฐานทุนวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหนดมีทั้งปัจจัยเอื้อหรือสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคสรุปได้ดังนี้

2.1 ปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหนดมีปัจจัยบางอย่างเป็นปัจจัยเอื้อหรือสนับสนุนสรุปได้ดังนี้

2.1.1 การที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ในตำบลนี้และบริเวณใกล้เคียงมีอาชีพ “เกษตรกรรม” เป็นอาชีพหลักสืบต่อกันมาช้านาน ทำให้ชาวบ้านโดยเฉพาะที่เป็นเกษตรกรต่าง ๆ ก็มีประสบการณ์ในอาชีพนี้ จึงทำให้มีความรู้ความเข้าใจในการประกอบอาชีพอยู่แล้วในระดับหนึ่ง ซึ่งถือได้ว่าเป็น “ทุนสังคมและวัฒนธรรม” ที่เอื้อต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม

2.1.2 การที่ผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหนดส่วนใหญ่เป็นคนในตำบลตะโหนด จึงมีความสนิทคุ้นกันเป็นอย่างดี แม้ว่าจะมีสมาชิกกลุ่มบางคนมาจากตำบลและอำเภออื่นแต่ก็อยู่ในจังหวัดพัทลุงด้วยกัน สมาชิกกลุ่มจึงมีความรู้สึกที่ทุกคนเป็น “คนบ้านเดียวกัน” มิใช่ “คนบ้านอื่น” ผู้นำกลุ่มและสมาชิกแต่ละคนจึงให้ความร่วมมือด้วยดีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมของตน

2.1.3 การที่สมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมดและชาวบ้านทั่วไปในชุมชนยอมรับ เชื่อถือและมั่นใจต่อผู้นำกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นด้านความรู้ความคิด ความตั้งใจ ความซื่อสัตย์สุจริต และ คุณสมบัติด้านอื่น ๆ ทั่วไป จึงทำให้สมาชิกกลุ่มรวมถึงชาวบ้านทั่วไปในชุมชนให้ความร่วมมือด้วยดีในการจัดการความรู้เพื่อพัฒนากลุ่มและชุมชน

2.1.4 การที่กลุ่มได้รับการสนับสนุนด้วยดีจากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานอื่น ๆ โดยเฉพาะความรู้ด้านการพัฒนาชุมชน ด้วยการส่งวิทยากรมาบรรยายและเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มเป็นบางครั้ง ประกอบกับรัฐบาลมีนโยบายสนับสนุนให้มีการจัดตั้งกลุ่มชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ เพื่อช่วยพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและสามารถช่วยตัวเองได้ จึงทำให้ผู้นำและสมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมดให้ความร่วมมือด้วยดีในการจัดการความรู้ของกลุ่มเพื่อการดำเนินงานให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

2.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมดมีปัจจัยบางอย่างเป็นปัจจัยอุปสรรคอยู่บ้างแต่ก็ไม่มากนัก ซึ่งสรุปได้ดังนี้

2.2.1 การที่สมาชิกกลุ่มบางคนไม่ได้ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับบางอย่างของกลุ่ม ซึ่งที่พบเห็นคือการส่งคืนเงินกู้ไม่ตรงตามเวลาที่กำหนดของกลุ่ม ซึ่งก็มีอยู่เพียงส่วนน้อยเป็นบางคน บางครั้งเท่านั้น โดยทั่วไปแล้วสมาชิกส่วนใหญ่จะไม่ค่อยมีปัญหาดังกล่าว ปัญหานี้จึงไม่ถือว่าเป็นอุปสรรคต่อการจัดการความรู้และการดำเนินงานของกลุ่มมากนัก

2.2.2 การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ในชุมชน ปัจจุบันสภาพทางสังคมของชุมชนตำบลตะโหมดเปลี่ยนไปจากในสมัยก่อนมาก ชุมชนกลายเป็นชุมชนเปิดที่สามารถติดต่อกับตัวเมืองและชุมชนอื่น ๆ ภายนอกได้สะดวกขึ้น คนรุ่นใหม่ในชุมชนได้รับอิทธิพลวิถีชีวิตจากสังคมเมืองมากขึ้น จึงไม่ค่อยจะใส่ใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมตามบรรพบุรุษของตน แต่สนใจที่จะเลือกประกอบอาชีพอื่นตามที่นิยมกันในสังคมเมืองซึ่งเป็นสังคมสมัยใหม่มากขึ้นจึงมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอาชีพเกษตรกรรมลดน้อยลงตามลำดับ ซึ่งส่งผลต่อการจัดการความรู้และการสืบสานต่อความรู้ของกลุ่ม

3. ผลจากการจัดการความรู้ของกลุ่ม

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมดได้ก่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาคน พัฒนากลุ่ม และพัฒนาชุมชน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

3.1 ผลต่อการพัฒนาคน

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมค ก่อให้เกิดผลต่อ “การพัฒนาคน” สรุปได้ดังนี้

3.1.1 ทำให้คนในชุมชนโดยเฉพาะที่เป็นสมาชิกกลุ่มและชาวบ้านทั่วไปที่สนใจในการดำเนินงานของกลุ่มยอมรับในกระบวนการแก้ปัญหาและพัฒนาางานด้วยวิธีการ “จัดการความรู้” บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งเห็นว่ากระบวนการดังกล่าวเป็น “วิถีแห่งปัญญา” ที่สามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาชีวิตและสังคมได้ เพราะเป็น “กระบวนการมีส่วนร่วม” โดยการนำเอา “ความรู้ในตัวคน” มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันจนเกิดการเลือกสรรกลั่นกรองเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” ที่มีคุณค่าต่อการปฏิบัติและพัฒนาางาน

3.1.2 ทำให้สมาชิกกลุ่มและคนทั่วไปในชุมชนได้รับรู้ถึงบทบาทของตนที่มีต่อชุมชนมากขึ้น มีความรักความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง และรู้สึกว่าตนเองเป็นสมาชิกคนหนึ่งที่มีคุณค่าต่อชุมชน จึงได้ให้ความร่วมมือด้วยดีในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนมากยิ่งขึ้นทั้งในการเสนอความรู้ความคิดและนำเอาความรู้ที่ได้จากการจัดการความรู้ไปเป็นแนวปฏิบัติและพัฒนาทางด้านเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพหลักของตนและของคนส่วนใหญ่ในชุมชนนี้

3.1.3 เป็นการช่วยสร้างเสริม “จิตนิสัยทางสังคม” ที่ดีให้แก่สมาชิกกลุ่มและคนทั่วไปในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “จิตสาธารณะ” ซึ่งมีคุณค่ายิ่งต่อการพัฒนาสังคม ตลอดจนจิตนิสัยทางสังคมในลักษณะอื่น ๆ เช่น ความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นการช่วยสร้างเสริมคุณค่าของบุคคลได้ดีทางหนึ่ง

3.2 ผลต่อการพัฒนากลุ่ม

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมค ก่อให้เกิดผลต่อ “การพัฒนากลุ่ม” สรุปได้ดังนี้

3.2.1 ทำให้กลุ่มได้ความรู้และแนวคิดในการนำไปปฏิบัติและพัฒนาางานที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของท้องถิ่น เพราะความรู้ดังกล่าวได้มาจากการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

3.2.2 ทำให้กลุ่มสามารถพัฒนาบทบาทหน้าที่ของตนเองให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น จนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปอย่างกว้างขวางทั้งในและนอกชุมชน รวมถึงได้รับการยอมรับจากภาครัฐด้วย ทำให้กลุ่มเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีผู้สนใจในงานพัฒนาชุมชนมาศึกษาคูงานที่กลุ่มเป็นจำนวนมากในแต่ละปี กลุ่มจึงมีกำลังใจในการทำงานเพื่อพัฒนาท้องถิ่นมากยิ่งขึ้นและเพื่อช่วยรักษาชื่อเสียงของกลุ่มเองด้วย

3.2.3 ทำให้มีผู้สนใจสมัครเป็นสมาชิกของกลุ่มเพื่อร่วมพัฒนาท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น ซึ่งส่งผลดีต่อการเติบโตของกลุ่มและการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาางานตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

3.3 ผลต่อการพัฒนาชุมชน

การจัดการความรู้พื้นฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมด ก่อให้เกิดผลต่อ “การพัฒนาชุมชน” สรุปได้ดังนี้

3.3.1 ทำให้ชุมชนแก้ปัญหาและพัฒนาไปในทิศทางที่สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของชุมชน อันเนื่องมาจากการจัดการความรู้พื้นฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มดังกล่าวแล้ว

3.3.2 ทำให้ชุมชนเป็นชุมชนที่เข้มแข็งมากขึ้นและสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น จนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและยอมรับของคนทั่วไปอย่างกว้างขวางทั้งในและนอกชุมชน ซึ่งทำให้ชาวบ้านในชุมชนรู้สึกภาคภูมิใจในชุมชนของตนและตื่นตัวสนใจในการพัฒนาชุมชนของตนเองมากขึ้นด้วย

3.3.3 ทำให้ชุมชนมีโอกาที่จะได้รับความร่วมมือในการพัฒนาจากภาครัฐและหน่วยงานอื่น ๆ มากขึ้น อันเนื่องจากกลุ่มชาวบ้านได้จัดการความรู้พื้นฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนและนำเอาความรู้นั้นมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงาน ตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

จากที่กล่าวมาแล้วพอจะสรุปได้ว่า “กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมด” เป็นกลุ่มชาวบ้านกลุ่มหนึ่งในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ที่สามารถจัดการความรู้พื้นฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนจนบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มด้วยดี ซึ่งกลุ่มมีกระบวนการจัดการความรู้ตั้งแต่การกำหนดความรู้ที่ต้องการ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การยกระดับความรู้และประยุกต์ใช้ความรู้ และการสืบสานต่อความรู้ โดยมีปัจจัยหลายอย่างเป็นปัจจัยเอื้อหรือสนับสนุนมากกว่าที่จะเป็นปัจจัยอุปสรรค จึงทำให้การจัดการความรู้ของกลุ่มเกิดผลต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งในด้านการพัฒนาคน การพัฒนากลุ่ม และการพัฒนาชุมชน

ภาพประกอบ 2 ป้ายชื่อสำนักงาน และห้องสำนักงานกลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมด ซึ่งอยู่ในอาคารส่วนหน้าของสำนักงาน ตั้งอยู่ที่ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง

ภาพประกอบ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มกับผู้นำกลุ่มของกลุ่มเกษตรกร
ทำนาตะโหมค ที่สำนักงานกลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมค
ตำบลตะโหมค อำเภอตตะโหมค จังหวัดพัทลุง

กลุ่มหัตถกรรมกะลามะพร้าวบ้านคอกวัว

กลุ่มหัตถกรรมกะลามะพร้าวบ้านคอกวัว หรือที่บางคนเรียกว่า กลุ่มหัตถกรรมกะลาสูงปลี๊ม เป็นกลุ่มชาวบ้านที่เกิดจากการรวมตัวของชาวบ้านในตำบล ชัยบุรี อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง โดยนายปลี๊ม ชุกง เป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งกลุ่มขึ้นเนื่องจากเห็นว่ากะลามะพร้าวเป็นเศษวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น มีความคงทน สวยงาม และสามารถนำมาประดิษฐ์เป็นสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ภายในบ้านได้มากมาย ซึ่งชาวบ้านในชุมชนนี้และชุมชนทั่วไปรู้จักนำเอากะลามะพร้าวมาประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ ภายในบ้านมาช้านานแล้ว เช่น ประดิษฐ์เป็นภาชนะตักข้าวสาร จัก แจกกัน เป็นต้น จนถือได้ว่าการผลิตหัตถกรรมกะลามะพร้าวเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สำคัญอย่างหนึ่งของชุมชนนี้ และถือได้ว่าเป็น “ทุนสังคมและวัฒนธรรม” ของชุมชนบริเวณนี้ด้วย เพียงแต่ในสมัยก่อนการผลิตหัตถกรรมกะลามะพร้าวยังไม่มีรูปแบบหลากหลายและสวยงามมากนัก และยังไม่มีการพัฒนากรรมวิธีการผลิตเหมือนอย่างในปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ นายปลี๊ม จึงได้ชักชวนชาวบ้านที่มีความสนใจทางด้านนี้จัดตั้งเป็นกลุ่มขึ้น โดยใช้ชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มหัตถกรรมกะลามะพร้าวบ้านคอกวัว”

นายปลี๊ม ชุกง เป็นชาวจังหวัดพัทลุง โดยกำเนิด เกิดเมื่อวันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2483 ภรรยาชื่อนางน่วม ชุกง มีบุตร 3 คน นายปลี๊มสำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เมื่อปี พ.ศ. 2496 แม้ว่าเขาจะมีโอกาสศึกษาในระบบโรงเรียนไม่สูง แต่เขาก็มีความสนใจใฝ่ศึกษาอยู่เป็นประจำ ทั้งทางโลกและทางธรรม ดังจะเห็นว่าในระหว่างที่บวชอยู่ 3 พรรษา คือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 - 2507 เขาได้ตั้งใจศึกษาทางธรรมด้วยตนเองจนสามารถสอบได้นักธรรมตรี นักธรรมโท และนักธรรมเอก โดยในปี พ.ศ. 2504 สอบได้นักธรรมตรี ปี พ.ศ. 2504 สอบได้นักธรรมโท และปี พ.ศ. 2504 สอบได้นักธรรมเอก นอกจากนี้จะมีความใฝ่ใจในการศึกษาทางธรรมแล้วนายปลี๊มยังเป็นคนยึดมั่นในคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ประพฤติปฏิบัติตนในทางที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น การใช้หลักธรรมเป็นเครื่องนำทางชีวิตทำให้นายปลี๊มเป็นที่รักใคร่นับถือของคนทั่วไปในชุมชนทั้งละแวกใกล้ไกล นอกจากนี้แล้วนายปลี๊มยังเป็นผู้ที่สนใจใฝ่รู้ในเรื่องต่าง ๆ เขาจึงสนใจการอ่านหนังสือ การสนทนากับผู้รู้ และการเข้าร่วมฝึกอบรมและประชุมสัมมนาในเรื่องต่าง ๆ หลายครั้งอย่างต่อเนื่องตลอดมา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พ.ศ. 2523 ฝึกอบรมการเลี้ยงและปรับปรุงพันธุ์โค ณ วิทยาลัยเกษตรกรรมพัทลุง

พ.ศ. 2526 ฝึกอบรมการเป็นวิทยากรกลุ่มสนใจ ณ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดพัทลุง และฝึกอบรมโครงการข้าว น้ำฝน และการปราบศัตรูพืช ณ สำนักงานเกษตรจังหวัดพัทลุง

พ.ศ. 2527 ฝึกอบรมผู้นำกลุ่มอาชีพอุตสาหกรรมในครอบครัว ณ ศูนย์ฝึกอบรมพัฒนาชุมชน จังหวัดชลบุรี

พ.ศ. 2531 ฝึกอบรมการพัฒนาผู้ประกอบการอุตสาหกรรมพื้นบ้าน ตามโครงการพัฒนาผู้นำอาชีพ ของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม ณ สถาบันเครื่องจักรกลและโลหการ กรุงเทพฯ ฯ

พ.ศ. 2532 ฝึกอบรมการจัดตั้งศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน รุ่นที่ 7 ของกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย

พ.ศ. 2533 ฝึกอบรมการเป็นผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน ของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

การที่นายปลื้มไฝู้ โดยการเข้ารับการฝึกอบรมในเรื่องต่าง ๆ อย่างหลากหลายและต่อเนื่อง ทำให้เขามีความรู้ในด้านต่าง ๆ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน โดยเขาเริ่มสนใจในการผลิตงานหัตถกรรมมานานแล้ว ดังจะเห็นว่าในปี พ.ศ. 2499 เขาทำหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ในปี พ.ศ. 2501 ทำเครื่องมือหาลา เช่น ไช ข้อง คันเบ็ด เป็นต้น จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2525 นายปลื้มจึงได้หันมาสนใจการผลิตหัตถกรรมกะลามะพร้าวอย่างจริงจังมาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากการเป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งกลุ่มหัตถกรรมกะลาแล้ว นายปลื้มยังทำงานช่วยเหลือสังคมหลายอย่าง เช่น เป็นประธานกลุ่มศิลปหัตถกรรมในครอบครัว หมู่ที่ 1 ตำบลชัยบุรี, เป็นผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน ซึ่งได้รับคัดเลือกจากสภาตำบลชัยบุรีเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2531, เป็นกรรมการการศึกษาของโรงเรียนในหมู่บ้านและเป็นกรรมการวัดในหมู่บ้าน, เป็นผู้รับผิดชอบทางด้านการเงินหลายตำแหน่ง เช่น เป็นเหรัญญิกของฉางสำรองพันธุ์ข้าว เมื่อปี พ.ศ. 2528, เป็นผู้จัดตั้งและทำหน้าที่การเงินของศูนย์สาริตการตลาดเมื่อปี พ.ศ. 2531, เป็นกรรมการการเงินของสุขาภิบาลหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ. 2532, เป็นกรรมการกองทุนบัตรสุขภาพหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ. 2532, เป็นกรรมการจัดทำบัญชีธนาคารข้าวของหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ. 2532 เป็นต้น

กลุ่มหัตถกรรมกะลามะพร้าวบ้านคอกวัว เป็นกลุ่มชาวบ้านกลุ่มหนึ่งในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่ประสบผลสำเร็จด้วยดีใน “การจัดการความรู้” บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสรุปเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. วิธีการหรือกระบวนการในการจัดการความรู้ของกลุ่ม

กลุ่มหัตถกรรมกะลาลุงปลื้ม มีวิธีการหรือกระบวนการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนสรุปได้ดังนี้

1.1 การกำหนดความรู้ที่ต้องการ

กลุ่มหัตถกรรมกะลามะพร้าวบ้านคอกวัว เป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะคือ เพื่ออนุรักษ์ ส่งเสริม และพัฒนาการผลิตหัตถกรรมกะลามะพร้าว ดังนั้นกลุ่มจึงได้กำหนดความรู้ที่ต้องการไว้อย่างชัดเจนมาแต่เบื้องต้น คือ ความรู้เกี่ยวกับการผลิตหัตถกรรมกะลามะพร้าว

ซึ่งเป็นความรู้ที่สอดคล้องกับ “ชื่อ” และ “วัตถุประสงค์” ของกลุ่ม โดยความรู้ดังกล่าวประกอบด้วย ความรู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น การคัดเลือกกะลามะพร้าว การออกแบบหัตถกรรมกะลามะพร้าว การเตรียม กะลามะพร้าวก่อนที่จะนำมาผลิตเป็นหัตถกรรมรูปแบบต่าง ๆ การผลิตหัตถกรรมกะลามะพร้าวเป็น รูปแบบต่าง ๆ การเก็บแต่งรายละเอียดของหัตถกรรมกะลามะพร้าว ทั้งนี้รวมถึงการจัดการด้าน การตลาดและการเงิน เป็นต้น ซึ่งกลุ่มจะต้องดำเนินการให้มี “จัดการความรู้” เพื่อจะได้นำไปปฏิบัติ และพัฒนางานของกลุ่ม

1.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

กลุ่มหัตถกรรมกะลาสูงปริ่ม มีวิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้หลายลักษณะสรุปได้ดังนี้

1.2.1 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมกะลาสูงปริ่ม ทั้งหมดเป็นคนในชุมชนที่มีความรักความผูกพันกับชุมชนของตนเอง และมีความรู้ความเข้าใจใน สภาพของชุมชนอยู่แล้วในระดับหนึ่ง ซึ่งถือได้ว่าเป็น “ทุนสังคมและวัฒนธรรม” ที่เป็นพื้นฐาน สำคัญใน “การจัดการความรู้” ของกลุ่ม นายปริ่มก็เป็นผู้ที่มีความรู้ ประสบการณ์ และความชำนาญ ในการผลิตหัตถกรรมกะลามะพร้าวมาก่อนแล้ว และสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ก็มีความรู้และ ประสบการณ์ในด้านนี้มาบ้างแล้วเช่นกัน จึงทำให้กระบวนการในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เกี่ยวกับการผลิตหัตถกรรมกะลามะพร้าวของผู้นำและสมาชิกกลุ่มดำเนินไปได้ด้วยดี แต่ละคน ได้ นำเอา “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อ การดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มของกลุ่ม

1.2.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันกับกลุ่มชาวบ้านหรือคณะบุคคลอื่นจากภายนอก นอกจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่มดังกล่าวแล้ว สมาชิกกลุ่มยังมีโอกาสได้แลกเปลี่ยน เรียนรู้ร่วมกันกับสมาชิกกลุ่มอื่นหรือคณะบุคคลอื่นจากภายนอกด้วย ทั้งนี้เพราะการผลิตหัตถกรรม กะลามะพร้าวมีอยู่ทั่วไปในชุมชนต่าง ๆ มาช้านานแล้ว คนทั่วไปจึงเคยพบเห็นหรือบางคนเคยผลิต ก็มิ จึงทำให้มีโอกาที่จะเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันได้อย่างกว้างขวาง การแลกเปลี่ยนใน ลักษณะนี้ของกลุ่มมักจะเกิดขึ้นทั้งใน โอกาสที่กลุ่มได้ไปศึกษาดูงานของกลุ่มชาวบ้านกลุ่มอื่นซึ่งมี อยู่หลายกลุ่มทั้งใกล้และไกล และใน โอกาสที่กลุ่มชาวบ้านกลุ่มอื่นและคณะบุคคลอื่นจาก สถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานต่าง ๆ มาศึกษาดูงานที่กลุ่มซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากในแต่ละปี จึงทำให้ กลุ่มมี โอกาสได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างกว้างขวางขึ้น

1.2.3 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับวิทยากรหรือผู้รู้เฉพาะด้าน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ใน ลักษณะนี้อาจเกิดขึ้นใน โอกาสที่มีการฝึกอบรมหรือประชุมสัมมนาทั้งที่กลุ่มจัดขึ้นเองและหน่วยงาน อื่นเป็นผู้จัดขึ้น และในโอกาสที่กลุ่มเชิญวิทยากรหรือผู้รู้บางคนมาให้ความรู้บางเรื่องแก่สมาชิกกลุ่ม

1.3 การยกระดับความรู้และประยุกต์ใช้ความรู้

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในลักษณะต่าง ๆ ของกลุ่มหัตถกรรมกะลาสูงปลี้มทำให้“ความรู้ที่ฝังลึกในคน” ถูกนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเพื่อเลือกสรรกลั่นกรองและยกระดับเป็น” ความรู้ที่เปิดเผย” ซึ่งเป็นความรู้ที่ง่ายต่อการตรวจสอบ ศึกษา และนำไปปฏิบัติ หลังจากนั้นยังได้ยกระดับความรู้ขึ้นอีกโดยการนำมาจัดระบบระเบียบให้เป็น “องค์ความรู้” ที่ชัดเจนขึ้น ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการปฏิบัติและพัฒนางานตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้ว่าปัจจุบันกลุ่มหัตถกรรมกะลาสูงปลี้มสามารถผลิตงานออกมาได้หลากหลายรูปแบบและมีความสวยงามเป็นที่นิยมของตลาดทั่วไปทั้งในและต่างประเทศ

1.4 การสืบสานต่อความรู้

ความรู้ที่ได้จากการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมกะลาสูงปลี้มได้รับการสืบสานต่อ ๆ กันมา ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1.4.1 *ผู้นำความรู้ไปสืบสาน* ผู้นำความรู้เกี่ยวกับการผลิตหัตถกรรมกะลามะพร้าวไปสืบสานต่ออาจจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1. *ผู้นำและสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมกะลาสูงปลี้ม* ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทมากที่สุดในการสืบสานต่อความรู้นี้ ทั้งที่เป็นลุงปลี้มเองและสมาชิกกลุ่มที่มีความรู้ความชำนาญในการผลิตแล้วระดับหนึ่ง 2. *ชาวบ้านทั่วไปในชุมชน* เนื่องจากหัตถกรรมกะลามะพร้าวเป็นผลงานที่ชาวบ้านทั่วไปเคยพบเห็น และหลายคนได้เคยผลิตรูปแบบอย่างง่าย ๆ มาแล้ว ประกอบกับเมื่อลุงปลี้มได้จัดตั้งกลุ่มนี้ขึ้นมาเพื่อส่งเสริมพัฒนางานนี้โดยเฉพาะ ทำให้ชาวบ้านหลายคนในชุมชนนี้แต่ละแวกใกล้เคียงมีความตื่นตัวสนใจในงานนี้กันมากขึ้น บางคนถึงกับมาร่วมประชุมและเรียนรู้การผลิตจากกลุ่มก็มี จึงทำให้ชาวบ้านบางคนนำความรู้นี้ไปสืบสานต่อ ๆ กันไปด้วย 3. *บุคคลจากภายนอกชุมชน* ซึ่งเป็นผู้ที่สนใจความรู้ที่ได้จากการจัดการความรู้ของกลุ่ม และได้นำเอาความรู้นี้ไปสืบสานต่อ ๆ กันไป

1.4.2 *วิธีการสืบสานความรู้* การสืบสานต่อความรู้ที่เกิดจากการจัดการความรู้ในการผลิตหัตถกรรมกะลามะพร้าวของกลุ่มหัตถกรรมกะลาสูงปลี้มส่วนใหญ่จะเป็นการแนะนำบอกกล่าวและปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่างจากผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มที่มีความรู้ชำนาญในการผลิตแล้วระดับหนึ่ง ซึ่งบางครั้งก็มีการบันทึกเป็นเอกสารบ้าง โดยเฉพาะที่เป็นรูปแบบของผลิตภัณฑ์และกรรมวิธีในการผลิต

1.4.3 *ผู้รับการสืบสานความรู้* เนื่องจากความรู้ที่เกิดจากการจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมกะลามะพร้าวสูงปลี้มเป็นความรู้ที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะในแง่ของการสร้างรายได้ให้แก่ผู้ผลิต จึงมีผู้รับการสืบสานต่อความรู้นี้ทั้งในกลุ่มสมาชิกกลุ่มชาวบ้านทั่วไปในชุมชน และบุคคลจากภายนอก

2. ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมกะลาสูงปริ่มมีทั้งที่เป็นปัจจัยเอื้อหรือสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรค ซึ่งสรุปได้ดังนี้

2.1 ปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมกะลาสูงปริ่มมีปัจจัยบางอย่างที่เป็นปัจจัยเอื้อหรือสนับสนุนสรุปได้ดังนี้

2.2.1 การที่ผู้นำกลุ่มคือนายปริ่ม ชูคง เป็นคนมีความรู้และความชำนาญในการผลิตหัตถกรรมกะลามะพร้าวมาช้านาน มีความตั้งใจจริงและซื่อสัตย์สุจริตในการดำเนินกิจการของกลุ่ม ตลอดจนมีความสามารถในการจัดการด้านตลาดของหัตถกรรมกะลามะพร้าว ทำให้สมาชิกกลุ่มนับถือและเชื่อมั่นต่อผู้นำกลุ่ม และให้ความร่วมมือด้วยดีในการจัดการความรู้เพื่อการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

2.2.2 การที่การดำเนินงานของกลุ่มประสบผลสำเร็จด้วยดี ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมนี้เป็นที่นิยมของคนทั่วไปจึงจำหน่ายได้มาก โดยมีตลาดทั้งในและต่างประเทศ สามารถทำรายได้ให้แก่สมาชิกที่ผลิตและกลุ่มได้เป็นอย่างดี จึงทำให้สมาชิกกลุ่มให้ความร่วมมือด้วยดีในการจัดการความรู้ตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

2.2.3 การที่สมาชิกกลุ่มเป็นคนในชุมชนจึงมีความรักความผูกพันต่อชุมชนของตนเอง ต้องการเห็นชุมชนของตนเองมีการพัฒนาขึ้นและชาวบ้านทั่วไปในชุมชนมีรายได้ดีขึ้น จึงทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มสามารถดำเนินไปได้ด้วยดี

2.2.4 การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานอื่น ๆ ด้วยดี ทำให้ผู้นำและสมาชิกกลุ่มมีขวัญและกำลังใจที่ดีในการจัดการความรู้และดำเนินงานของกลุ่ม

2.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม

แม้ว่าการจัดการความรู้ของกลุ่มหัตถกรรมกะลาสูงปริ่มจะมีปัจจัยหลายอย่างเป็นเอื้อหรือสนับสนุนหลายอย่างดังกล่าวแล้ว แต่ก็มีปัจจัยบางอย่างที่เป็นปัจจัยอุปสรรคอยู่บ้าง ซึ่งสรุปได้ดังนี้

2.2.1 การที่กะลามะพร้าวซึ่งเป็นเศษวัสดุที่เคยมีอย่างเพียงพอในชุมชนและละแวกใกล้เคียงเริ่มลดน้อยลงในขณะที่ความต้องการผลิตภัณฑ์หัตถกรรมกะลาของลูกค้ายิ่งมากขึ้น จึงทำให้ต้องสั่งกะลามะพร้าวจากจังหวัดอื่น เช่น สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช เป็นต้น นอกจากนี้วัสดุบางอย่างที่ใช้ประกอบในการผลิตหัตถกรรมนี้ซึ่งเคยหาได้ง่ายในชุมชนและบริเวณใกล้เคียงก็เริ่มขาดแคลนเช่นกัน ทำให้ปัญหานี้เป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งในการดำเนินงานและการจัดการความรู้ของกลุ่ม

2.2.2 การที่การผลิตหัตถกรรมกะลามะพร้าวต้องใช้ความประณีตและอดทนสูง บางคนไม่มีความอดทนพอก็เลิกผลิตไป ซึ่งนับได้ว่าปัจจัยอุปสรรคอย่างหนึ่งในการจัดการความรู้ของกลุ่ม

3. ผลจากการจัดการความรู้ของกลุ่ม

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มหัตถกรรมกะลาสูงปลี้มได้ก่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาคน พัฒนากลุ่ม และพัฒนาชุมชน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

3.1 ผลต่อการพัฒนาคน

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มหัตถกรรมกะลาสูงปลี้มได้ก่อให้เกิดผลต่อ “การพัฒนาคน” สรุปได้ดังนี้

3.1.1 ทำให้สมาชิกกลุ่มเห็นคุณค่าของเวลาและรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มากขึ้น ซึ่งเป็นช่องทางหนึ่งทำให้การใช้ชีวิตห่างไกลจากอบายมุขต่าง ๆ

3.1.2 ทำให้สมาชิกกลุ่มมีรายได้เพิ่มขึ้นซึ่งส่งผลให้ฐานะความเป็นอยู่ในครอบครัวดีขึ้นด้วย ดังจะเห็นว่าบางคนได้ยึดเอาการผลิตหัตถกรรมกะลามะพร้าวเป็นอาชีพเสริม ในขณะที่บางคนยึดเอาเป็นอาชีพหลักก็มี

3.1.3 ทำให้สมาชิกกลุ่มมีความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบรูปแบบผลิตภัณฑ์กะลามะพร้าวและมีความประณีตในการทำงานมากขึ้น

3.1.4 ทำให้สมาชิกกลุ่มรู้จักทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดีขึ้น มีความสามัคคีกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน และช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามความเหมาะสม

3.1.5 ทำให้สมาชิกกลุ่มบางคนรวมถึงชาวบ้านทั่วไปที่พบเห็นการดำเนินงานของกลุ่มยอมรับในกระบวนการแก้ปัญหาและพัฒนาด้วยวิธีการ “จัดการความรู้” บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนมากขึ้น และสามารถนำเอาวิธีการนี้ไปปรับใช้ชีวิตของตนเองได้ โดยเฉพาะในแง่ที่มีการนำเอา “ความรู้ในตัวคน” มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันจนเกิดการเลือกสรรกลั่นกรองเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” ที่มีคุณค่าต่อการนำไปปฏิบัติและพัฒนางาน

3.2 ผลต่อการพัฒนากลุ่ม

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มหัตถกรรมกะลาสูงปลี้มได้ก่อให้เกิดผลต่อ “การพัฒนากลุ่ม” สรุปได้ดังนี้

3.2.1 ทำให้กลุ่มได้ความรู้ในการปฏิบัติและพัฒนางานอันเนื่องมาจากการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่ม

3.2.2 ทำให้กลุ่มได้พัฒนาบทบาทหน้าที่ของกลุ่มให้เข้มแข็งขึ้นจนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปทั้งอย่างกว้างขวางทั้งในและนอกชุมชน รวมถึงการได้รับการยอมรับจากภาครัฐ จน

กลุ่มกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญแหล่งหนึ่งของชุมชน มีผู้สนใจในมาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมากในแต่ละปี ซึ่งส่งผลให้กลุ่มมีกำลังใจในการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มมากขึ้น

3.3 ผลต่อการพัฒนาชุมชน

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมกะลาอุงปลี้ม ก่อให้เกิดผลต่อ “การพัฒนาชุมชน” สรุปได้ดังนี้

3.3.1 ทำให้ชุมชนได้รับการแก้ปัญหาและพัฒนาสอดคล้องกับสภาพของชุมชน อันเนื่องมาจากการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

3.3.2 ทำให้ชุมชนเป็นชุมชนที่เข้มแข็งขึ้น มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปอย่างกว้างขวางทั้งจากภายในและภายนอก ตลอดจนได้รับความร่วมมือด้วยดีในการพัฒนาจากภาครัฐและหน่วยงานอื่น ๆ จากภายนอกมากขึ้น

จากที่กล่าวมาแล้วพอจะสรุปได้ว่า “กลุ่มหัตถกรรมกะลาอุงปลี้ม” เป็นกลุ่มชาวบ้านกลุ่มหนึ่งในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ที่สามารถจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนจนบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มด้วยดี ซึ่งกลุ่มมีกระบวนการจัดการความรู้ตั้งแต่การกำหนดความรู้ที่ต้องการ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การยกระดับความรู้และประยุกต์ใช้ความรู้ และการสืบสานต่อความรู้ โดยมีปัจจัยหลายอย่างเป็นปัจจัยเอื้อหรือสนับสนุนมากกว่าที่จะเป็นปัจจัยอุปสรรค จึงทำให้การจัดการความรู้ของกลุ่มเกิดผลต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งในด้านการพัฒนาคน การพัฒนาชุมชน และการพัฒนาชุมชน

ภาพประกอบ 4 ที่ทำการกลุ่มหัตถกรรมกะลาอุงปลี้ม (กลุ่มหัตถกรรมกะลามะพร้าวบ้านคอกวัว)

ตำบลชัยบุรี อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง

ภาพประกอบ 5 การเก็บรวบรวมข้อมูลที่กลุ่มหัตถกรรมกะลาสูงปริ่ม
ตำบลชัยบุรี อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอ

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอ เป็นกลุ่มชาวบ้านกลุ่มหนึ่งในตำบลเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของชาวบ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นแม่บ้านเกษตรกรในตำบลนี้ที่มีความรู้ความสามารถในการทอผ้าสืบต่อกันจากคนรุ่นก่อนๆ ในชุมชน จนทำให้“ผ้าทอเกาะยอ” กลายเป็นมรดกวัฒนธรรมและถือได้ว่าเป็น “ทุนสังคมวัฒนธรรม” ที่สำคัญอย่างหนึ่งของชุมชน ปัจจุบันชาวบ้านในตำบลนี้จึงได้รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มทอผ้าขึ้นเพื่ออนุรักษ์ สืบสาน และพัฒนาการทอผ้าเกาะยออยู่หลายกลุ่ม รวมทั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอด้วย

ผ้าทอเกาะยอ เป็นผลงานศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวบ้านตำบลเกาะยอ มาช้านานและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปมาแต่อดีตกาล ชาวบ้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นแม่บ้านและผู้หญิงทั่วไปในตำบลนี้รู้จักการทอผ้าสืบต่อกันมานาน เพียงแต่ในอดีตการทอผ้ายังอยู่ในลักษณะต่างคนต่างทอกันอยู่ที่บ้านของตน ยังไม่มีการรวมกลุ่มกันแต่อย่างใด ต่อมาภายหลังจึงมีการรวมกลุ่มกันขึ้นเป็นกลุ่ม ๆ โดยความสมัครใจของผู้ที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงกัน “กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอ” เป็นกลุ่มทอผ้ากลุ่มหนึ่งที่เกิดขึ้นในตำบลนี้และมีการพัฒนาเรื่อยมาจนเป็นมีชื่อเสียงโดดเด่นเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในกลุ่มหนึ่ง ซึ่งส่งผลให้ “ผ้าทอเกาะยอ” ได้รับการอนุรักษ์ ส่งเสริม และพัฒนาด้วยคิบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็น “ทุนสังคมและวัฒนธรรม” ของชุมชนสืบต่อ ๆ กันมาแต่อดีตกาล

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอ เป็นกลุ่มชาวบ้านที่เกิดขึ้นจากการริเริ่มของนางสมหมาย พงศ์พฤกษ์ ซึ่งเดิมมีอาชีพเป็นครู การรวมตัวเป็นกลุ่มนี้ได้เริ่มมาก่อนหน้าที่จะจัดตั้งกลุ่มขึ้นเป็นทางการ โดยครั้งแรกใช้บ้านของผู้เริ่มจัดตั้งเป็นที่ทำการกลุ่ม (ซึ่งอยู่ในบริเวณเดียวกันกับที่ตั้งที่ทำการกลุ่มในปัจจุบัน) ต่อมาถึง พ.ศ. 2544 จึงได้จดทะเบียนตั้งกลุ่มขึ้น และต่อมาเมื่อนางสมหมายได้ก่อสร้างบ้านหลังใหม่ขึ้นทางด้านหน้าบ้านหลังเดิมในพื้นที่เดียวกันนี้จึงได้ย้ายที่ทำการกลุ่มจากบ้านหลังเดิมมาตั้งอยู่ที่บ้านหลังใหม่ และใช้เป็นศูนย์รับซื้อและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอเกาะยอคือบ้านเลขที่ 5 หมู่ที่ 3 ตำบลเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ส่วนที่บ้านหลังเดิมนั้นใช้เป็นสถานที่ฝึกเรียนรู้การทอผ้าเกาะยอของสมาชิกที่มีความประสงค์จะมาฝึกที่กลุ่ม และใช้เป็นสถานที่ทอผ้าเกาะยอของสมาชิกที่ต้องการจะมาทอที่กลุ่มด้วย

การจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อสืบสานภูมิปัญญาด้านการทอผ้าซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของชุมชน
2. เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน
3. เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
4. เพื่อสร้างความสามัคคีในหมู่สมาชิก

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอ เป็นกลุ่มชาวบ้านกลุ่มหนึ่งในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ที่ประสบผลสำเร็จด้วยดีใน “การจัดการความรู้” บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสรุปเป็น ประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. วิธีการหรือกระบวนการในการจัดการความรู้ของกลุ่ม

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอมีวิธีการหรือกระบวนการในการจัดการความรู้บนฐาน ทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน สรุปได้ดังนี้

1.1 การกำหนดความรู้ที่ต้องการ

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอจัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะด้านคือ การอนุรักษ์ ส่งเสริม และพัฒนาการทอผ้าเกาะยอ กลุ่มจึงกำหนดความรู้ที่ต้องการให้สอดคล้องกับ “ชื่อ” และ “วัตถุประสงค์” ของกลุ่ม คือ ความรู้เกี่ยวกับ “การทอผ้าเกาะยอ” ซึ่งประกอบด้วยความรู้ในเรื่อง ต่าง ๆ มากมาย เช่น การเตรียมเส้นด้ายสำหรับทอผ้า การใช้เครื่องมือต่าง ๆ ในการทอผ้า การรู้จัก ลายผ้า การรู้กรรมวิธีในการทอผ้าตั้งแต่เริ่มต้นจนสำเร็จ เป็นต้น ตลอดจนการจัดการด้านการตลาด ซึ่งความรู้ในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้กลุ่มจะต้องดำเนินการ “จัดการความรู้” เพื่อการดำเนินงานที่ประสบ ด้วยดีตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

1.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้หลายลักษณะสรุปได้ดังนี้

1.2.1 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันภายในกลุ่ม ผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่ม แม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอทั้งหมดเป็นคนในพื้นที่ตำบลเกาะยอที่มีความรักความผูกพันกับ ท้องถิ่นของตนเอง และมีความรู้ความเข้าใจในสภาพและปัญหาของการทอผ้าเกาะยอในระดับหนึ่ง ซึ่งความรู้ดังกล่าวเป็น “ทุนสังคมและวัฒนธรรม” ของชุมชนที่เป็นพื้นฐานสำคัญใน “การจัดการ ความรู้” ทำให้ผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มแต่ละคนได้มีโอกาสนำเอา “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” มา แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเพื่อพิจารณาเลือกสรรคัดกรองให้เป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” ซึ่งมีประ โยชน์ต่อการ ดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

1.2.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มชาวบ้านหรือคณะบุคคลอื่นจากภายนอก นอกจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่มดังกล่าวแล้ว สมาชิกกลุ่มยังมีโอกาสได้แลกเปลี่ยน เรียนรู้ร่วมกันกับสมาชิกกลุ่มอื่น ๆ ด้วยทั้งในโอกาสที่ได้ไปศึกษาดูงานของกลุ่มชาวบ้านกลุ่มอื่น ๆ และในโอกาสที่กลุ่มชาวบ้านกลุ่มอื่น ๆ และคณะบุคคลจากสถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานต่าง ๆ มา ศึกษาดูงานที่กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอซึ่งมีอยู่เป็นประจำจำนวนมากในแต่ละปี ทำให้สมาชิกของ กลุ่มมีโอกาสดได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างกว้างขวางขึ้น

1.2.3 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับวิทยากรหรือผู้รู้เฉพาะด้าน การแลกเปลี่ยนความรู้ดังกล่าวอาจเกิดขึ้นในโอกาสที่มีการฝึกอบรมหรือประชุมสัมมนาทั้งที่กลุ่มจัดขึ้นเองและหน่วยงานอื่นเป็นผู้จัดขึ้น และในโอกาสที่กลุ่มเชิงวิทยากรหรือผู้รู้บางคนมาให้ความรู้ในบางเรื่องแก่สมาชิกกลุ่ม

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในลักษณะต่างๆดังกล่าวทำให้สมาชิกของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะขอมมีความรู้ความเข้าใจในสภาพปัญหาต่าง ๆ ตลอดจนแนวทางในการแก้ปัญหาเหล่านั้นและแนวทางในการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มได้ดียิ่งขึ้น

1.3 การยกระดับความรู้และประยุกต์ใช้ความรู้

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในลักษณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกกลุ่มอื่นๆ หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับวิทยากรหรือผู้รู้ดังกล่าวแล้ว ทำให้“ความรู้ที่ฝังลึกในคน”ของสมาชิกและของคนอื่น ๆ ซึ่งเป็นทุนสังคมวัฒนธรรมที่สั่งสมมาได้ถูกนำออกมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อประมวลและสอบทานจนนำไปสู่การพิจารณาเลือกสรรกลั่นกรองมาเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำมาใช้ในการปฏิบัติและพัฒนางานตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มได้ จึงทำให้ความรู้ดังกล่าวถูกยกระดับจาก “ความรู้ในตัวตน” มาเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” ซึ่งมีประโยชน์ต่อการปฏิบัติพัฒนางานและการสืบสานความรู้นั้นต่อไป

1.4 การสืบสานต่อความรู้

ความรู้ที่ได้จากการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนของกลุ่มเกาะหนังบางแก้วมีการสืบสานต่อ ๆ ไปซึ่งสรุปได้ดังนี้

1.4.1 ผู้นำความรู้ไปสืบสาน เนื่องจากความรู้ที่เกิดจากการจัดการความรู้ของกลุ่มเกาะหนังบางแก้วเป็นความรู้ในเชิงปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจและได้ผ่านการฝึกหัดมาแล้วในระดับหนึ่งจนเกิดทักษะหรือความชำนาญการพอสมควร ผู้นำความรู้นี้ไปสืบสานต่อจึงค่อนข้างจะจำกัดอยู่ในวงแคบ ด้วยเหตุนี้ทำให้การสืบสานต่อความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ไม่สามารถกระทำได้โดยบุคคลทั่วไป แต่จะมีคนเพียงจำนวนหนึ่งเท่านั้นที่เป็นผู้นำความรู้นี้ไปสืบสานต่อได้ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นบุคคล 3 กลุ่ม คือ 1. ผู้นำกลุ่ม และสมาชิกกลุ่มเกาะหนังบางแก้วที่ได้ผ่านการฝึกหัดจนมีความชำนาญแล้วในระดับหนึ่ง 2. ชาวบ้านในชุมชนนี้ที่มีความรู้ความชำนาญในการเกาะหนัง และ 3 บุคคลภายนอกที่มีความรู้ความชำนาญในการเกาะหนังเช่นเดียวกัน

1.4.2 วิธีการสืบสานความรู้ เนื่องจากการเกาะหนังเป็นงานที่ต้องใช้ความรู้ความสามารถเฉพาะตัวค่อนข้างสูง การสืบสานต่อความรู้ส่วนใหญ่จึงใช้วิธีการแนะนำบอกกล่าวและปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่าง แล้วจึงให้ผู้รับการสืบสานได้ฝึกปฏิบัติจนเกิดความรู้และทักษะปฏิบัติ นอกจากนี้ก็มีการสืบสานด้วยสื่ออื่น ๆ บ้าง เช่น หนังสือ วิดิทัศน์ ภาพถ่าย เป็นต้น

1.4.3 ผู้รับการสืบสานความรู้ เนื่องจากการเกาะหนังเป็นงานที่ต้องใช้ความรู้ความสามารถและความพยายามสูง อีกทั้งต้องอาศัยความประณีตในการทอด้วยดังกล่าวแล้ว คุณสมบัติ

ดังกล่าวจึงเป็นข้อจำกัดสำหรับผู้รับการสืบสานต่อความรู้ในเรื่องนี้ ด้วยเหตุนี้ผู้รับการสืบสานต่อส่วนใหญ่จึงเป็นสมาชิกกลุ่ม และคนอื่น ๆ บ้างในชุมชนนี้ที่สนใจในงาน

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของกลุ่มกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอมีทั้งที่เป็นปัจจัยเอื้อหรือสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรค ซึ่งสรุปได้ดังนี้

2.1 ปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม

การจัดการความรู้ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอมีปัจจัยบางอย่างเป็นปัจจัยเอื้อหรือสนับสนุนสรุปได้ดังนี้

2.1.1 การที่สมาชิกทุกคนเป็นคนในพื้นที่ตำบลเกาะยอ ส่วนใหญ่จึงรู้จักผ้าทอเกาะยอในฐานะที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนนี้สืบต่อมาช้านาน และบางคนเคยมีประสบการณ์ด้านการทอผ้าเกาะยอมาก่อนบ้างแล้ว ความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้จึงเป็น “ทุนสังคมและวัฒนธรรม” ของคนส่วนใหญ่ในชุมชนนี้ จึงเป็นปัจจัยหนึ่งทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการทอผ้าเกาะยอดำเนินไปได้ด้วยดีตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

2.1.2 การที่สมาชิกทุกคนได้รับรู้เข้าใจในวัตถุประสงค์ของกลุ่มอย่างชัดเจนตรงกัน จึงทำให้การจัดการความรู้ของกลุ่มดำเนินไปได้ด้วยดีตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

2.1.3 การที่ผู้นำกลุ่มมีความรู้ความสามารถ มีคุณสมบัติที่เหมาะสม และเป็นที่น่าเชื่อถือของสมาชิกและคนทั่วไป ทำให้สมาชิกกลุ่มให้ความร่วมมือด้วยดีในการจัดการความรู้เพื่อการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

2.1.4 การที่กลุ่มได้รับการสนับสนุนด้วยดีจากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานอื่น ๆ โดยเฉพาะความรู้ด้านการทอผ้า การตลาด และการบริหารจัดการกลุ่ม ด้วยการส่งวิทยากรมาบรรยายให้ความรู้แก่สมาชิกกลุ่ม และเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับสมาชิกกลุ่มเป็นบางครั้งคราว จึงทำให้สมาชิกกลุ่มให้ความร่วมมือด้วยดีในการจัดการความรู้เพื่อการดำเนินงานให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

2.1.5 การที่ชุมชนเกาะยอมีการเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยก่อนมากขึ้น โดยเฉพาะหลังจากที่รัฐบาลได้สร้างสะพานเปรม ติณสูลานนท์ เชื่อมต่อเกาะยอกับผืนแผ่นดินใหญ่ และสร้างถนนผ่านชุมชนเกาะยอ รวมถึงถนนสายอื่น ๆ อีกหลายสายในชุมชนนี้ ทำให้เกาะยอกลายเป็นชุมชนเปิดและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแหล่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา ซึ่งส่งผลให้ผ้าทอเกาะยอเป็นที่รู้จักและนิยมของคนทั่วไปอย่างกว้างขวางขึ้นด้วย ปรากฏการณ์ทางสังคมดังกล่าวถือได้ว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่เอื้อหรือสนับสนุนให้มีการจัดการความรู้ของกลุ่ม

2.1.6 การที่สังคมไทยในสมัยปัจจุบันอยู่ในช่วงของการตื่นตัวทางด้าน “การพัฒนาชุมชน” บนฐานของทุนชุมชนเพื่อสร้างชุมชนให้เป็น “ชุมชนที่เข้มแข็ง” และ “ชุมชนที่พึ่งตนเองได้” จึงทำให้สมาชิกกลุ่มและชาวบ้านทั่วไปในชุมชนนี้ให้ความร่วมมือด้วยดีในการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง

2.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะขอมมีปัจจัยบางอย่างที่เป็นปัจจัยอุปสรรคสรุปได้ดังนี้

2.2.1 การที่ชาวบ้านในชุมชนเกาะขอมที่มีความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าเกาะขอมมีจำนวนลดน้อยลงกว่าในสมัยก่อนมาก ผู้ที่พอจะมีความรู้ความชำนาญในเรื่องนี้ส่วนใหญ่จะอยู่ในวัยสูงอายุหรือเป็นคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนซึ่งไม่สะดวกที่จะมาให้ความรู้และฝึกหัดคนรุ่นใหม่ ๆ เมื่อก่อนข้างขาดแคลนผู้รู้จึงอาจทำให้มีปัญหาอยู่บ้างในการจัดการความรู้ของกลุ่ม

2.2.2 การที่เครื่องมืออุปกรณ์และวัสดุต่าง ๆ ในการทอผ้าเกาะขอมหายากขึ้นและมีราคาสูงขึ้น อีกทั้งต้องสั่งเส้นด้ายมาจากที่อื่นไกล ๆ ทำให้บางคนไม่มีเงินทุนเพียงพอและยุ่งยากในการจัดการ แม้ว่ากลุ่มจะช่วยเหลือสมาชิกในปัญหาเหล่านี้ แต่บางคนก็ยังไม่สะดวกที่จะเรียนรู้และฝึกหัดการทอผ้าเกาะขอม ทำเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งในการจัดการความรู้ของกลุ่ม

2.2.3 การที่การทอผ้าเกาะขอมเป็นงานที่ต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญ ความประณีต และความพยายามสูง ทำให้บางคนขาดความอดทนในการเรียนรู้และฝึกหัด จึงทำให้เป็นอุปสรรคต่อการจัดการความรู้ของกลุ่มด้วย

2.2.4 การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ในชุมชน ปัจจุบันสภาพทางสังคมของชุมชนตำบลตะโหมดเปลี่ยนไปจากในสมัยก่อนมาก ชุมชนกลายเป็นชุมชนเปิดที่สามารถติดต่อกับตัวเมืองและชุมชนอื่น ๆ ภายนอกได้สะดวกขึ้น คนรุ่นใหม่ในชุมชนได้รับอิทธิพลวิถีชีวิตจากสังคมเมืองมากขึ้น จึงไม่ค่อยจะใส่ใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมตามบรรพบุรุษของตน แต่สนใจที่จะเลือกประกอบอาชีพอื่นตามที่นิยมกันในสังคมเมืองซึ่งเป็นสังคมสมัยใหม่มากขึ้นจึงมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอาชีพเกษตรกรรมลดน้อยลงตามลำดับ ซึ่งส่งผลต่อการจัดการความรู้และการสืบสานต่อความรู้ของกลุ่ม

3. ผลจากการจัดการความรู้ของกลุ่ม

การจัดการความรู้ฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะขอมก่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาคน พัฒนากลุ่ม และพัฒนาชุมชน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

3.1 ผลต่อการพัฒนาคน

การจัดการความรู้ในการพัฒนาชุมชนบนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอก่อให้เกิดผลต่อ “การพัฒนาคน” สรุปได้ดังนี้

3.1.1 ทำให้คนในท้องถิ่นโดยเฉพาะที่เป็นสมาชิกกลุ่มได้เห็นและยอมรับในกระบวนการแก้ปัญหาและพัฒนาางานต่าง ๆ ด้วยวิธีการ “จัดการความรู้” บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน และสามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาชีวิตของตนเองได้

3.1.2 ทำให้สมาชิกกลุ่มเห็นคุณค่าของเวลาและรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์มากขึ้นไม่ใช้เวลาไปในทางที่ไร้ประโยชน์หรือเป็นโทษต่อการดำเนินชีวิตของตนเองและผู้อื่น ซึ่งเท่ากับเป็นช่องทางปิดกั้นอบายมุขต่าง ๆ ได้ดีทางหนึ่ง

3.1.3 ทำให้สมาชิกกลุ่มมีรายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งส่งผลให้ฐานะความเป็นอยู่ในครอบครัวดีขึ้นด้วย โดยที่บางคนได้ยึดเอาการทอผ้าเกาะยอกมาเป็นอาชีพเสริม ในขณะที่บางคนได้ยึดเอามาเป็นอาชีพหลักก็มี

3.1.4 ทำให้สมาชิกกลุ่มรวมถึงชาวบ้านในชุมชนเกาะยอกว้ไปเห็นคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยเฉพาะผ้าทอเกาะยอกมากขึ้น ทำให้มีความรักความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง และรู้สึกว่าเป็นสมาชิกคนหนึ่งที่มีคุณค่าต่อชุมชน ซึ่งเป็นจิตสำนึกพื้นฐานที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน

3.2 ผลต่อการพัฒนากลุ่ม

การจัดการความรู้ในการพัฒนาชุมชนบนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอก่อให้เกิดผลต่อ “การพัฒนาคน” สรุปได้ดังนี้

3.2.1 ทำให้กลุ่มได้มีความรู้และแนวคิดในการปฏิบัติพัฒนาางานที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของท้องถิ่น อันเนื่องมาจากการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

3.2.2 ทำให้กลุ่มสามารถพัฒนาบทบาทหน้าที่ของตนเองจนมีความเข้มแข็งมากขึ้น มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางของคนทั่วไปทั้งในและนอกชุมชน และได้รับการยอมรับจากภาครัฐ จนกลุ่มเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีผู้สนใจในงานพัฒนาชุมชนมาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมากในแต่ละปี ทำให้กลุ่มมีกำลังใจในการทำงานเพื่อพัฒนาท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น และเป็นการรักษาชื่อเสียงของกลุ่มเองด้วยอีกทางหนึ่ง

3.3 ผลต่อการพัฒนาชุมชน

การจัดการความรู้ในการพัฒนาชุมชนบนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอก่อให้เกิดผลต่อ “การพัฒนาชุมชน” สรุปได้ดังนี้

3.3.1 ทำให้ชุมชนสามารถอนุรักษ์ ส่งเสริมเผยแพร่ และพัฒนาภูมิปัญญาด้านการทอผ้าเกาะยอได้ดีทางหนึ่ง ซึ่งเท่ากับช่วยรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนไว้ให้เป็นสมบัติของชุมชนต่อไป

3.3.2 ทำให้ชุมชนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปทั้งในและนอกชุมชนอย่างกว้างขวางมากขึ้น โดยเฉพาะในแง่ของการรักษาและสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมด้านการทอผ้าเกาะยอ ซึ่งส่งผลให้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของชุมชน และทำให้มีได้รับความร่วมมือสนับสนุนการพัฒนาจากภาครัฐและหน่วยงานอื่น ๆ มากขึ้นด้วย

จากที่กล่าวมาแล้วพอจะสรุปได้ว่า “กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอ” เป็นกลุ่มชาวบ้านกลุ่มหนึ่งในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ที่สามารถจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มด้วยดี ซึ่งกลุ่มมีกระบวนการจัดการความรู้ตั้งแต่การกำหนดความรู้ที่ต้องการ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การยกระดับความรู้และประยุกต์ใช้ความรู้ และการสืบสานต่อความรู้ โดยมีปัจจัยหลายอย่างเป็นปัจจัยเอื้อหรือสนับสนุนมากกว่าที่จะเป็นปัจจัยอุปสรรค จึงทำให้การจัดการความรู้ของกลุ่มเกิดผลต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งในด้านการพัฒนาคน การพัฒนากลุ่ม และการพัฒนาชุมชน

ภาพประกอบ 6 ข้อมูลบางส่วนจากกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

ภาพประกอบ 7 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่ม
กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะข่อ

กลุ่มแกะหนังบางแก้ว

กลุ่มแกะหนังบางแก้ว เป็นกลุ่มชาวบ้านที่เกิดจากการรวมตัวของผู้รักและสนใจงานแกะหนังในอำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง เนื่องจากเห็นว่างานแกะหนังเป็นศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของชุมชนในท้องถิ่นนี้สืบต่อกันมาช้านาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแกะรูปหนังตะลุง การผลิตงานหัตถกรรมนี้มีความสัมพันธ์กับการเล่นหนังตะลุง ซึ่งเป็นการละเล่นพื้นบ้านที่มีชื่อเสียงของจังหวัดพัทลุงและของภาคใต้มาช้านาน “กลุ่มแกะหนังบางแก้ว” จึงได้เกิดขึ้นและได้พัฒนามาเป็นลำดับจนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนในท้องถิ่นและคนทั่วไปอย่างกว้างขวาง และเป็นแหล่งศึกษาดูงานของผู้สนใจงานพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านการแกะหนังมาจนถึงทุกวันนี้

กลุ่มแกะหนังบางแก้ว จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2543 เมื่อเริ่มจัดตั้งมีสมาชิกจำนวน 12 คน ปัจจุบัน (พ.ศ. 2554) มีสมาชิกจำนวน 17 คน ซึ่งเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยเนื่องจากการแกะหนังเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่ต้องอาศัยความสามารถเฉพาะตัวสูง นอกจากนี้แล้วผู้ผลิตงานนี้จะต้องมีความอดทน มีความตั้งใจ และมีความประณีตจึงจะสามารถผลิตงานได้สวยงาม มีคุณค่า และเป็นที่ต้องการของตลาด กลุ่มแกะหนังบางแก้วมีที่ทำการอยู่ที่บ้านเลขที่ 487 หมู่ที่ 1 ตำบลท่ามะเดื่อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะอนุรักษ์และส่งเสริมพัฒนางานแกะหนัง ซึ่งเป็นศิลปหัตถกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของจังหวัดพัทลุงสืบต่อกันมาช้านาน และเพื่อต้องการให้สมาชิกมีรายได้เพิ่มขึ้นด้วย ซึ่งเป็นวิถีทางหนึ่งที่จะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของสมาชิก อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และพัฒนาชุมชน

การแกะหนังของกลุ่มแกะหนังบางแก้วส่วนใหญ่จะแกะเป็นรูปที่ใช้ในการเล่นหนังตะลุง เช่น รูปฤๅษี รูปเจ้าเมืองพระ รูปมเหสี รูปปราชญ์หน้าบท รูปยักษ์ รูปตัวละครต่าง ๆ เช่น หนูนุ้ย เพ่งยอดทอง สีแก้ว เป็นต้น และมีการแกะเป็นรูปอื่น ๆ เพื่อใช้ประโยชน์ในลักษณะต่าง ๆ ด้วย เช่น รูปที่ใช้แขวนหรือติดผนังบ้านซึ่งจะมีรูปแบบและขนาดแตกต่างกัน เพื่อนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยี่ยมชมบางคนซื้อไปประดับตกแต่งบ้านหรืออาคารต่าง ๆ หรือเป็นของฝากหรือของที่ระลึก ซึ่งรูปที่แกะเพื่อประโยชน์เช่นนี้มีทั้งที่เป็นรูปหนังตะลุงและรูปอื่น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นรูปจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์และเรื่องอื่น ๆ เช่น รูปพระราม รูปนางสีดา รูปหนุมาน รูปทศกัณฐ์ รูปนางฟ้า รูปครุฑ จับาต รูปช้าง เป็นต้น

กลุ่มแกะหนังบางแก้วมุ่งเน้นให้สมาชิกกลุ่มได้มีความรู้และสามารถแกะหนังจนมีทักษะสามารถแกะได้สวยงามจนวางจำหน่ายได้ ทางกลุ่มจึงได้ดำเนินการให้สมาชิกได้มีทั้งการเรียนรู้และการฝึกหัดแกะหนังแกะหนัง เพื่อให้ผู้ที่มาฝึกสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ ซึ่งการแกะหนังนี้มีกระบวนการหลายขั้นตอน เช่น การเลือกและเตรียมหนังก่อนแกะ การสร้างรูปแบบบนผืนหนัง การแกะหนัง การทาสีบนรูปหนัง เป็นต้น ทั้งนี้รวมไปถึงการบริหารจัดการด้านการตลาดด้วย

กลุ่มแกะหนังบางแก้ว เป็นกลุ่มชาวบ้านกลุ่มหนึ่งในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่ประสบผลสำเร็จด้วยดีใน “การจัดการความรู้” บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสรุปเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. วิธีการหรือกระบวนการในการจัดการความรู้ของกลุ่ม

กลุ่มแกะหนังบางแก้ว มีวิธีการหรือกระบวนการในการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนสรุปได้ดังนี้

1.1 การกำหนดความรู้ที่ต้องการ

กลุ่มแกะหนังบางแก้ว เป็นกลุ่มชาวบ้านที่จัดตั้งขึ้นเพื่ออนุรักษ์ ส่งเสริมเผยแพร่ และพัฒนางานศิลปหัตถกรรมแกะหนังโดยเฉพาะ ดังนั้นกลุ่มจึงได้กำหนดความรู้ที่ต้องการไว้อย่างชัดเจนคือความรู้เกี่ยวกับการแกะหนัง ทั้งที่เป็นการแกะรูปหนังตะลุงเพื่อการเล่นหนังตะลุง และรูปอื่น ๆ เพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ในลักษณะอื่น ความรู้ที่ต้องการของกลุ่มมีความสอดคล้องกับ “ชื่อ” และ “วัตถุประสงค์” ของกลุ่ม ซึ่งความรู้ดังกล่าวประกอบด้วยความรู้ต่าง ๆ หลายอย่างที่เกี่ยวข้อง เช่น การเลือกหนังสำหรับแกะ การฟอกหนังและชุบน้ำมัน การเขียนร่างรูปบนแผ่นหนัง การใช้เครื่องอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการแกะหนัง การแกะหนัง การทำสิรูปหนัง เป็นต้น ทั้งนี้รวมถึงการจัดการด้านการตลาดและการเงินด้วย ซึ่งความรู้ในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้กลุ่มจะต้องดำเนินการ “จัดการความรู้” เพื่อให้การดำเนินงานของกลุ่มประสบด้วยดีตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

1.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

เนื่องจากการแกะหนัง เป็นงานที่อาศัยความรู้ความชำนาญในการผลิตและความพยายามสูง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระยะแรก ๆ ส่วนใหญ่จึงออกมาในลักษณะของการแนะนำบอกกล่าวจากผู้สอนและผู้รู้คนอื่น ๆ ที่ทางกลุ่มเชิญมาให้ความรู้แก่สมาชิกเนื่องจากเห็นว่าเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และมีความรู้ความชำนาญในการแกะหนังมาแล้วเป็นอย่างดี โดยสมาชิกกลุ่มซึ่งเป็นผู้มาฝึกหัดจะเป็นผู้ซักถามมากกว่าที่จะเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันภายในกลุ่มระหว่างผู้นำกลุ่มกับสมาชิกภายในกลุ่ม ในช่วงนี้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้มักเกิดขึ้นในกลุ่มผู้สอนหรือผู้รู้ด้วยตนเองเพื่อประมวลและสอบทานความรู้ให้ถูกต้องชัดเจนขึ้น สมาชิกกลุ่มซึ่งเป็นผู้เรียนรู้และฝึกหัดไม่ค่อยจะได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ต่อมาเมื่อสมาชิกกลุ่มใดเรียนรู้และฝึกหัดจนมีทักษะหรือความชำนาญในการแกะหนังดีขึ้นในระดับหนึ่งแล้ว จึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับกลุ่มผู้สอนหรือผู้รู้และระหว่างสมาชิกด้วยตนเองด้วย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในลักษณะดังกล่าวเป็นกระบวนการโดยทั่วไปของกลุ่มชาวบ้านที่จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ในทำนองนี้

1.3 การยกระดับความรู้และประยุกต์ใช้ความรู้

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มเกาะหนึ่งบางแก้วทั้งในกลุ่มผู้สอนหรือผู้รู้และสมาชิกกลุ่ม ทำให้ “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” ถูกนำออกมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อเลือกสรรกลั่นกรองและยกระดับเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” ซึ่งเป็นความรู้ที่ง่ายต่อการตรวจสอบ ศึกษา และนำไปปฏิบัติ หลังจากนั้นความรู้ดังกล่าวก็ได้ยกระดับขึ้นอีกโดยการนำมาจัดระบบระเบียบให้เป็น “องค์ความรู้” ที่ชัดเจนขึ้น ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการปฏิบัติและพัฒนาตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้ว่าปัจจุบันกลุ่มเกาะหนึ่งบางแก้วสามารถนำเอาความรู้นี้ไปใช้ฝึกหัดการเกาะหนึ่งให้แก่สมาชิกกลุ่มจนสมาชิกส่วนใหญ่สามารถเกาะหนึ่งได้และมีความชำนาญมากขึ้นเป็นลำดับ จนสามารถผลิตผลงานออกมาได้มากมายและวางจำหน่ายอยู่ทั่วไปทั้งในที่ทำการกลุ่มและตามแหล่งอื่น ๆ ซึ่งองค์ความรู้นี้ยังสามารถนำไปเป็นฐานในการแลกเปลี่ยนรู้ได้ตลอดเวลาและใช้เป็นแนวปฏิบัติของสมาชิกกลุ่มต่อไปด้วย

1.4 การสืบสานต่อความรู้

ความรู้ที่ได้จากการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนของกลุ่มเกาะหนึ่งบางแก้วมีการสืบสานต่อ ๆ ไป ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1.4.1 *ผู้นำความรู้ไปสืบสาน* เนื่องจากความรู้ที่เกิดจากการจัดการความรู้ของกลุ่มเกาะหนึ่งบางแก้วเป็นความรู้ในเชิงปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจและได้ผ่านการฝึกหัดมาแล้วในระดับหนึ่งจนเกิดทักษะหรือความชำนาญพอสมควร ดังจึงทำให้ผู้นำความรู้นี้ไปสืบสานต่อมีค่อนข้างจะจำกัดอยู่ในวงแคบ ด้วยเหตุนี้ทำให้การสืบสานต่อความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ไม่สามารถกระทำได้โดยบุคคลทั่วไป แต่จะมีคนเพียงจำนวนหนึ่งเท่านั้นที่เป็นผู้นำความรู้นี้ไปสืบสานต่อได้ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นบุคคล 3 กลุ่ม คือ 1. ผู้นำกลุ่ม และสมาชิกกลุ่มเกาะหนึ่งบางแก้วที่ได้ผ่านการฝึกหัดจนมีความชำนาญแล้วในระดับหนึ่ง 2. ชาวบ้านในชุมชนนี้ที่มีความรู้ความชำนาญในการเกาะหนึ่ง และ 3. บุคคลภายนอกที่มีความรู้ความชำนาญในการเกาะหนึ่งเช่นเดียวกัน

1.4.2 *วิธีการสืบสานความรู้* เนื่องจากการเกาะหนึ่งเป็นงานที่ต้องใช้ความรู้ความสามารถเฉพาะตัวค่อนข้างสูง การสืบสานต่อความรู้ส่วนใหญ่จึงใช้วิธีการแนะนำบอกกล่าวและปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่าง แล้วจึงให้ผู้รับการสืบสานได้ฝึกปฏิบัติจนเกิดความรู้และทักษะปฏิบัติ นอกจากนี้ก็มีการสืบสานด้วยสื่ออื่น ๆ บ้าง เช่น หนังสือ วีดิทัศน์ ภาพถ่าย เป็นต้น

1.4.3 *ผู้รับการสืบสานความรู้* เนื่องจากการเกาะหนึ่งเป็นงานที่ต้องใช้ความรู้ความสามารถและความพยายามสูง อีกทั้งต้องอาศัยความประณีตในการเกาะด้วยดังกล่าวแล้ว คุณสมบัติดังกล่าวจึงเป็นข้อจำกัดสำหรับผู้รับการสืบสานต่อความรู้ในเรื่องนี้ ด้วยเหตุนี้ผู้รับการสืบสานต่อส่วนใหญ่จึงเป็นสมาชิกกลุ่ม และคนอื่น ๆ บ้างในชุมชนนี้ที่สนใจในงานนี้

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม

การที่การจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนของกลุ่มเกาะหนึ่งบางแก้วมีทั้งปัจจัยเอื้อหรือสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรค ซึ่งสรุปได้ดังนี้

2.1 ปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มเกาะหนึ่งบางแก้วมีปัจจัยบางอย่างที่เป็นปัจจัยเอื้อหรือสนับสนุนสรุปได้ดังนี้

2.1.1 การที่หนังตะลุงและการแกะรูปหนังเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดพัทลุงสืบต่อมาช้านาน ทำให้ชาวบ้านทั่วไปรู้จักศิลปะการแสดงและศิลปหัตถกรรมดังกล่าวค่อนข้างดี ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการดำเนินงานของกลุ่ม กล่าวคือชาวบ้านหลายคนจะยินยอมให้บุตรหลานของตนได้มาเป็นสมาชิกกลุ่มเพื่อเรียนรู้และฝึกหัดการแกะหนัง และในบางครั้งชาวบ้านบางคนที่มีความรู้ในด้านนี้ก็ได้นำร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มด้วย

2.1.2 การที่ผู้นำกลุ่มเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญในการแกะหนังและมีความตั้งใจในการดำเนินงานของกลุ่ม สมาชิกกลุ่มและชาวบ้านทั่วไปในชุมชนจึงให้ความนับถือและเชื่อมั่น และให้ความร่วมมือด้วยดีในการจัดการความรู้เพื่อการดำเนินงานของกลุ่ม

2.2.3 การที่กลุ่มได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานอื่น ๆ ด้วยดี ทำให้ผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มมีขวัญและกำลังใจที่ดีในการจัดการความรู้และดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

2.1.4 การที่สังคมไทยในสมัยปัจจุบันอยู่ในช่วงของการตื่นตัวทางด้าน “การพัฒนาชุมชน” โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาชุมชนบนฐานของ “ทุนชุมชน” เพื่อสร้างชุมชนให้เป็น “ชุมชนที่เข้มแข็ง” และ “ชุมชนที่พึ่งตนเองได้” จึงทำให้สมาชิกกลุ่มและชาวบ้านทั่วไปในชุมชนนี้ให้ความร่วมมือด้วยดีในการจัดการความรู้ของกลุ่มเพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเอง

2.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มโนราบ้านวังเลนมีปัจจัยบางอย่างที่เป็นปัจจัยอุปสรรคสรุปได้ดังนี้

2.2.1 การที่งานแกะหนังต้องใช้ความประณีตและอดทนสูง แต่บางคนไม่มีความอดทนเพียงพอจึงทำให้ไม่สนใจและไม่ตั้งใจจริงในการฝึกการแกะหนัง หรือบางคนที่ฝึกอยู่แล้วก็เลิกไป ซึ่งนับได้ว่าปัจจัยอุปสรรคอย่างหนึ่งในการจัดการความรู้เพื่อดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

2.2.2 การที่ชาวบ้านในชุมชนที่มีความรู้และความชำนาญในการแกะหนังมีจำนวนลดน้อยลงกว่าในสมัยก่อน ผู้ที่พอจะมีความรู้ความชำนาญในเรื่องนี้ส่วนใหญ่จะอยู่ในวัยสูงอายุหรือเป็น

คนแก่คนแก่ในชุมชนซึ่งไม่สะดวกที่จะมาให้ความรู้และฝึกหัดคนรุ่นใหม่ ๆ เมื่อก่อนข้างขาดแคลนผู้รู้ จึงทำให้มีปัญหาบ้างในการจัดการความรู้ของกลุ่ม

2.2.3 การที่คนรุ่นใหม่ในชุมชนมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเองไปตามสภาพสังคมสมัยใหม่มากขึ้นอันเนื่องมาจากการได้รับอิทธิพลจากสังคมเมือง จึงทำให้ไม่ค่อยจะสนใจในงานประเภทนี้มากนัก ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งส่งผลต่อการจัดการความรู้และการสืบสานต่อความรู้ของกลุ่ม

2. ผลจากการจัดการความรู้ของกลุ่ม

การจัดการความรู้ฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มเกาะหนึ่งบางแก้วได้ก่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาคน พัฒนากลุ่ม และพัฒนาชุมชน สรุปได้ดังนี้

3.1 ผลต่อการพัฒนาคน

การจัดการความรู้ในการพัฒนาชุมชนบนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มเกาะหนึ่งบางแก้วก่อให้เกิดผลต่อ “การพัฒนาคน” สรุปได้ดังนี้

4.1.1 ทำให้สมาชิกกลุ่มและคนทั่วไปในชุมชนที่มีความรู้ความเข้าใจและเห็นคุณค่าของศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น ซึ่งนำไปสู่ความรู้สึภาคภูมิใจ ห่วงเห่น และมีจิตอนุรักษ์ ส่งเสริม และพัฒนาศิลปะการแสดงโนรามากขึ้น ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อการสืบสานเพื่อรักษามรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติ

4.1.2 ทำให้สมาชิกกลุ่มและคนทั่วไปในชุมชนเห็นคุณค่าของ “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” ที่นำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันจนเกิดเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชีวิตและสังคม

4.1.3 ทำให้สมาชิกกลุ่มเห็นคุณค่าของเวลา รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ไม่ใช้เวลาไปในทางที่ไร้ประโยชน์หรือเป็นโทษต่อการดำเนินชีวิตของตนเองและผู้อื่น ซึ่งเท่ากับเป็นช่องทางปิดกั้นอบายมุขต่าง ๆ ได้ดีทางหนึ่ง

4.1.4 ทำให้เกิดความสามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่คณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มสมาชิกด้วยกัน เนื่องจากได้เรียนรู้และฝึกเกาะหนึ่งร่วมกัน จึงทำให้รู้จักสนิทสนมกัน มีความรัก ความผูกพันกัน และคอยช่วยเหลือกัน ซึ่งเป็นจริยธรรมสำคัญที่ก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน

3.2 ผลต่อการพัฒนากลุ่ม

การจัดการความรู้ในการพัฒนาชุมชนบนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มเกาะหนึ่งบางแก้วก่อให้เกิดผลต่อ “การพัฒนากลุ่ม” สรุปได้ดังนี้

3.2.1 ทำให้กลุ่มสามารถดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มได้ด้วยดี เนื่องจากกลุ่มมีกระบวนการจัดการความรู้จาก “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” มาเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” ซึ่งเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติหรือฝึกหัดของสมาชิกกลุ่ม

3.2.2 ทำให้กลุ่มได้แสดงบทบาททางสังคมในการช่วยอนุรักษ์และส่งเสริมพัฒนาวัฒนธรรมด้านการแกะหนังตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

3.2.2 ทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งขึ้นและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางของคนทั่วไปทั้งในและนอกชุมชนอย่างกว้างขวาง รวมถึงได้รับการยอมรับจากภาครัฐ จนทำให้กลุ่มเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีผู้สนใจในงานพัฒนาชุมชนมาศึกษาคูงานเป็นจำนวนมากในแต่ละปี กลุ่มจึงมีกำลังใจในการทำงานเพื่อพัฒนาท้องถิ่นมากขึ้นซึ่งเท่ากับเป็นรักษาชื่อเสียงของกลุ่มเองอีกทางหนึ่งด้วย

3.3 ผลต่อการพัฒนาชุมชน

การจัดการความรู้ในการพัฒนาชุมชนบนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มแกะหนังบางแก้วก่อให้เกิดผลต่อ “การพัฒนาชุมชน” สรุปได้ดังนี้

3.3.1 ทำให้ชุมชนได้ตระหนักในความสำคัญของงานแกะหนัง ซึ่งเป็นมรดกวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของจังหวัดพัทลุง และมีจิตอนุรักษ์ ส่งเสริมพัฒนา และสืบทอดภูมิปัญญาในการแกะหนังให้เป็นมรดกวัฒนธรรมของจังหวัดพัทลุงต่อไป

3.3.2 ทำให้ชุมชนเห็นถึงความสำคัญของวิธีการหรือกระบวนการในการจัดการความรู้จากการนำเอา “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันจนเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” ซึ่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชีวิตและสังคม

จากที่กล่าวมาแล้วพอจะสรุปได้ว่า “กลุ่มแกะหนังบางแก้ว” เป็นกลุ่มชาวบ้านกลุ่มหนึ่งในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ที่สามารถจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มด้วยดี ซึ่งกลุ่มมีกระบวนการจัดการความรู้ตั้งแต่การกำหนดความรู้ที่ต้องการ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การยกระดับความรู้และประยุกต์ใช้ความรู้ และการสืบสานต่อความรู้ โดยมีปัจจัยหลายอย่างเป็นปัจจัยเอื้อหรือสนับสนุนมากกว่าที่จะเป็นปัจจัยอุปสรรค จึงทำให้การจัดการความรู้ของกลุ่มเกิดผลต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งในด้านการพัฒนาคน การพัฒนาภูมิปัญญา และการพัฒนาชุมชน

ภาพประกอบ 8 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มกะเหรี่ยงบางแก้ว
ตำบลท่ามะเดื่อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

กลุ่มโนราบ้านวังเลน

กลุ่มโนราบ้านวังเลน เป็นกลุ่มชาวบ้านที่เกิดขึ้นจากความรักและความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้านการแสดงโนรา จึงทำให้เกิดความคิดที่จะช่วยกันอนุรักษ์ ส่งเสริมเผยแพร่ และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมประเภทนี้ไว้ให้เป็นมรดกของท้องถิ่นสืบไป

โนรา เป็นศิลปะการแสดงหรือการละเล่นพื้นบ้านที่สำคัญอย่างหนึ่งของภาคใต้ที่มีประวัติ และพัฒนาการมายาวนานจนยากที่จะสืบสาวประวัติให้แน่ชัดได้ การกล่าวถึงประวัติของโนราจึงมักจะเล่าขานกันในเชิงตำนานซึ่งปรากฏอยู่หลายตำนาน ชาวภาคใต้ทั่วไปจึงรู้สึกหวงแหนศิลปวัฒนธรรมนี้และมีการจัดตั้งกลุ่มฝึกหัดโนราเพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมเผยแพร่การแสดงประเภทนี้ขึ้นหลายกลุ่มในหลายพื้นที่ของภาคใต้ “กลุ่มโนราบ้านวังเลน” เป็นกลุ่มชาวบ้านกลุ่มหนึ่งในจังหวัดพัทลุง ที่เกิดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ดังกล่าว การจัดตั้งกลุ่มโนราบ้านวังเลนเกิดขึ้นจากการมีจิตสำนึกรักบ้านเกิดของกลุ่มแกนนำชุมชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นบัณฑิตคืนถิ่นที่มีจิตวิญญาณของนักพัฒนาชุมชน โดยมีการได้จัดตั้งกลุ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2545 ตอนเริ่มจัดตั้งกลุ่มมีสมาชิกจำนวน 11 คน ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2554) มีสมาชิกจำนวน 35 คน สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่เป็นเด็กและเยาวชน นอกนั้นก็ยังมีคนในวัยอื่นที่มีความสนใจทางด้านนี้อยู่บ้าง กลุ่มมีที่ทำการกลุ่มอยู่ที่บ้านเลขที่ 73 หมู่ที่ 6 ตำบลเกาะเต่า อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง โดยทางกลุ่มได้ก่อสร้างสถานที่ฝึกหัดโนราเป็นลานกว้าง โถงสูงมีหลังคาคลุมขึ้นหลังหนึ่งสำหรับใช้เป็นสถานที่ฝึกหัดการรำโนราของสมาชิกและผู้สนใจทั่วไปในทุกตอนเย็นของวันศุกร์

กลุ่มโนราบ้านวังเลน ได้ดำเนินงานเกี่ยวกับการฝึกหัดโนราตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ก้าวหน้ามาเป็นลำดับจนถือได้ว่าเป็นกลุ่มชาวบ้านกลุ่มหนึ่งในจังหวัดพัทลุงที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนในท้องถิ่นและคนทั่วไปอย่างกว้างขวาง กลุ่มจึงเป็นแหล่งเรียนรู้แหล่งหนึ่งที่มีผู้สนใจทางด้านนี้ มาศึกษาดูงานของกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ

กลุ่มโนราบ้านวังเลน เป็นกลุ่มชาวบ้านกลุ่มหนึ่งในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่ประสบผลสำเร็จด้วยดีใน “การจัดการความรู้” บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสรุปเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. วิธีการหรือกระบวนการในการจัดการความรู้ของกลุ่ม

กลุ่มโนราบ้านวังเลน มีวิธีการหรือกระบวนการในการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนสรุปได้ดังนี้

1.1 การกำหนดความรู้ที่ต้องการ

กลุ่มแกะหนังบางแก้ว เป็นกลุ่มชาวบ้านที่จัดตั้งขึ้นเพื่ออนุรักษ์ ส่งเสริมเผยแพร่ และพัฒนาการรำโนราโดยเน้นการรำโนราตามแบบดั้งเดิม กลุ่มจึงได้กำหนดความรู้ที่ต้องการไว้อย่าง

ชัดเจนคือ ความรู้เกี่ยวกับการรำโนรา ซึ่งสอดคล้องกับ “ชื่อ” และ “วัตถุประสงค์” ของกลุ่ม ความรู้ดังกล่าวประกอบด้วยความรู้ต่าง ๆ หลายอย่างที่เกี่ยวข้อง เช่น การต่างกายของโนรา การไหว้ครูโนรา การรำโนรา เป็นต้น ซึ่งความรู้ในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้กลุ่มจะต้องดำเนินการ “จัดการความรู้” เพื่อให้การดำเนินงานของกลุ่มประสบความสำเร็จด้วยดีตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

1.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

เนื่องจากการรำโนรา เป็นศิลปะการแสดงที่อาศัยความรู้ความสามารถและความพยายามในการฝึกหัดสูง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระยะแรก ๆ ส่วนใหญ่จึงออกมาในลักษณะของการแนะนำบอกกล่าวจากผู้สอนและผู้รู้คนอื่น ๆ ที่ทางกลุ่มเชิญมาให้ความรู้แก่สมาชิกกลุ่มเนื่องจากเห็นว่าเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และมีความรู้ความชำนาญในการแกะหนังมาแล้วเป็นอย่างดี โดยสมาชิกกลุ่มซึ่งเป็นผู้มาฝึกหัดจะเป็นผู้ซักถามมากกว่าที่จะเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันภายในกลุ่มระหว่างผู้นำกลุ่มกับสมาชิกภายในกลุ่ม ในช่วงนี้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้มักจะเกิดขึ้นในกลุ่มผู้สอนหรือผู้รู้ด้วยตนเองเพื่อประมวลและสอบทานความรู้ให้ถูกต้องชัดเจนขึ้น สมาชิกกลุ่มซึ่งเป็นผู้เรียนรู้และฝึกหัดไม่ค่อยจะได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ต่อมาเมื่อสมาชิกกลุ่มใครเรียนรู้และฝึกหัดจนมีทักษะหรือความชำนาญในการแกะหนังดีขึ้นในระดับหนึ่งแล้ว จึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับกลุ่มผู้สอนหรือผู้รู้และระหว่างสมาชิกด้วยกันเองด้วย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในลักษณะดังกล่าวเป็นกระบวนการโดยทั่วไปของกลุ่มชาวบ้านที่จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ในทำนองนี้

1.3 การยกระดับความรู้และประยุกต์ใช้ความรู้

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มโนราบ้านวังเลนทั้งในกลุ่มผู้สอนหรือผู้รู้และสมาชิกกลุ่มทำให้ “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” ถูกนำออกมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อเลือกสรรกลั่นกรองและยกระดับเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” ซึ่งเป็นความรู้ที่ง่ายต่อการตรวจสอบ ศึกษา และนำไปปฏิบัติ หลังจากนั้นความรู้ดังกล่าวก็ได้ยกระดับขึ้นอีกโดยการนำมาจัดระบบระเบียบให้เป็น “องค์ความรู้” ที่ชัดเจนขึ้นซึ่งสามารถนำมาใช้ในการปฏิบัติและพัฒนาตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นว่าในปัจจุบันกลุ่มโนราบ้านวังเลนสามารถนำเอาความรู้นี้ไปเป็นความรู้ในการเรียนรู้และฝึกหัดรำโนราให้แก่สมาชิกกลุ่มจนสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่สามารถรำโนราได้และพัฒนาตนเองจนมีความชำนาญมากขึ้นตามลำดับ

1.4 การสืบสานต่อความรู้

ความรู้ที่ได้จากการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนของกลุ่มแกะหนังบางแก้วมีการสืบสานต่อ ๆ ไป ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1.4.1 ผู้นำความรู้ไปสืบสาน เนื่องจากความรู้ที่เกิดจากการจัดการความรู้ของกลุ่มโนราบ้านวังเลนเป็นความรู้ในเชิงปฏิบัติที่ต้องอาศัยความเข้าใจและได้ผ่านการฝึกหัดมาแล้วในระดับหนึ่งจนเกิดทักษะหรือความชำนาญพอสมควร ดังนั้นผู้นำความรู้นี้ไปสืบสานต่อจึงค่อนข้าง

จะจำกัดอยู่ในวงแคบ ด้วยเหตุนี้การสืบสานต่อความรู้นี้จึงไม่สามารถกระทำได้โดยบุคคลทั่วไป แต่จะมีคนเพียงจำนวนหนึ่งเท่านั้นที่เป็นผู้นำความรู้นี้ไปสืบสานต่อได้ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นบุคคล 3 กลุ่ม คือ 1. ผู้นำกลุ่ม และสมาชิกกลุ่มเกาะหนึ่งบางแก้วที่ได้ผ่านการฝึกหัดมาจนมีความชำนาญการแล้วในระดับหนึ่ง 2. ชาวบ้านในชุมชนนี้ที่มีความรู้ความชำนาญในการแกะหนัง และ 3. บุคคลภายนอกที่มีความรู้ความชำนาญในการแกะหนังเช่นเดียวกัน

1.4.2 วิธีการสืบสานความรู้ การรำโนราโดยเฉพาะการรำโนราตามแบบโบราณ ต้องใช้ความรู้ความสามารถเฉพาะตัวค่อนข้างสูง การสืบสานต่อความรู้ส่วนใหญ่จึงใช้วิธีการแนะนำ บอกกล่าวและปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่าง แล้วจึงให้ผู้รับการสืบสานได้ฝึกปฏิบัติจนเกิดความรู้และทักษะปฏิบัติ นอกจากนี้ยังมีการสืบสานด้วยสื่ออื่น ๆ บ้าง เช่น หนังสือ วิดีทัศน์ ภาพถ่าย เป็นต้น

1.4.3 ผู้รับการสืบสานความรู้ การรำโนราเป็นศิลปะชั้นสูงของชาวภาคใต้ ผู้รำโนราจะต้องมีความรู้ความสามารถเฉพาะตัวสูง และมีความรักความตั้งใจจริง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มีผู้รับ สืบ ทอดการรำโนราไม่มากนัก ผู้รับการสืบสานต่อความรู้ส่วนใหญ่จึงเป็นสมาชิกกลุ่ม และคนอื่น ๆ บ้าง ในชุมชนนี้ที่สนใจในศิลปะประเภทนี้

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มเกาะหนึ่งบางแก้วมีทั้งปัจจัยเอื้อหรือสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรค ซึ่งสรุปได้ดังนี้

2.1 ปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่ม โนราบ้านวังเลนมีปัจจัยบางอย่างเป็นปัจจัยเอื้อหรือสนับสนุนสรุปได้ดังนี้

2.1.1 การที่โนราเป็นมรดกทางวัฒนธรรมด้านการแสดงที่มีชื่อเสียงของจังหวัดพัทลุงสืบต่อมาช้านาน ทำให้ชาวบ้านทั่วไปรู้จักศิลปะการแสดงโนราเป็นอย่างดี ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานของกลุ่ม กล่าวคือชาวบ้านทั่วไปมักจะยินยอมให้บุตรหลานของตนได้มาเป็นสมาชิกกลุ่มเพื่อเรียนรู้และฝึกหัดการรำโนรา และในบางครั้งชาวบ้านบางคนที่มีความรู้ในด้านนี้ก็ได้มาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มด้วย

2.1.2 การที่ผู้นำกลุ่มเป็นผู้มีความรู้และความชำนาญในการแกะหนังและตั้งใจในการดำเนินงานของกลุ่ม สมาชิกกลุ่มและคนทั่วไปในชุมชนจึงให้ความนับถือและเชื่อมั่นต่อผู้นำกลุ่ม และให้ความร่วมมือด้วยดีในการจัดการความรู้เพื่อการดำเนินงานของกลุ่ม

2.2.3 การที่กลุ่มได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานอื่น ๆ ด้วยดี ทำให้ผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มมีขวัญและกำลังใจดีในการจัดการความรู้และดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

2.1.4 การที่สังคมไทยในสมัยปัจจุบันอยู่ในช่วงของการตื่นตัวทางด้าน “การพัฒนาชุมชน” โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาชุมชนบนฐานของ “ทุนชุมชน” เพื่อสร้างชุมชนให้เป็น “ชุมชนที่เข้มแข็ง” และ “ชุมชนที่พึ่งตนเองได้” จึงทำให้สมาชิกกลุ่มและชาวบ้านทั่วไปในชุมชนนี้ให้ความร่วมมือด้วยดีในการจัดการความรู้ของกลุ่มเพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเอง

2.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มโนราบ้านวังเลนมีปัจจัยบางอย่างที่เป็นปัจจัยอุปสรรคสรุปได้ดังนี้

2.2.1 การทำงานแกะหนังต้องใช้ความประณีตและอดทนสูง แต่บางคนไม่มีความอดทนเพียงพอจึงทำให้ไม่สนใจและไม่ตั้งใจจริงในการฝึกการแกะหนัง หรือบางคนที่ฝึกอยู่แล้วก็เลิกไป ซึ่งนับได้ว่าปัจจัยอุปสรรคอย่างหนึ่งในการจัดการความรู้เพื่อดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

2.2.2 การที่ชาวบ้านในชุมชนที่มีความรู้และความชำนาญในการแกะหนังมีจำนวนลดน้อยลงกว่าในสมัยก่อน ผู้ที่พอจะมีความรู้ความชำนาญในเรื่องนี้ส่วนใหญ่จะอยู่ในวัยสูงอายุหรือเป็นคนแก่คนแก่ในชุมชนซึ่งไม่สะดวกที่จะมาให้ความรู้และฝึกหัดคนรุ่นใหม่ ๆ เมื่อก่อนข้างขาดแคลนผู้รู้จึงอาจทำให้มีปัญหาอยู่บ้างในการจัดการความรู้ของกลุ่ม

2.2.3 การที่คนรุ่นใหม่ในชุมชนมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเองไปตามสภาพสังคมสมัยใหม่มากขึ้นอันเนื่องมาจากการได้รับอิทธิพลจากสังคมเมือง จึงทำให้ไม่ค่อยจะสนใจในงานประเพณีมากนัก ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งส่งผลกระทบต่อจัดการความรู้และการสืบสานต่อความรู้ของกลุ่ม

3. ผลจากการจัดการความรู้ของกลุ่ม

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มโนราบ้านวังเลนได้ก่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาคน พัฒนากลุ่ม และพัฒนาชุมชน สรุปได้ดังนี้

3.1 ผลต่อการพัฒนาคน

การจัดการความรู้ในการพัฒนาชุมชนบนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มโนราบ้านวังเลนได้ก่อให้เกิดผลต่อ “การพัฒนาคน” สรุปได้ดังนี้

3.1.1 ทำให้สมาชิกกลุ่มและคนทั่วไปในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจและเห็นคุณค่าของศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น ซึ่งนำไปสู่ความรู้สึภาคภูมิใจ หวังเห็น และมีจิตคิดอนุรักษ์ ส่งเสริม และพัฒนาศิลปะการแสดงโนรามากขึ้น ซึ่งจะส่งต่อการสืบสานมรดกของท้องถิ่นและของชาติ

3.1.2 ทำให้สมาชิกกลุ่มและคนทั่วไปในชุมชนเห็นคุณค่าของ “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” ที่นำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันจนเกิดเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาชีวิตและสังคมของชุมชนในพื้นที่นี้

3.1.3 ทำให้สมาชิกกลุ่มรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เห็นคุณค่าของเวลา ไม่ใช่เวลาไปในทางที่ไร้ประโยชน์หรือเป็นโทษต่อการดำเนินชีวิตของตนเองและผู้อื่น ซึ่งเท่ากับเป็นช่องทางใช้ชีวิตที่ปีคั่นอธิบายมุขต่าง ๆ ได้ดีทางหนึ่ง

3.1.4 ทำให้เกิดความสามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่คณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มสมาชิกด้วยกัน เนื่องจากได้เรียนรู้และฝึกหัดโนรามาร่วมกันเป็นเวลายาวนาน จึงทำให้รู้จักสนิทสนมกัน มีความรักความเข้าใจกัน และคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นจริยธรรมสำคัญที่จะนำไปสู่ความสามัคคีในหมู่คณะเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นต่อไป

3.2 ผลต่อการพัฒนากลุ่ม

การจัดการความรู้ในการพัฒนาชุมชนบนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่ม โนราบ้านวังเลนได้ก่อให้เกิดผลต่อ “การพัฒนาชุมชน” สรุปได้ดังนี้

3.2.1 ทำให้กลุ่มสามารถดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มได้ด้วยดี เนื่องจากกลุ่มมีกระบวนการจัดการความรู้จาก “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” มาเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” ซึ่งเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติหรือฝึกหัดของสมาชิกกลุ่ม

3.2.2 ทำให้กลุ่มได้แสดงบทบาททางสังคมในการช่วยอนุรักษ์และส่งเสริมพัฒนาวัฒนธรรมด้านการรำโนราตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

3.2.2 ทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งขึ้นและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางของคนทั่วไปทั้งในและนอกชุมชนอย่างกว้างขวาง รวมถึงได้รับการยอมรับจากภาครัฐ จนทำให้กลุ่มเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีผู้สนใจในงานพัฒนาชุมชนมาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมากในแต่ละปี กลุ่มจึงมีกำลังใจในการทำงานเพื่อพัฒนาท้องถิ่นมากขึ้นซึ่งเท่ากับเป็นรักษาชื่อเสียงของกลุ่มเองอีกทางหนึ่งด้วย

3.3 ผลต่อการพัฒนาชุมชน

การจัดการความรู้ในการพัฒนาชุมชนบนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่ม โนราบ้านวังเลนก่อให้เกิดผลต่อ “การพัฒนาชุมชน” สรุปได้ดังนี้

3.3.1 ทำให้ชุมชนได้ตระหนักในความสำคัญของ “โนรา” ซึ่งเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวจังหวัดพัทลุงและชาวภาคใต้โดยทั่วไปมากขึ้น มีความรู้สึกภาคภูมิใจและหวงแหนศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง และมีจิตคิดช่วยกันอนุรักษ์ ส่งเสริมพัฒนาและสืบทอดการแสดงโนราโดยเฉพาะการแสดงแบบดั้งเดิมซึ่งเป็นศิลปะการแสดงที่สำคัญของท้องถิ่นไว้ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของคนรุ่นหลังต่อไป

3.3.2 ทำให้ชุมชนได้เห็นถึงความสำคัญของวิธีการหรือกระบวนการในการจัดการความรู้จากการนำเอา “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันจนเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” ซึ่งเป็นความรู้มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาชีวิตและสังคม

จากที่กล่าวมาแล้วพอจะสรุปได้ว่า “กลุ่มโนราบ้านวังเลน” เป็นกลุ่มชาวบ้านกลุ่มหนึ่งในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ที่สามารถจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มด้วยดี ซึ่งกลุ่มมีกระบวนการจัดการความรู้ตั้งแต่การกำหนดความรู้ที่ต้องการ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การยกระดับความรู้และประยุกต์ใช้ความรู้ และการสืบสานต่อความรู้ โดยมีปัจจัยหลายอย่างเป็นปัจจัยเอื้อหรือสนับสนุนมากกว่าที่จะเป็นปัจจัยอุปสรรค จึงทำให้การจัดการความรู้ของกลุ่มเกิดผลต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งในด้านการพัฒนาคน การพัฒนากลุ่ม และการพัฒนาชุมชน

ภาพประกอบ 9 การเก็บข้อมูลที่กลุ่มโนราบ้านวังเลน
ตำบลเกาะเต่า อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง

บทที่ 5

บทย่อ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทย่อ

การวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” เป็นโครงการวิจัยย่อยโครงการหนึ่งในชุดโครงการวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” ซึ่งในชุดโครงการวิจัยนี้ได้จำแนก “ทุนชุมชน” ออกเป็น 3 ประเภท คือ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนเงินตรา และทุนสังคมและวัฒนธรรม เนื่องจากเห็นว่า “ทุนชุมชน” เหล่านี้มีนัยสำคัญยิ่งต่อ “วิถีชุมชน” และเป็นพื้นฐานสำคัญใน “การพัฒนาชุมชน” อีกทั้งในปัจจุบันชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ โดยเฉพาะในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้รวมตัวกันจัดตั้งเป็น “กลุ่มชาวบ้าน” เพื่อการจัดการความรู้บนฐานของทุนชุมชนทั้ง 3 ประเภทนี้มากขึ้น เพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเองให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

ทุนสังคมและวัฒนธรรม เป็น “ทุนชุมชน” ประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อ “วิถีชุมชน” ทั้งในแง่ “ความเป็นมา” “ความเป็นอยู่” และ “ความเป็นไป” ของชุมชน จึงกล่าวได้ว่าชุมชนทุกแห่งย่อมมีวิถีชุมชนอยู่บนพื้นฐานของ “ทุนสังคมและวัฒนธรรม” ที่สั่งสมสืบต่อกันมาช้านานในชุมชน จนกลายเป็นระบบคุณค่าอย่างหนึ่งที่เอื้อต่อการดำรงอยู่และการพัฒนาชุมชน ประเด็นจึงอยู่ที่ว่าชุมชนแต่ละแห่งมีวิธีการหรือกระบวนการใน “การจัดการความรู้” เพื่อดึงเอาทุนสังคมและวัฒนธรรมของคนในชุมชนซึ่งเป็น “ความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในคน” ให้ปรากฏออกมาเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” ได้มากน้อยแค่ไหนอย่างไร

บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นพื้นที่ที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มายาวนานแห่งหนึ่งในภาคใต้ เป็นแหล่งที่มีผู้คนอพยพมาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินเกิดเป็นชุมชนน้อยใหญ่มาแต่ครั้งอดีตกาล ปัจจุบันชุมชนเหล่านี้อยู่ในเขตพื้นที่การปกครองของ 3 จังหวัด ที่อยู่รอบทะเลสาบสงขลา คือ พัทลุง สงขลา และนครศรีธรรมราช โดยพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัดพัทลุงเป็นเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ส่วนในจังหวัดสงขลาและนครศรีธรรมราชนั้นมีเขตพื้นที่บางแห่งที่เป็นเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ต่อมาเมื่อแนวคิด “การพัฒนาตามแนววัฒนธรรมชุมชน” ได้รับความนิยมมากขึ้นและกลายเป็นกระแสทางเลือกใหม่ในการพัฒนา ชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่บริเวณนี้จึงมีการจัดตั้ง “กลุ่มชาวบ้าน” ขึ้นเป็นจำนวนมากเพื่อพัฒนาชุมชนของคนในมิติต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ซึ่งกลุ่มชาวบ้านเหล่านี้ต่างก็มี “การจัดการความรู้” บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนตนเอง

ด้วยนัยสำคัญของ “ทุนสังคมและวัฒนธรรม” และ “ปรากฏการณ์ความตื่นตัวของชุมชน” ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาคงกล่าวแล้ว ผู้วิจัยจึงได้สนใจศึกษาเรื่อง “การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” ซึ่งผลของการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนตามกระแสแนวคิดใหม่ดังกล่าวต่อไป โดยในการศึกษานี้มีประเด็นต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา “การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” โดยกำหนดประเด็นศึกษาไว้ดังนี้

- 1.1 วิธีการหรือกระบวนการในการจัดการความรู้ของกลุ่ม
- 1.2 ปัจจัยที่ส่งต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม
- 1.3 ผลจากการจัดการความรู้ของกลุ่ม

2. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

2.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แต่เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีอาณาบริเวณกว้างขวางและมีกลุ่มชาวบ้านตั้งอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้นในการศึกษาจึงได้เลือกกลุ่มชาวบ้านบางกลุ่มตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้อย่างกว้าง ๆ มาเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา และเก็บข้อมูลในเขตพื้นที่อันเป็นที่ตั้งของกลุ่มตัวอย่างนั้น

2.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาไว้ดังนี้

- 2.2.1 วิธีการหรือกระบวนการในการจัดการความรู้ของกลุ่ม ซึ่งจำแนกได้ดังนี้
 - 2.2.1.1 การกำหนดความรู้ที่ต้องการ
 - 2.2.1.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้
 - 2.2.1.3 การยกระดับและประยุกต์ใช้ความรู้
 - 2.2.1.4 การสืบสานต่อความรู้

2.2.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม ซึ่งจำแนกได้ดังนี้

2.2.2.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม

2.2.2.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม

2.2.3 ผลจากการจัดการความรู้ของกลุ่ม ซึ่งจำแนกได้ดังนี้

2.2.3.1 ผลต่อการพัฒนาคน

2.2.3.2 ผลต่อการพัฒนากลุ่ม

2.2.3.3 ผลต่อการพัฒนาชุมชน

3. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ “ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ” (Qualitative research) โดยการเก็บรวบรวม “ข้อมูลภาคสนาม” (Field research) ในพื้นที่ศึกษาซึ่งเป็นที่ตั้งของกลุ่มชาวบ้านที่เลือกมาเป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย โดยมีประเด็นสำคัญ ๆ ที่ควรกล่าวถึงดังนี้

3.1 การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยใช้เกณฑ์อย่างกว้าง ๆ คือ กลุ่มชาวบ้านที่เลือกมาเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษานั้นจะต้องอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และมีผลการดำเนินงานโดดเด่นเป็นที่รู้จักและยอมรับอย่างกว้างขวางของทุกคนทั่วไปทั้งในและนอกชุมชน ซึ่งหลังจากได้สำรวจและพิจารณาคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ดังกล่าวแล้วจึงได้กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ 6 กลุ่ม ได้แก่ 1. กลุ่มสถานาวัดตะโหมด ตำบลตะโหมด อำเภอมะนัง จังหวัดพัทลุง 2. กลุ่มเกษตรกรทำนา ตะโหมด ตำบลตะโหมด อำเภอมะนัง จังหวัดพัทลุง 3. กลุ่มหัตถกรรมกะลามะพร้าวบ้านคอกแก้ว ตำบลชัยบุรี อำเภอมะนัง จังหวัดพัทลุง 4. กลุ่มแม่บ้าน เกษตรกรทอผ้าเกาะยอ ตำบลเกาะยอ อำเภอมะนัง จังหวัดสงขลา 5. กลุ่มแกะหนังบางแก้ว ตำบลท่ามะเดื่อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง และ 6. กลุ่มโนราบ้านวังเลน ตำบลเขาเต่า อำเภอ ป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง

3.2 การเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยครั้งนี้ได้เลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้นำหรือผู้บริหารกลุ่มและสมาชิกกลุ่มชาวบ้านที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาจำนวน 6 กลุ่มดังกล่าวแล้ว เนื่องจากเห็นว่าบุคคลดังกล่าวเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญโดยตรงในการจัดการความรู้เพื่อการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม จึงมีความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการจัดการความรู้ของกลุ่มเป็นอย่างดี นอกจากนี้แล้วในบางครั้งยังมีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนอื่น ๆ ประกอบบ้าง เช่น ชาวบ้านในพื้นที่ที่กลุ่มนั้นตั้งอยู่ บุคคลภายนอกที่มีส่วนรู้เห็นหรือเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของกลุ่ม

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้จะเก็บรวบรวม “ข้อมูลภาคสนาม” เป็นหลักด้วยวิธีการสัมภาษณ์ สังเกต และถ่ายภาพประกอบบางตอน ในการสัมภาษณ์จะมีทั้งการสัมภาษณ์เดี่ยวและสัมภาษณ์กลุ่มหรือสนทนากลุ่ม โดยใช้ในการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi – structured interview) ส่วนการสังเกตจะใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non – participant observation) นอกจากนี้แล้วยังมีการเก็บรวบรวม “ข้อมูลเอกสาร” ประกอบด้วยตามความเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นเอกสารเกี่ยวกับกลุ่ม เช่น เอกสารที่เกี่ยวกับประวัติและพัฒนาการของกลุ่ม ระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม รายงานผลการดำเนินงานของกลุ่ม เป็นต้น

3.4 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ในการวิจัยครั้งนี้ส่วนใหญ่เป็น “ข้อมูลเชิงคุณภาพ” ดังนั้นในการวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้ “วิธีอุปนัย” (Inductive method) คือนำเอาข้อมูลย่อย ๆ ที่เก็บรวบรวมมาได้ทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุปตามประเด็นความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ โดยในเบื้องต้นจะแยกวิเคราะห์แต่ละกลุ่ม แล้วจึงนำเอาผลการวิเคราะห์ของแต่ละกลุ่มนั้นมาสังเคราะห์ร่วมกันเพื่อสร้างข้อสรุปที่เป็นภาพรวม “การจัดการความรู้” ของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

4. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการเป็นขั้นตอนตามลำดับดังนี้

4.1 ขั้นกำหนดปัญหาวิจัย

การดำเนินการในขั้นนี้เป็น “การกำหนดปัญหาในการวิจัย” ซึ่งจะถูกนำมาใช้ใน 2 ระดับ คือ เพื่อนำมาตั้งเป็น “ชื่อเรื่องวิจัย” ที่บ่งชี้ถึงปัญหานั้นอย่างกว้าง ๆ แต่กระชับและชัดเจน และเพื่อนำมากำหนดเป็น “ความมุ่งหมายของการวิจัย” ให้สัมพันธ์กับชื่อเรื่องวิจัย โดยในความมุ่งหมายของการวิจัยนี้จะกล่าวถึงปัญหาการวิจัยโดยแยกเป็นประเด็น ๆ อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นโจทย์วิจัยที่ผู้วิจัยจะต้องนำไปศึกษาเพื่อค้นหาคำตอบในการวิจัยเรื่องนี้

4.2 ขั้นศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและสำรวจพื้นที่ศึกษา

การดำเนินการในขั้นนี้เป็นการศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยจากแหล่งเอกสารต่าง ๆ ทั้งที่เป็นหนังสือ ตำรา งานวิจัย บทความทางวิชาการ เอกสารบัญชีรายชื่อกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เอกสารเกี่ยวกับประวัติและพัฒนาการของกลุ่มชาวบ้าน เอกสารรายงานผลการดำเนินงานของกลุ่มชาวบ้าน เป็นต้น เพื่อช่วยให้ผู้วิจัยได้มีความรู้ความเข้าใจในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยมากขึ้น ทั้งนี้รวมไปถึงการสำรวจพื้นที่ศึกษาเพื่อนำมาประกอบการพิจารณาเลือกกลุ่มตัวอย่างและการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย

4.3 ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล

การดำเนินการในขั้นนี้เป็นการสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นการเก็บรวบรวม “ข้อมูลภาคสนาม” จากพื้นที่ศึกษา คณะผู้วิจัยในชุดโครงการวิจัยนี้จึงได้ออกแบบและสร้าง “แนวสัมภาษณ์” ขึ้นเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแนวสัมภาษณ์นี้จะใช้ร่วมกันทุกโครงการวิจัยย่อยในชุดโครงการวิจัยนี้ เพียงแต่โครงการย่อยแต่ละโครงการอาจนำแนวสัมภาษณ์นี้ไปปรับได้บ้างเพื่อให้เหมาะกับโครงการนั้น ๆ มากยิ่งขึ้น หลังจากนั้นจึงนำเอาแนวสัมภาษณ์นี้ไปใช้ในการเก็บรวบรวม “ข้อมูลภาคสนาม” ในพื้นที่ศึกษาอันเป็นที่ตั้งของกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยด้วยวิธีการสัมภาษณ์ สัมผัส และถ่ายภาพประกอบบางตอน นอกจากนี้แล้วยังมีการเก็บรวบรวม “ข้อมูลเอกสาร” ประกอบบ้างตามความเหมาะสม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องสมบูรณ์ที่สุดในการนำมาศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับการจัดการความรู้ของกลุ่มชาวบ้านตามความมุ่งหมายของการวิจัยที่กำหนดไว้

4.4 ขั้นวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

การดำเนินการในขั้นนี้เป็นการนำเอาข้อมูลต่าง ๆ ที่เก็บรวบรวมได้ทั้งหมดทั้งที่เป็นข้อมูลภาคสนามและข้อมูลเอกสารมาศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ ตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ด้วย “วิธีอุปนัย” (Inductive method) ดังกล่าวแล้ว โดยการวิเคราะห์ขั้นแรกจะเป็นการแยกวิเคราะห์กลุ่มชาวบ้านแต่ละกลุ่มที่นำมาเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา ในขั้นหลังจะเป็นการนำเอาผลจากการวิเคราะห์ของแต่ละกลุ่มชาวบ้านมาสังเคราะห์เข้าด้วยกันเพื่อเสนอเป็นภาพรวมของ “การจัดการความรู้” บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

4.5 ขั้นสรุปผลและรายงานผลการวิจัย

การดำเนินการในขั้นนี้เป็นการสรุปผลการวิจัยและเขียนรายงานผลการวิจัยด้วยวิธีการ “พรรณนาวิเคราะห์” ((Descriptive analysis) โดยมีภาพประกอบในบางตอน

สรุปผล

ผลการวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” สรุปได้ดังนี้

1. วิธีการหรือกระบวนการในการจัดการความรู้ของกลุ่ม

กลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีวิธีการหรือกระบวนการใน “การจัดการความรู้” บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติและพัฒนางานตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม สรุปได้ดังนี้

1.1 การกำหนดความรู้ที่ต้องการ

กลุ่มชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาชุมชนให้ครอบคลุมในแทบทุก ๆ ด้าน หรือที่มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาชุมชนในด้านหนึ่งด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ ต่างก็กำหนด “ความรู้ที่ต้องการ” ไว้สอดคล้องกับ “ชื่อ” และ “วัตถุประสงค์” ของกลุ่ม ดังจะเห็นได้ว่า จากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้มีกลุ่มชาวบ้านที่มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาชุมชนให้ครอบคลุมแทบทุก ๆ ด้าน คือ “กลุ่มสถานวัดตะโหมด” ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาชุมชนทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยว จึงกำหนดความรู้ที่ต้องการไว้อย่างกว้าง ๆ คือ ความรู้เกี่ยวกับ “การพัฒนาชุมชน” ส่วนกลุ่มตัวอย่างกลุ่มอื่น ๆ ในการศึกษาครั้งนี้ล้วนแต่มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาชุมชนในด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมด ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาในด้านการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเกษตรกร จึงกำหนดความรู้ที่ต้องการคือ ความรู้เกี่ยวกับ “การเกษตรกรรม” กลุ่มหัตถกรรมกะลามะพร้าวบ้านคอกวี่ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาในด้านการผลิตหัตถกรรมกะลามะพร้าว จึงกำหนดความรู้ที่ต้องการคือ ความรู้เกี่ยวกับ “การผลิตหัตถกรรมกะลามะพร้าว” กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาในด้านการทอผ้าเกาะยอ จึงกำหนดความรู้ที่ต้องการคือ ความรู้เกี่ยวกับ “การทอผ้าเกาะยอ” กลุ่มแกะหนังบางแก้ว ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาในด้านการแกะหนัง จึงกำหนดความรู้ที่ต้องการคือ ความรู้เกี่ยวกับ “การแกะหนัง” และ กลุ่มโนราบ้านวังเตน ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาในด้านการอนุรักษ์ ส่งเสริมและพัฒนารสการแสดงโนรา จึงกำหนดความรู้ที่ต้องการคือ ความรู้เกี่ยวกับ “การแสดงโนรา” จึงเห็นได้ว่าการกำหนดความรู้ที่ต้องการของกลุ่มชาวบ้านแต่ละกลุ่มในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาล้วนแต่มีความสอดคล้องกับ “ชื่อ” และ “วัตถุประสงค์” ของกลุ่ม ซึ่งกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้แต่ละกลุ่มจะต้องดำเนินการ “จัดการความรู้” เพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มด้วยดี

1.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

“การแลกเปลี่ยนเรียนรู้” เป็นกระบวนการหรือขั้นตอนที่สำคัญและจำเป็นยิ่งใน “การจัดการความรู้” เพราะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำให้ “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” ถูกนำมาแลกเปลี่ยนและพิจารณาเลือกสรรกลั่นกรองร่วมกันจนเกิดเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” ซึ่งมีประโยชน์ต่อการปฏิบัติและพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักของแต่ละกลุ่ม ด้วยเหตุนี้กลุ่มชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาจึงมีกระบวนการ “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้” ตามความเหมาะสมของแต่ละกลุ่ม ซึ่งอาจจำแนกได้ดังนี้

1.2.1 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันภายในกลุ่ม เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของผู้นำกลุ่มหรือผู้บริหารกลุ่มและสมาชิกกลุ่ม ซึ่งถือได้ว่าเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่สำคัญที่สุดของกลุ่ม เพราะแต่ละกลุ่มมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทุกคนในกลุ่ม “มีส่วนร่วม” ในการคิดและ

ดำเนินงานของกลุ่มเพื่อการพัฒนาชุมชน ซึ่งทั้งผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่ที่มีความรักความผูกพันกับชุมชนของตนเอง และมีความรู้ความเข้าใจในสภาพและปัญหาต่างๆของชุมชนอยู่ในระดับหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็น “ทุนสังคมและวัฒนธรรม” ที่เป็นพื้นฐานใน “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้” จึงทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มต่าง ๆ ส่วนใหญ่ดำเนินไปได้ด้วยดี การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่มนี้มีทั้งที่เป็นแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ กล่าวคือมีทั้งในกรณีที่มีการประชุมกลุ่มตามวาระการประชุมที่กลุ่มกำหนดไว้หรืออาจมากกว่านั้นหากมีความจำเป็น และในกรณีที่สมาชิกบางคนหรือกลุ่มย่อย ๆ บางกลุ่มได้พบปะพูดคุยกันเองเกี่ยวกับปัญหาและการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

1.2.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชาวบ้านทั่วไปในชุมชนและละแวกใกล้เคียง เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มกับชาวบ้านทั่วไปในชุมชนนั้นหรือในละแวกใกล้เคียง ทั้งเพราะชาวบ้านทั่วไปในชุมชนแต่ละแห่งส่วนใหญ่จะรู้จักสนิทคุ้นกันเป็นอย่างดีและมีโอกาสพบปะพูดคุยกันอยู่เสมอ รวมทั้งผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ก็เป็นคนในชุมชนที่รู้จักสนิทคุ้นกับชาวบ้านทั่วไปในชุมชนด้วย จึงทำให้มีโอกาสที่จะเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ ที่เป็นวัตถุประสงค์ของกลุ่มได้มาก

1.2.3 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มชาวบ้านอื่นหรือคณะบุคคลอื่นจากภายนอก เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับสมาชิกกลุ่มชาวบ้านกลุ่มอื่น ๆ หรือคณะบุคคลอื่น ๆ ทั้งในโอกาสที่กลุ่มได้ไปศึกษาดูงานของกลุ่มชาวบ้านกลุ่มนั้น ๆ ทั้งใกล้ เช่น การที่กลุ่มสถานานวัดตะโหมดไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนที่พรุโต๊ะแดง จังหวัดนราธิวาส การที่กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมดไปศึกษาดูงานที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น รวมถึงการที่ผู้นำกลุ่มบางคนได้รับเชิญให้ไปเป็นวิทยากรบรรยายความรู้ที่กลุ่มอื่นหรือที่หน่วยงานอื่น และในโอกาสที่กลุ่มชาวบ้านกลุ่มอื่น ๆ หรือคณะบุคคลจากสถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานต่าง ๆ มาศึกษาดูงานที่กลุ่มแต่ละกลุ่มเป็นจำนวนมากในแต่ละปี ทำให้ผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับกลุ่มหรือคณะบุคคลอื่นอย่างกว้างขวางขึ้น

1.2.4 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับวิทยากรหรือผู้รู้เฉพาะด้าน การแลกเปลี่ยนความรู้ของผู้นำและสมาชิกกลุ่มอาจเกิดขึ้นในโอกาสที่มีการฝึกอบรมหรือประชุมสัมมนาทั้งที่กลุ่มจัดขึ้นเองและหน่วยงานอื่นเป็นผู้จัด รวมถึงในโอกาสที่กลุ่มได้เชิญวิทยากรหรือผู้รู้เฉพาะด้านบางคนมาให้ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ แก่สมาชิกกลุ่มเป็นครั้งคราว ซึ่งทำให้สมาชิกกลุ่มมีโอกาสได้รับความรู้และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างกว้างขวางขึ้น

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มชาวบ้านแต่ละกลุ่มในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วล้วนแต่ส่งผลให้ผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มได้มีความรู้ความเข้าใจในสภาพปัญหาตลอดจนแนวทางแก้ไข ปัญหาและพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มได้ดียิ่งขึ้น

1.3 การยกระดับความรู้และประยุกต์ใช้ความรู้

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา นอกจากจะมี “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้” ในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว แต่ละกลุ่มยังได้ “ยกระดับความรู้และประยุกต์ใช้ความรู้” ตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1.3.1 การยกระดับความรู้จาก “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” มาเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย”

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้เกิดการยกระดับความรู้จาก “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” มาเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” เพราะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำให้แต่ละคนมีอิสระในการแสดงออกถึงความรู้ความคิดที่มีอยู่ในตนเองมาแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น จนความรู้ของแต่ละคนได้รับการหลอมรวมและเลือกสรรกลั่นกรองมาเป็นความรู้ที่ดีที่สุด ณ ขณะนั้น ทำให้เกิดความรู้ใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติและพัฒนางานตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

1.3.2 การพัฒนา “ความรู้ที่เปิดเผย” ให้เป็น “องค์ความรู้” ที่มีระบบระเบียบ

ความจริงแล้ว “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้” หากเป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการ “จัดการความรู้” ไม่แต่เป็นเพียงขั้นต้นของกระบวนการนี้เท่านั้น เพราะหลังจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จนทำให้ “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” กลายเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” แล้ว ยังจำเป็นต้องยกระดับความรู้โดยการนำมาตรวจสอบความถูกต้องและจัดระบบระเบียบใหม่ให้เป็น “องค์ความรู้” ที่มีคุณค่าต่อการนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งโดยปกติแล้วเมื่อกลุ่มจัดการความรู้แล้วก็มักจะมีการนำเอาความรู้นั้นมาจัดระเบียบความรู้ด้วย ซึ่งอาจกระทำโดยใครคนใดคนหนึ่งหรือหลายคนก็ได้ ดังจะเห็นได้ตั้งแต่การที่คณะกรรมการกลุ่มและสมาชิกกลุ่มได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อจัดทำระเบียบข้อบังคับของกลุ่มหรือการจัดระเบียบความรู้เพื่อจัดทำเป็นหนังสือเรียนตามหลักสูตรท้องถิ่นของเราของกลุ่มสภาลานวัดตะโหมด หรือการจัดระเบียบความรู้โดยบันทึกไว้ในเอกสารของกลุ่มต่าง ๆ เป็นต้น

1.4 การสืบสานต่อความรู้

ความรู้ในการพัฒนาชุมชนที่ได้จากการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนของกลุ่มชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นความรู้ที่สอดคล้องกับบริบทชุมชนและมีประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน ดังนั้นความรู้ดังกล่าวจึงได้รับการสืบสานต่อ ๆ กันไป ซึ่งอาจแยกกล่าวได้ดังนี้

1.4.1 ผู้นำความรู้ไปสืบสาน เนื่องจากความรู้ที่เกิดจากการจัดการความรู้ของกลุ่ม

ชาวบ้านในพื้นที่ทะเลสาบสงขลาเป็นความรู้ที่สัมพันธ์สอดคล้องกับบริบทของชุมชนและเป็น

ประโยชน์ต่อการนำไปใช้แก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่น ดังนั้นจึงมีผู้นำความรู้นี้ไปสืบสานต่ออย่างกว้างขวาง ซึ่งอาจจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1. ผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มชาวบ้าน ซึ่งเป็นผู้จัดการให้เกิดความรู้นั้น ๆ และถือว่าเป็นหน้าที่ต้องนำความรู้ไปเผยแพร่แก่คนอื่น ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจและความร่วมมือด้วยดีในการดำเนินงานของกลุ่มใน 2. ชาวบ้านทั่วไปในชุมชน ซึ่งเป็นชาวบ้านที่มีความสนใจในการจัดการความรู้และการดำเนินงานของกลุ่ม บางคนเคยพบปะพูดคุยกับผู้นำกลุ่มและ/หรือสมาชิกกลุ่มอยู่เป็นประจำ บางคนเคยพบเห็นการประชุมจัดการความรู้ของกลุ่มจนถึงขั้นเข้าร่วมประชุมกลุ่มบ้างในบางครั้ง เป็นต้น จึงทำให้เกิดการยอมรับในความรู้นั้นและส่วนหนึ่งได้นำเอาความรู้นี้ไปสืบสานต่อกับคนอื่น ต่อ ๆ ไปด้วย 3. บุคคลจากภายนอกชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสนใจและเห็นความสำคัญของความรู้ที่ได้จากการจัดการความรู้ของกลุ่ม บุคคลจากภายนอกชุมชนดังกล่าวนี้อาจเป็นวิทยากรหรือผู้รู้จากภายนอกที่เคยมาบรรยายให้ความรู้แก่สมาชิกกลุ่ม กลุ่มนักศึกษา กลุ่มนักศึกษา กลุ่มเยาวชน หรือกลุ่มชาวบ้านกลุ่มอื่น ๆ ที่เคยมาศึกษาดูงานของกลุ่มชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา บุคคลเหล่านี้ส่วนหนึ่งเมื่อกลับไปก็ได้นำเอาความรู้ที่เกิดจากการจัดการความรู้ของกลุ่มในพื้นที่ดังกล่าวไปเล่าต่อกันสู่คนอื่น ๆ ด้วย

1.4.2 *วิธีการสืบสานความรู้* การสืบสานต่อความรู้ที่เกิดจากการจัดการความรู้ของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอาจสรุปได้เป็น 2 ลักษณะ คือ 1. การสืบสานด้วยการบอกกล่าวเล่าขานและปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่าง เนื่องจากสมาชิกกลุ่มสถานวัดตะโหมดส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านที่อยู่ในตำบลตะโหมดและบริเวณใกล้เคียงกัน จึงมักจะรู้จักสนิทคุ้นกันเป็นอย่างดี มีโอกาสที่จะพบปะกันและสนทนาเล่าขานเรื่องราวต่าง ๆ สู้กันฟังเป็นปกติอยู่แล้วในชีวิตประจำวัน 2. การสืบสานด้วยเอกสารและสื่ออื่น ๆ เป็นการสืบสานต่อความรู้

1.4.3 *ผู้รับการสืบสานความรู้* เนื่องจากความรู้ที่เกิดจากการจัดการความรู้ของกลุ่มสถานวัดตะโหมดเป็นความรู้ที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาดังกล่าว จึงมีผู้สนใจรับการสืบสานความรู้นี้อยู่มากทั้งที่เป็นสมาชิกกลุ่มที่จัดการความรู้เอง ชาวบ้านทั่วไปในชุมชน และบุคคลจากภายนอก

การสืบสานต่อความรู้ดังกล่าวเป็นกระบวนการหนึ่งที่ทำให้ความรู้ที่ได้จากการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนแพร่กระจายไปในวงกว้าง มิได้จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มผู้บริหารและสมาชิกของกลุ่มในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่จัดการความรู้เท่านั้น จึงทำให้ความรู้นี้มีประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนมากขึ้นและมีการต่อยอดองค์ความรู้มากขึ้นด้วย

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีปัจจัยหลายอย่างเข้ามาเกี่ยวข้องทั้งที่เป็นปัจจัยเอื้อหรือสนับสนุนและเป็นอุปสรรค แต่ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นปัจจัยเอื้อหรือสนับสนุนมากกว่า ปัจจัยอุปสรรคแม้จะมีอยู่บ้างแต่ก็นับได้น้อยมาก และไม่ค่อยจะเป็นปัญหาต่อการจัดการความรู้ของกลุ่มมากนัก จึงทำให้กลุ่มต่าง ๆ สามารถจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนจนบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มได้ด้วยดี ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของกลุ่มต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

2.1 ปัจจัยที่เอื้อหรือสนับสนุนการจัดการความรู้

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลามีปัจจัยเอื้อหรือสนับสนุน สรุปได้ดังนี้

2.1.1 การที่สมาชิกกลุ่มเป็นคนในพื้นที่จึงมีความรักความผูกพันต่อท้องถิ่นของตนเองและมีความรู้ความเข้าใจในสภาพและปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนของคนในระดับหนึ่ง ซึ่งถือได้ว่าเป็น “ทุนสังคมและวัฒนธรรม” ของแต่ละคนเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว จึงทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางในการพัฒนาชุมชนตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มสามารถดำเนินไปได้ด้วยดี

2.1.2 การที่สมาชิกได้รับรู้เข้าใจวัตถุประสงค์ของกลุ่มอย่างชัดเจนทั้งจากเอกสารของกลุ่ม การบอกกล่าวชี้แจงของกรรมการกลุ่ม และการพูดคุยกันระหว่างสมาชิกด้วยตนเอง แต่ละคนจึงรู้ว่าความรู้ที่กลุ่มต้องการคืออะไร ทำให้แต่ละคนมองเห็นประเด็นในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างชัดเจนตรงกัน ประเด็นในการจัดการความรู้จึงไม่คลุมเครือหรือสับสน และไม่สูญเสียเวลาในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

2.1.3 การยอมรับในวิธีการหรือกระบวนการจัดการความรู้ของกลุ่ม การที่กลุ่มสภาลานวัดตะโหมดใช้วิธีการหรือกระบวนการในการจัดการความรู้โดยการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันไม่ถือเอาความรู้ความคิดของใครคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นหลักนั้น แสดงให้เห็นว่ากลุ่มยอมรับในความรู้ความคิดของสมาชิกแต่ละคน จึงทำให้สมาชิกแต่ละคนมีความรู้สึว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนากลุ่มและชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การให้ความร่วมมือด้วยดีในกระบวนการจัดการความรู้ของกลุ่มทั้งในการเข้าร่วมประชุม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน รวมถึงการปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับต่างของกลุ่มด้วย

2.1.4 การที่สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่มีความเชื่อถือยอมรับในผู้นำกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นด้านความรู้ความคิด ความตั้งใจ ความซื่อสัตย์สุจริต และคุณสมบัติด้านอื่น ๆ ทั่วไป จึงทำให้สมาชิกรวมถึงชาวบ้านทั่วไปในชุมชนให้ความร่วมมือด้วยดีในการจัดการความรู้และการดำเนินงานของกลุ่ม

2.1.5 การที่กลุ่มได้รับการสนับสนุนด้วยดีจากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานอื่น ๆ โดยเฉพาะความรู้ด้านการพัฒนาชุมชน ด้วยการส่งวิทยากรมาบรรยายและเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มเป็นบางครั้ง จึงทำให้สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือด้วยดีในการจัดการความรู้เพื่อบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

2.1.6 การที่สังคมไทยสมัยปัจจุบันอยู่ในช่วงของการตื่นตัวด้าน “การพัฒนาชุมชน” โดยเฉพาะการพัฒนาชุมชนบนฐานของทุนชุมชน ประกอบกับรัฐบาลมีนโยบายสนับสนุนให้มีการจัดตั้งกลุ่มชาวบ้านขึ้นในชุมชนต่าง ๆ เพื่อช่วยพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและสามารถช่วยตัวเองได้ จึงทำให้สมาชิกกลุ่มและชาวบ้านทั่วไปในชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาให้ความร่วมมือด้วยดีในการจัดการความรู้ของกลุ่มและการดำเนินงานของกลุ่ม

2.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการความรู้

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาแม้ส่วนใหญ่มีปัจจัยเอื้อหรือสนับสนุนดังกล่าวแล้ว แต่ก็มีปัจจัยอุปสรรคอยู่บ้าง เพียงแต่ไม่ก่อให้เกิดปัญหาในการจัดการความรู้ของกลุ่มมากนัก ปัจจัยดังกล่าวสรุปได้ดังนี้

2.2.1 การที่สมาชิกกลุ่มบางคนของกลุ่มชาวบ้านบางกลุ่มขาดความใส่ใจและตั้งใจจริงในการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม แต่ปัญหานี้ก็มีอยู่น้อยมาก จึงถือว่าเป็นปัญหาต่อการจัดการความรู้ของกลุ่มมากนัก

2.2.2 การที่สมาชิกกลุ่มบางคนไม่ปฏิบัติให้เป็นไปตามระเบียบข้อบังคับบางอย่างของกลุ่ม ซึ่งก็มีอยู่เพียงส่วนน้อยเป็นบางคนบางครั้งเท่านั้น ที่พบเห็นคือในการส่งคืนเงินกู้ไม่ตรงตามเวลาที่กำหนดของกลุ่ม ซึ่งโดยทั่วไปแล้วสมาชิกส่วนใหญ่จะไม่ค่อยมีปัญหาดังกล่าว แต่กลุ่มก็สามารถแก้ปัญหานี้ได้ในช่วงเวลาหนึ่ง

2.2.3 การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ในชุมชน ปัจจุบันสภาพทางสังคมของชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเปลี่ยนไปเดิมมากขึ้น ชุมชนหลายแห่งในพื้นที่บริเวณนี้กลายเป็นชุมชนเปิดมากขึ้น ผู้คนในชุมชนสามารถติดต่อกับตัวเมืองและชุมชนอื่น ๆ ภายนอกได้สะดวก ทำให้คนในชุมชนได้รับอิทธิพลวิถีชีวิตตามแบบสังคมสมัยใหม่จากสังคมเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ของชุมชน ส่งผลให้บางคนไม่ใส่ใจที่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมตามบรรพบุรุษของตน แต่สนใจที่จะเลือกการประกอบอาชีพอื่นที่นิยมกันในสังคมเมืองซึ่งเป็นสังคมสมัยใหม่มากขึ้น คนรุ่นใหม่จึงที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมลดน้อยลงตามลำดับ ซึ่งส่งผลต่อการจัดการความรู้และการสืบสานต่อความรู้ของกลุ่ม

3. ผลจากการจัดการความรู้ของกลุ่ม

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้ก่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาคน พัฒนากลุ่ม และพัฒนาชุมชน สรุปได้ดังนี้

3.1 ผลต่อการพัฒนาคน

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้ก่อให้เกิดผลต่อ “การพัฒนาคน” สรุปได้ดังนี้

3.1.1 ทำให้สมาชิกกลุ่มและคนทั่วไปยอมรับว่า “การจัดการความรู้” เป็นกระบวนการหนึ่งของ “วิถีแห่งปัญญา” ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชีวิตและสังคมได้ เพราะ “การจัดการความรู้” เป็น “การจัดระเบียบความรู้” จาก “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” ให้กลายมาเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” ซึ่งเป็นความรู้เชิงประจักษ์ที่ง่ายต่อการเข้าใจและนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติพัฒนาชีวิตและสังคม

3.1.2 ทำให้สมาชิกกลุ่มและคนทั่วไปที่สนใจในกระบวนการจัดการความรู้ของกลุ่ม ได้ตระหนักใน “คุณค่าของความรู้” อันเกิดจากการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนว่าเป็นความรู้ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนา จึงทำให้เกิดการเรียนรู้และทบทวนความรู้บนฐานทุนวัฒนธรรมชุมชนของตนเองมากขึ้น

3.1.3 ทำให้สมาชิกกลุ่มและคนทั่วไปในชุมชนได้เห็นถึงบทบาทของคนที่มิต่อชุมชนมีความรักความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง และรู้สึกว่าตนเองเป็นสมาชิกที่มีคุณค่าต่อชุมชน จึงให้ความร่วมมือด้วยดีในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเองมากยิ่งขึ้น ทั้งในการเสนอความรู้ ความคิด และนำเอาความรู้ที่ได้จากการจัดการความรู้ไปเป็นแนวปฏิบัติและพัฒนางาน

3.1.4 เป็นการสร้างเสริม “จิตนิสัยทางสังคม” ที่ดีให้แก่สมาชิกกลุ่มและคนทั่วไปในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมี “จิตสาธารณะ” ซึ่งเป็นจิตนิสัยที่มีคุณค่ายิ่งต่อการพัฒนาสังคมตลอดถึงการสร้างเสริมจิตนิสัยทางสังคมอื่น ๆ เช่น ความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น ซึ่งเท่ากับเป็นการสร้างเสริมคุณค่าของบุคคลได้ดีทางหนึ่ง

3.2 ผลต่อการพัฒนากลุ่ม

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้ก่อให้เกิดผลต่อ “การพัฒนากลุ่ม” สรุปได้ดังนี้

3.2.1 ทำให้กลุ่มได้ความรู้และแนวคิดที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติพัฒนางานสอดคล้องกับสภาพและปัญหาที่เป็นจริงของชุมชน อันเนื่องมาจากกลุ่มได้ใช้วิธีการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสมาชิกกลุ่มแต่ละคนมีอยู่เป็นฐานเดิมจากประสบการณ์ชีวิตที่ได้สัมผัสอยู่กับชุมชนของตนเอง

3.2.2 ทำให้กลุ่มสามารถพัฒนาบทบาทหน้าที่ของตนเองจนมีความเข้มแข็งมากขึ้น และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางของคนทั่วไปทั้งในและนอกชุมชน รวมถึงได้รับการยอมรับจากภาครัฐ จนทำให้กลุ่มเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีผู้สนใจในงานพัฒนาชุมชนมาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมากในแต่ละปี กลุ่มจึงมีกำลังใจในการทำงานเพื่อพัฒนาท้องถิ่นมากขึ้นซึ่งเท่ากับเป็นรักษาชื่อเสียงของกลุ่มเองอีกทางหนึ่งด้วย

3.2.3 ทำให้มีผู้สนใจสมัครเป็นสมาชิกของกลุ่มมากขึ้นเพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเอง ดังจะเห็นว่าในตอนเริ่มจัดตั้งกลุ่มเมื่อปลายปี พ.ศ. 2538 มีสมาชิกจำนวน 150 คน แต่ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2554) กลุ่มมีสมาชิกเพิ่มขึ้นเท่าตัวคือมีสมาชิกจำนวน 300 คน การมีสมาชิกเพิ่มขึ้นมีส่วนทำให้กลุ่มเติบโตเข้มแข็งขึ้นและสามารถที่จะจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ได้ดีขึ้นด้วย

3.3 ผลต่อการพัฒนาชุมชน

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้ก่อให้เกิดผลต่อ “การพัฒนาชุมชน” สรุปได้ดังนี้

3.3.1 ทำให้ชุมชนได้รับการแก้ปัญหาและพัฒนาไปในทิศทางที่สอดคล้องกับสภาพและปัญหาที่เป็นจริงของท้องถิ่น อันเนื่องมาจากการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนดังกล่าวแล้ว

3.3.2 ทำให้ชุมชนเป็นชุมชนที่เข้มแข็งขึ้นและสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น จนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและยอมรับของคนในชุมชนและคนทั่วไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งทำให้ชาวบ้านในชุมชนรู้สึกภาคภูมิใจในชุมชนของตนและตื่นตัวสนใจในการพัฒนาชุมชนของตนเองมากขึ้นด้วย

3.3.3 ทำให้ชุมชนมีโอกาสที่จะได้รับความร่วมมือในการพัฒนาจากภาครัฐและหน่วยงานอื่น ๆ มากขึ้นด้วย อันเนื่องด้วยชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มชาวบ้านที่ใช้กระบวนการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมอยู่แล้ว และดำเนินงานประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มได้ด้วยดี

อภิปรายผล

ผลจากการศึกษาครั้งนี้มีประเด็นที่นำมาอภิปรายผลจำแนกตามข้อค้นพบตามความมุ่งหมายของการวิจัยดังนี้

1. ผลการศึกษาในประเด็นวิธีการหรือกระบวนการจัดการความรู้ของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาพบว่า กลุ่มชาวบ้านแต่ละกลุ่มต่างก็ให้ความสำคัญต่อกระบวนการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน เพราะต่างก็ตระหนักดีว่าทุนชุมชนดังกล่าวมีนัยสำคัญยิ่งต่อ “วิถีชุมชน” และ “การพัฒนาชุมชน” ประกอบกับในปัจจุบันชาวบ้านทั่วไปในชุมชน

ต่าง ๆ มีมีโนทัศน์ (concept) ใหม่ในการพัฒนาชุมชน คือการเริ่มปฏิเสศแนวคิดเดิม ๆ ที่เน้นการพัฒนาบนพื้นฐานของความรู้ที่ “สั่งเข้า” มาจากภายนอกมากขึ้น โดยเฉพาะความรู้จากทางตะวันตกที่กำลังเป็นกระแสอยู่ก่อนหน้านี้ เนื่องจากเห็นว่าเป็นการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของชุมชน ไม่ให้ความสำคัญแก่ “ทุนชุมชน” และ “ความรู้ของชุมชน” จึงทำให้ชาวบ้านทั่วไปหันมาให้ความสนใจในการพัฒนาบนพื้นฐานของ “ทุนชุมชน” กันมากขึ้น (บรรจง นะแส, 2534 : 109 - 120) ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงมีการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ มากขึ้น และให้ความสำคัญแก่ “การจัดการความรู้” บนฐาน “ทุนสังคมและวัฒนธรรม” ของชุมชนมากขึ้นด้วย อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า การจัดการความรู้ของกลุ่มชาวบ้านส่วนใหญ่ยังเป็นไปตามธรรมชาติของการดำเนินงาน มากกว่าที่จะเป็นกระบวนการที่อิงหลักวิชาการหรือแนวคิดทฤษฎีใด ๆ เพราะโดยธรรมชาติแล้วการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นมาจะมีฐานคิดเรื่อง “การมีส่วนร่วม” อยู่แล้ว ทั้งร่วมกันคิดและร่วมกันทำ เพียงแต่แต่ละกลุ่มจะดำเนินการไปในทิศทางใดและมากน้อยเพียงใดเท่านั้น “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน” จึงเป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติของกลุ่ม ถึงกระนั้นก็ตามการจัดการความรู้ของกลุ่ม ต่าง ๆ ก็มีกระบวนการที่สอดคล้องกับหลักการจัดการความรู้หลายอย่าง โดยเฉพาะการอาศัยผู้รู้ในเรื่องนั้น ๆ เป็นผู้นำหรือกำกับกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญของการจัดการความรู้ (วิจารณ์ พานิช, 2546 : 2 - 5) จึงทำให้การจัดการความรู้ประสบผลได้ด้วยดี

2. ผลการศึกษาในประเด็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาพบว่า การที่กลุ่มชาวบ้านแต่ละกลุ่มจะดำเนินการจัดการความรู้ได้ผลดีหรือไม่เพียงใดนั้นนอกจากขึ้นอยู่กับความสามารถในการจัดการของกลุ่มแล้ว ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างเป็นตัวกำหนดด้วย ซึ่งมีทั้งที่เป็นปัจจัยเอื้อหรือสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรค แต่ส่วนใหญ่แล้วกลุ่มต่าง ๆ จะมีปัจจัยเอื้อมากกว่า ปัจจัยอุปสรรคมีน้อยหรือบางกลุ่มแทบไม่มีเลย จึงทำให้กลุ่มชาวบ้านส่วนใหญ่ในพื้นที่บริเวณนี้สามารถจัดการความรู้ในกลุ่มของตนประสบผลด้วยดีตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม เหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจากกลุ่มต่าง ๆ เหล่านั้นจัดตั้งขึ้นมาบนฐาน “ทุนสังคมและวัฒนธรรม” ของชุมชน และจัดการความรู้บนฐาน “ทุนสังคมและวัฒนธรรม” ของชุมชนเช่นกัน ดังจะเห็นว่าผู้นำในการจัดตั้งและบริหารกลุ่มรวมถึงสมาชิกกลุ่มทุกคนหรือส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชน มีความรักความผูกพันต่อชุมชนอันเป็นบ้านเกิดของตน และมีจิตคิดร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเป็นสำคัญ จึงมีพลังในการดำเนินงานของกลุ่มสูงมาก ประกอบกับการเป็นคนในชุมชนที่มีทุนสังคมและวัฒนธรรมในลักษณะเดียวกันมาร่วมกัน จึงทำให้มีฐานเข้มแข็งในการดำเนินงานของกลุ่มและจัดการความรู้ของกลุ่มให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนทั้งที่เป็นบริบททางธรรมชาติและบริบททางสังคม จึงทำให้แต่ละคนมี “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” บนฐานเดียวกัน จึงสามารถที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันได้เป็นอย่างดี

3. ผลการศึกษาในประเด็นผลจากการจัดการความรู้ของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาพบว่า การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่บริเวณนี้ก่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาคน การพัฒนากลุ่ม และการพัฒนาชุมชน ซึ่งผลการพัฒนาทั้งสามด้านนี้มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์และเกื้อกูลกันเป็นอย่างดี ดังจะเห็นว่าการจัดการความรู้ที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ เช่น ทำให้สมาชิกกลุ่มและผู้สนใจมีรายได้เพิ่มขึ้นนั้นย่อมส่งผลกระทบต่อพัฒนาทั้งการพัฒนาคน การพัฒนากลุ่ม และการพัฒนาชุมชน หรือการจัดการความรู้ที่มีผลกระทบต่อการสร้างจิตนิสัยของบุคคลนั้น แม้ว่าจะมีผลต่อการพัฒนาคนโดยตรง แต่ก็ถือได้ว่ามีผลต่อการพัฒนากลุ่มและการพัฒนาชุมชนด้วยเช่นกัน เหล่านี้เป็นต้น จึงเห็นได้ว่าผลจากการจัดการความรู้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อชีวิตและสังคมอย่างหลากหลาย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่มีการกล่าวถึงและนิยมกันอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 กลุ่มชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ ควรจะได้ให้ความสำคัญต่อกระบวนการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนตนเองให้มากขึ้น เพราะความรู้ที่ได้จะสอดคล้องกับบริบทของชุมชน เหมาะที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี ประกอบกับสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนที่มีทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนตนเองมาแล้วในระดับหนึ่ง จึงสามารถที่จะร่วมจัดการความรู้ของกลุ่มได้ดี

1.2 หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งที่เป็นหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ควรจะได้เข้ามาสนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินงานของกลุ่มชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ ให้มากขึ้น เพื่อให้กลุ่มนั้น ๆ สามารถดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มได้ด้วยดี

1.3 หน่วยงานต่าง ๆ ที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนควรจะได้นำเอา “ความรู้ของชุมชน” อันเกิดจากการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรม มาเป็นฐานข้อมูลเพื่อปรับใช้ในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาชุมชนต่าง ๆ ให้มากขึ้น เพราะข้อมูลชุมชนดังกล่าวได้มีการคัดสรรกลั่นกรองมาแล้วในระดับหนึ่งและมีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของชุมชน

1.4 มหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาระดับสูงอื่น ๆ ที่จัดให้มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับชุมชนศึกษาหรือการพัฒนาชุมชนหรือสาขาวิชาในหลักสูตรสาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง ควรจะจัด

ให้มีการเรียนการสอนโดยเน้นถึงความสำคัญขององค์กรชุมชนหรือ “กลุ่มชาวบ้าน” ให้มากขึ้น หรืออาจจัดให้มีรายวิชาเกี่ยวกับกลุ่มชาวบ้านขึ้นเป็นรายวิชาหนึ่งโดยเฉพาะในหลักสูตรใด หลักสูตรหนึ่ง เพื่อให้มีการเรียนการสอนในเรื่องนี้อย่างจริงจังและเป็นระบบมากขึ้น

1.5 หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องควรจะจัดให้มีการประชุมสัมมนาเกี่ยวกับ “กลุ่มชาวบ้าน” โดยเน้น “การจัดการความรู้” ของกลุ่มชาวบ้านให้มากขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้รู้และผู้สนใจในเรื่องนี้ได้มีโอกาสมาแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดซึ่งกันและกัน อันจะทำให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้มีความถูกต้องชัดเจนและเป็นระบบมากขึ้น

1.6 นักวิชาการหรือผู้รู้ในเรื่องนี้ควรจะผลิตตำราหรือเอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้โดยตรงและตีพิมพ์เผยแพร่ให้มากขึ้น เพื่อผู้สนใจจะได้ใช้ศึกษาหาความรู้ในเรื่องนี้ได้มากขึ้น ทำให้มีความรู้ความึกคิดที่เป็นระบบชัดเจนและมีแนวทางในการนำไปปรับใช้ในการปฏิบัติและพัฒนางานได้มากขึ้นด้วย

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

2.1 ควรจะมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “กลุ่มชาวบ้าน” ที่จัดตั้งขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ ให้มากขึ้น เพราะกลุ่มชาวบ้านเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการพัฒนาชุมชน โดยการศึกษาวิจัยเชิงลึกในมิติต่าง ๆ อย่างหลากหลายมากขึ้น เช่น ประวัติและพัฒนาการของกลุ่มชาวบ้าน วัตถุประสงค์กลุ่มและการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มชาวบ้าน ผลการดำเนินงานของกลุ่มชาวบ้าน บทบาทในการพัฒนาชุมชนของกลุ่มชาวบ้าน เป็นต้น

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการใน “การจัดการความรู้” ของกลุ่มชาวบ้าน ที่จัดตั้งขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ ให้มากขึ้น และศึกษาวิจัยในมิติต่าง ๆ อย่างลุ่มลึกและหลากหลายขึ้น เช่น การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในพื้นที่และกลุ่มบุคคลอื่นที่มีต่อการจัดการความรู้ของกลุ่มชาวบ้าน บทบาทของรัฐในการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการความรู้ของกลุ่มชาวบ้าน ทั้งนี้รวมถึงการศึกษาวิจัยในเชิงเปรียบเทียบระหว่างการจัดการความรู้ของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่หนึ่งกับอีกพื้นที่หนึ่ง

2.3 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “ทุนชุมชน” ในมิติต่าง ๆ ให้กว้างขวางมากขึ้นเพราะทุนชุมชนเป็นเงื่อนไขสำคัญในการดำรงอยู่และการพัฒนาชุมชน การศึกษาวิจัยในมิติดังกล่าว เช่น มิติลักษณะของทุนชุมชนในชุมชน ทุนชุมชนกับการสร้างระบบคุณค่าในชุมชน การพัฒนาชุมชนบนฐานทุนชุมชน การเปลี่ยนแปลงของทุนชุมชนในกระแสสังคมสมัยใหม่ เป็นต้น

บทที่ 6

ผลผลิต

การวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” มีผลผลิตเกิดขึ้น ดังนี้

1. ผลงานตีพิมพ์ในเอกสารประกอบการประชุมระดับชาติ

1.1) บทคัดย่อโครงการวิจัยเรื่อง **Knowledge Management Based on Community Resources for Sustainable life Quality Development around Songkhla Lagoon Area.** ตีพิมพ์ในหนังสือ Program & Abstracts Commission on Higher Education Congress IV University Staff Development Consortium โดย Office of the Higher Education Commission ในปี 2011 หน้า 273 ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

Knowledge Management Based on Community Resources for Sustainable life Quality Development around Songkhla Lagoon Area.

Praman Tepsongkroh¹, Warut Natee², Pornsak Promkaew³, Adisorn Saksoong⁴, Supakan Siripaisan⁵, Jarin Tepsongkroh.⁶

¹⁻⁶ *Thaksin University, Songkhla Campus, Thailand 90000.*

Objectives

1. To study the process, factors and impact of the knowledge management from the communities on natural resources, capital expenditure and socio-cultural community resources management for sustainable life quality development around Songkhla Lagoon Area.
2. To construct the database using geo-informatics with knowledge management based on community resources for sustainable life quality development around Songkhla Lagoon Area.

Methods

1. Research method : using qualitative research collecting field data from the communities, purposive sampling around Songkhla Lagoon Area on natural resources aspect, capital expenditure aspect and socio-cultural aspect of community resources management.
2. Data gathering : using participant observation and interview data with focus group.
3. Data analysis : using inductive method for qualitative analysis.
4. Report of research : report of research on descriptive analysis.

Results

The database of community resources for sustainable life quality development dispersed the total of community 60 sites and selected by purposive strongly community only 23 sites around Songkhla Lagoon Area. The objective of this research were to study the process, factors and impact of the knowledge management on three types of community resources management for sustainable life quality development around Songkhla Lagoon Area. The result of this research was only initial step to report studying as following : (1) A study of natural resources aspect on soil, forest, water for conservation were collected strongly community 11 sites. (2) A study of capital expenditure aspect on the money saving, loan for life living were collected strongly community 6 sites. (3) A study of socio-cultural aspect on the community development, art and cultural promotion for life quality were collected strongly community 6 sites.

Keywords : Knowledge Management, Community Resources, Life Quality, Sustainable Development.

1.2) บทความวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” ตีพิมพ์ใน หนังสือรายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) เครือข่ายวิจัยสถาบันอุดมศึกษา ประจำปี 2555 “ชุมชนเข้มแข็ง สังคมน่าอยู่ เศรษฐกิจยั่งยืน ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” โดย เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน ในปี 2555 หน้า 244 - 245 ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

การจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

**Community Capital Based Knowledge Management for Sustainable Development of Quality
of Life in Songkhla Lake Basin Area.**

รศ.ดร.ประมาณ เทพสงเคราะห์¹, ผศ.อดิสร สักดิ์สูง², ผศ.จรินทร์ เทพสงเคราะห์,
ผศ.ศุภการ สิริไพศาล⁴, อ.พรศักดิ์ พรหมแก้ว⁵, อ.วรุฒม์ นาทิ⁶

Assoc.Prof.Dr.Praman Tepsongkroh¹, Assist.Prof.Adisorn Saksoong², Assist.Prof.Jarin
Tepsongkroh³ Assist.Prof.Supakan Siripaisan⁴, Pornsak Promkaew⁵, Warut Natee⁶

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาการจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชน 3 ทุนชุมชน คือ ทุนธรรมชาติ ทุนเงินตรา และทุนสังคมและวัฒนธรรม โดยแต่ละทุนจะศึกษาในด้านกระบวนการจัดการความรู้ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ และผลของการจัดการความรู้ การศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลภาคสนามจากชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งประกอบด้วย ทุนธรรมชาติ 11 กลุ่มชุมชน ทุนเงินตรา 6 กลุ่มชุมชน และทุนสังคมและวัฒนธรรม 6 กลุ่มชุมชน

ผลการศึกษาการจัดการความรู้บนฐานทุนธรรมชาติพบว่า เป็นกลุ่มที่จัดการความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการจัดการความรู้ที่อยู่ในรูปของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านกระบวนการของกิจกรรมต่าง ๆ มีผู้นำเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ มีกิจกรรมการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มอื่น ๆ ทั้งแสวงหาองค์ความรู้ใหม่เพื่อนำมาขยายผลในพื้นที่ ทุนชุมชนเงินตรา เป็นกลุ่มที่จัดการความรู้เกี่ยวกับการออมเงิน โดยชุมชนมีกระบวนการจัดการความรู้กระทำการใช้เวทีประชุมคณะกรรมการกลุ่ม และการประชุมสมาชิกของกลุ่มประจำเดือน ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ คือมีคณะทำงานที่มีคุณลักษณะที่เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ส่งผลให้ชุมชนมีกองทุนเป็นของตนเอง ไม่ต้องรอนงบประมาณจากรัฐบาล และมีการปันผลกำไรเพื่อนำเงินมาพัฒนาชุมชน ส่วนการจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนสังคมและวัฒนธรรม เป็นกลุ่มที่จัดการความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นการนำภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมบ่มเพาะตกทอดมาจากบรรพบุรุษมาสู่ลูกหลานในรูปแบบของวิธีการแก้ปัญหา วิธีการดำเนินชีวิต โดยผู้นำมีบทบาทสำคัญที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกและของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : การจัดการความรู้, ทุนชุมชน, ทุนธรรมชาติ, ทุนเงินตรา, ทุนสังคมและวัฒนธรรม, คุณภาพชีวิต, การพัฒนาคุณภาพชีวิต

Abstract

Three objectives of the study entitled Community Capital Based Knowledge Management for Sustainable Development of Quality of Life in Songkhla Lake Basin Area is a study of body of knowledge on management of social capital, were to study knowledge management process, factors affecting knowledge management and effects of knowledge management. The study was carried

out by collecting data through participation of and shared learning with the communities in Songkhla Lake Basin area. The scope of the study covered three types of community capital: natural capital - 11 communities, monetary capital for - 6 communities and socio-cultural capital - 6 communities.

The findings of the study reveal that for the natural capital group, knowledge is managed with a focus on natural resource conservation in a form of folk wisdom linking with conservation of natural resources and environments through various activity processes. Leadership is the factor affecting knowledge management, which is propagated and exchanged with other groups. In addition, a new body of knowledge is sought in order to expand the horizon in their areas. The monetary capital group is organized for management of knowledge on saving. The community operates the knowledge management through meetings of group committees and monthly meetings of group members. The factor affecting knowledge management is the working committee whose members sacrifice their self-interest for public good, thus, resulting in the community having its own capital fund without having to rely on budget allocation from the government. Most importantly, profits are shared in the form of dividends and used for community development. Finally, the socio-cultural capital group manages the knowledge related to community development and cultural promotion. Folk wisdom, inherited from ancestors and passed on to a new generation, has been utilized in problem solving and in leading the way of life. Leadership is the most important factor affecting knowledge management of the group, resulting in sustainable development of quality of life of its members and the community.

Keywords : Knowledge management, community capital, natural capital, monetary capital, socio-cultural, quality of life, development of quality of life

1.3) อยู่ในช่วงตีพิมพ์บทความวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” ตีพิมพ์ในหนังสือรายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) มหาวิทยาลัยทักษิณ ครั้งที่ 23 ประจำปี 2556 “สังคมคุณธรรม : ความมั่นคงทางอาหารและพลังงาน” ระหว่างวันที่ 22 – 25 พฤษภาคม 2556 โดยมหาวิทยาลัยทักษิณ ในปี 2556 ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

**การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน
เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา**

**Community Socio-Cultural Capital-Based Knowledge Management
for Sustainable Quality of Life in Songkhla Lake Basin**

พรศักดิ์ พรหมแก้ว¹ และจรินทร์ เทพสงเคราะห์^{2*}

Pornsak Promkeaw¹ and Jarin Tepsongkroh^{2*}

บทคัดย่อ

กลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาแต่ละกลุ่มมีกระบวนการจัดการความรู้ในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือมีขั้นตอนหลัก ๆ ได้แก่ 1.การกำหนดปัญหาที่มีความต้องการ ซึ่งเป็นปัญหาที่สอดคล้องกับชื่อกลุ่มและวัตถุประสงค์ของกลุ่ม 2.การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ส่วนใหญ่เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกกลุ่ม นอกจากนี้ยังมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนที่ไม่เป็นสมาชิกกลุ่มบ้าง 3.การยกระดับความรู้และประยุกต์ใช้ความรู้ เป็นการทำให้ “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” กลายเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” ที่สามารถนำไปเป็นแนวปฏิบัติได้ และ 4.การสืบสานต่อความรู้เพื่อให้ความรู้ขยายสู่คนทั่วไปมากขึ้น การจัดการความรู้มีปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญ ได้แก่ การมีผู้นำที่มีความรู้ความสามารถและมีความมุ่งมั่นตั้งใจสูงในการดำเนินงานของกลุ่มและการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานอื่นที่สนใจในงานพัฒนาชุมชนด้วยกัน เป็นต้น ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรค แม้จะมีอยู่บ้างแต่ก็เป็นปัญหาเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่ค่อยจะมีปัญหาต่อการจัดการความรู้ของกลุ่มมากนัก เช่น การที่สมาชิกกลุ่มไม่ปฏิบัติตามระเบียบ เป็นต้น การจัดการความรู้ของกลุ่มได้ก่อให้เกิดผลทั้งที่เป็นการพัฒนาคน พัฒนากลุ่ม และพัฒนาชุมชน

คำสำคัญ : การจัดการความรู้ ทุนสังคมและวัฒนธรรม คุณภาพชีวิต การพัฒนาอย่างยั่งยืน

¹ คร., ฝ่ายบริหารวิทยาเขตสงขลา มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000

² ศส., สาขาวิชาดนตรีไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000

* Corresponding author : e-mail : jarin@tsu.ac.th

Abstract

The villagers' groups in the area of Songkhla Lake Basin in principle, each group employs the similar procedure of knowledge management, and the major steps taken include the following:

1. Specifying the problems –the problem that matches the theme or the objective of the group;
2. Sharing of learning from the problem by various means. Besides, learning is also shared with other visiting groups or personnel or when the group itself visiting the others;
3. Knowledge of learning is elevated and applied, thus turning the “embedded knowledge” into “revealed knowledge” capable of using it as guideline for the performance and community development;
- and 4. The knowledge is carried on by imparting to the general public and for inheritance by future generations.

Knowledge management carried out by the groups is mostly successful due to inducing or supporting factors. For example, the group leaders who are knowledgeable and committed and good supports from the government agencies and other organizations related to community development work contribute to the group' s achievement. Knowledge management of the group contributes to different aspects of development at individual, group and community level.

Keywords : Knowledge Management (KM), Socio-Cultural, Quality of Life, Sustainable Development.

2. ผลงานเชิงสาธารณะ

2.1) การนำผลการวิจัยไปจัดทำโปสเตอร์เผยแพร่ใน การประชุมวิชาการของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา : เครือข่ายเชิงกลยุทธ์เพื่อการพัฒนาบุคลากรอุดมศึกษา ครั้งที่ 4 ระหว่างวันที่ 14 - 16 กันยายน 2554 ณ โรงแรมเดอะชาयน์, พัทยา จังหวัดชลบุรี

Knowledge Management Based on Community Resources for Sustainable life Quality Development around Songkhla Lagoon Area.

Head of project

Keywords : Knowledge Management (KM), Community Resources, Life Quality, Sustainable Development

Introduction

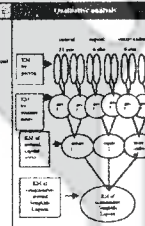
The community knowledge management focuses on the sustainable development of quality of life based on community wisdom, thus serving as a mechanism for creating community well-being and strength. At present the role in the management of folk-wisdom in terms of nature, capital as well as culture has been greatly reduced coupled with the rising trend of various forms educational development, resulting in the community strength being inclined to be lost. Notwithstanding such inclinations, since communities are active in maintaining the task of learning and knowledge management of folk-wisdom on natural resource, capital and socio-cultural assets. The derived knowledge is then applied for restoration of community forces in order to sustain the community life and to coexist with other communities. There is a need for a study for maintain the fundamental nature of folk-wisdom, a consequence of which can be applied for sustainable development of the community.

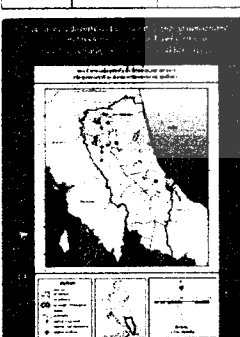
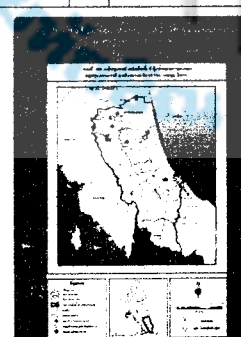
Objectives

1. To study the process, factors and impact of the knowledge management from the communities on natural resources, capital expenditure and socio-cultural community resources for sustainable life quality development around Songkhla Lagoon Area.
2. To construct the database using geo-informatics with knowledge management based on community resources for sustainable life quality development around Songkhla Lagoon Area.

Methods

1. Research method: using qualitative research collecting field data from the communities, purposive sampling around Songkhla Lagoon Area on natural resources aspect, capital expenditure aspect and socio-cultural aspect of community resources management.
2. Data gathering: using participant observation and interviews with focus group.
3. Data analysis: using inductive method for qualitative analysis.

Project title	Study area	Data gathering	Data analysis	Qualitative analysis	
1. To study the process 2. To study the factors 3. To study the impact	1. Sample size selected by purposive sampling with strong communities from the coastal community (11 sites, Central region) 2 sites, Inner coastal zone, 2. Interviewing with number of the community 3-10 persons.	1. Finding the communities from lists of Geo-Info-System Department. 2. Check list of communities by experts in local areas.	1. Interviewing using participatory action research. 2. Conducting interviews with photographs, VCD, record observation.	1. Interviewing using participatory action research. 2. GPS Trace 3. Map	

Results

The database of community resources for sustainable life quality development dispersed around 60 community sites and selected by purposive sampling, resulting in 23 sites for strong communities around Songkhla Lagoon Area. The objectives of this research were to study the process, factors and impacts of the knowledge management on three types of community resources management for sustainable life quality development around Songkhla Lagoon Area. The result of this research serves as an initial step with a study report as following: (1) Data of natural resources aspect on soil, forest, water for conservation, were collected 11 sites of strong communities.

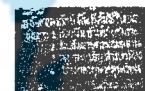
KM of diverse agriculture development using wet theory at Papiyasa District

KM of mangrove forest conservation at Siphachulabon District

KM of mangrove forest conservation at Songkhla District

KM of forest conservation at Ranong District

KM of mangrove forest conservation of Kono-Kang at Chaoth District

KM of forest conservation at Krasuasin District

KM of forest watershed management at Tamol District

KM of Klang U-Tapan river conservation at Halyat District

KM of community forest conservation at Songkhla District

KM of sustainability of Songkhla District

KM of Irrigation dolphin conservation in Songkhla Lagoon

(2) Data of capital expenditure aspect on the money saving and loan for living were collected from 6 sites of strong communities.

KM of the money saving and loan at Ban Klang Din District

KM of the money saving and loan for products at Ban Prathin

KM of the money saving and loan at Ban Klang Khay

KM of the money saving and loan for products at Ban Yodan

KM of the money saving and loan for workers at Ban Klang Krasuasin District

KM of the money saving and loan at Halyat District

(3) Data of socio-cultural aspect on the community development: art and cultural presentation for life quality were collected from 6 sites of strong communities.

KM of shadow puppet serving conservation at Siphachulabon District

KM of shadow puppet conservation at Papiyasa District

KM of shadow puppet conservation at Ranong District

KM of shadow puppet conservation at Krasuasin District

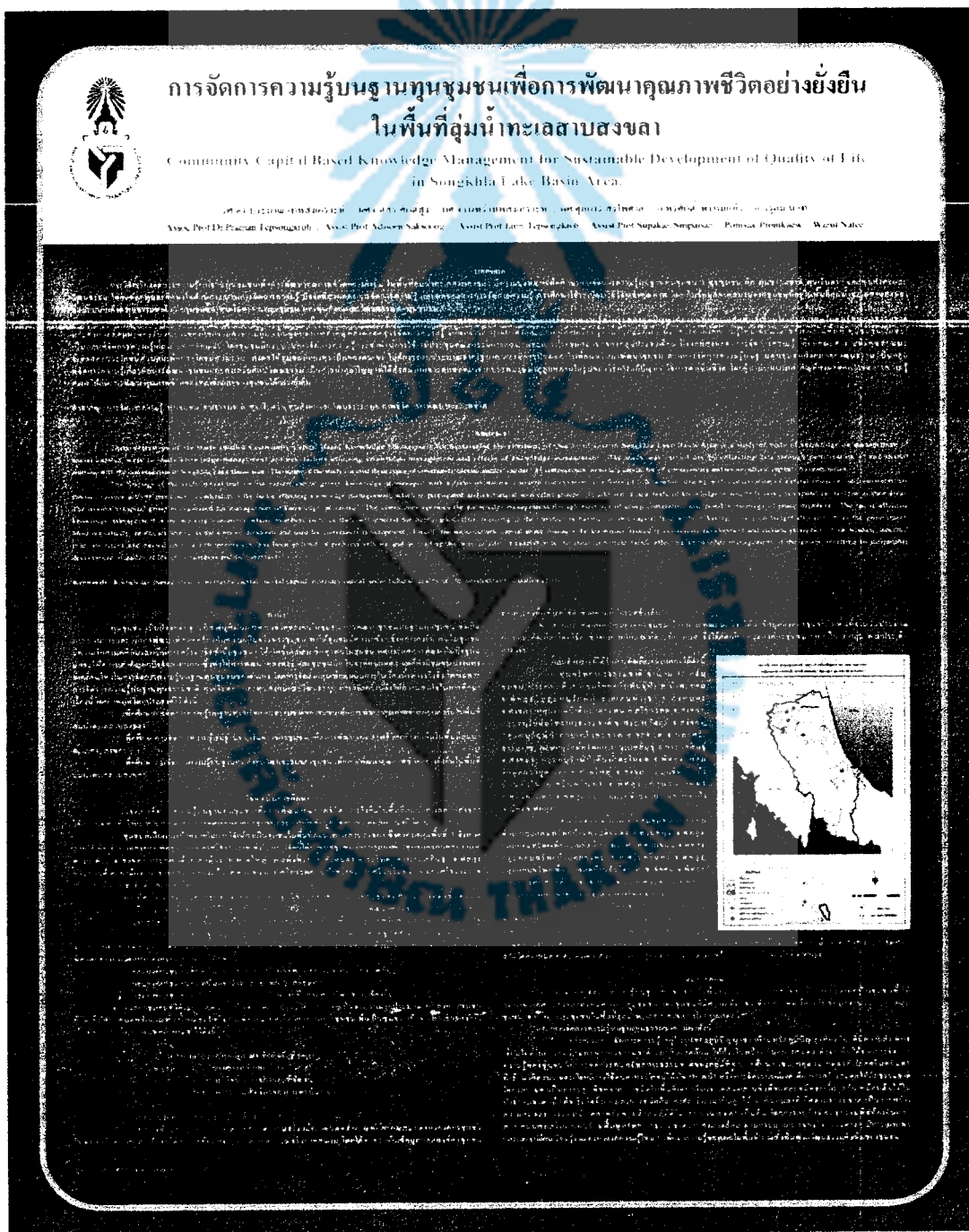

KM of shadow puppet conservation at Halyat District

KM of shadow puppet conservation at Chaoth District

2.2) การนำผลการวิจัยไปเผยแพร่ใน การประชุมสุดยอดมหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ ครั้งที่ 1 ระหว่างวันที่ 29 - 30 เมษายน 2555 ณ ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ จัดโดย สำนักงานบริหารโครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา โดยผู้วิจัยได้เข้าร่วมจัดแสดงโปสเตอร์ผลงานวิจัย จำนวน 2 เรื่อง ภายในบูธ “ชุมชนพลังมหาวิทยาลัยไทยสู่อาเซียน”

การจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ต่อ)

Community Capital Based Knowledge Management for Sustainable Development of Quality of Life
in Songkhla Lake Basin Area.

การสร้างฐานข้อมูลการจัดการความรู้จากชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน และระบบสนับสนุนการตัดสินใจเลือกแหล่งเรียนรู้ชุมชนโดยใช้ภูมิสารสนเทศ ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ต่อ)

ภาพที่ 2 หน้าจอแสดงข้อมูลชุมชนในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์

ภาพที่ 3 หน้าจอแสดงข้อมูลชุมชนในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์

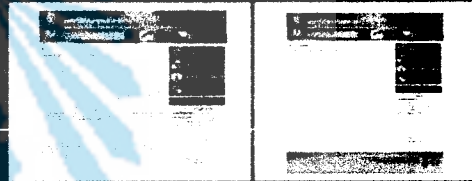
การพัฒนาระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) เพื่อใช้ในการจัดการความรู้จากชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยนำข้อมูลจากชุมชนมาจัดทำเป็นฐานข้อมูลและนำมาแสดงผลในรูปแบบแผนที่

การพัฒนาระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) เพื่อใช้ในการจัดการความรู้จากชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยนำข้อมูลจากชุมชนมาจัดทำเป็นฐานข้อมูลและนำมาแสดงผลในรูปแบบแผนที่

ภาพที่ 4 หน้าจอแสดงข้อมูลชุมชนในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์

การพัฒนาระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) เพื่อใช้ในการจัดการความรู้จากชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยนำข้อมูลจากชุมชนมาจัดทำเป็นฐานข้อมูลและนำมาแสดงผลในรูปแบบแผนที่

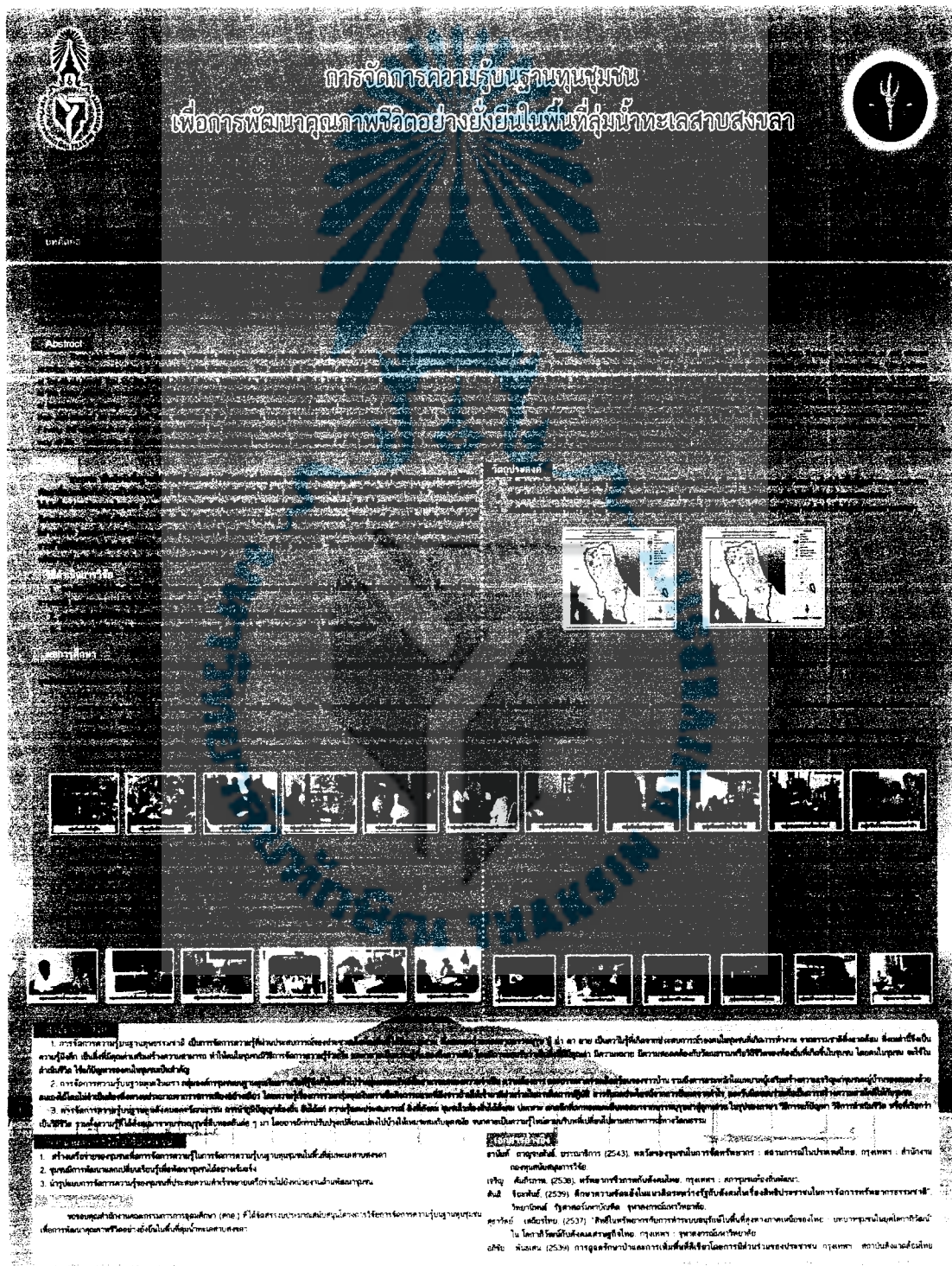
ภาพที่ 5 หน้าจอแสดงข้อมูลชุมชนในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์

การพัฒนาระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) เพื่อใช้ในการจัดการความรู้จากชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยนำข้อมูลจากชุมชนมาจัดทำเป็นฐานข้อมูลและนำมาแสดงผลในรูปแบบแผนที่

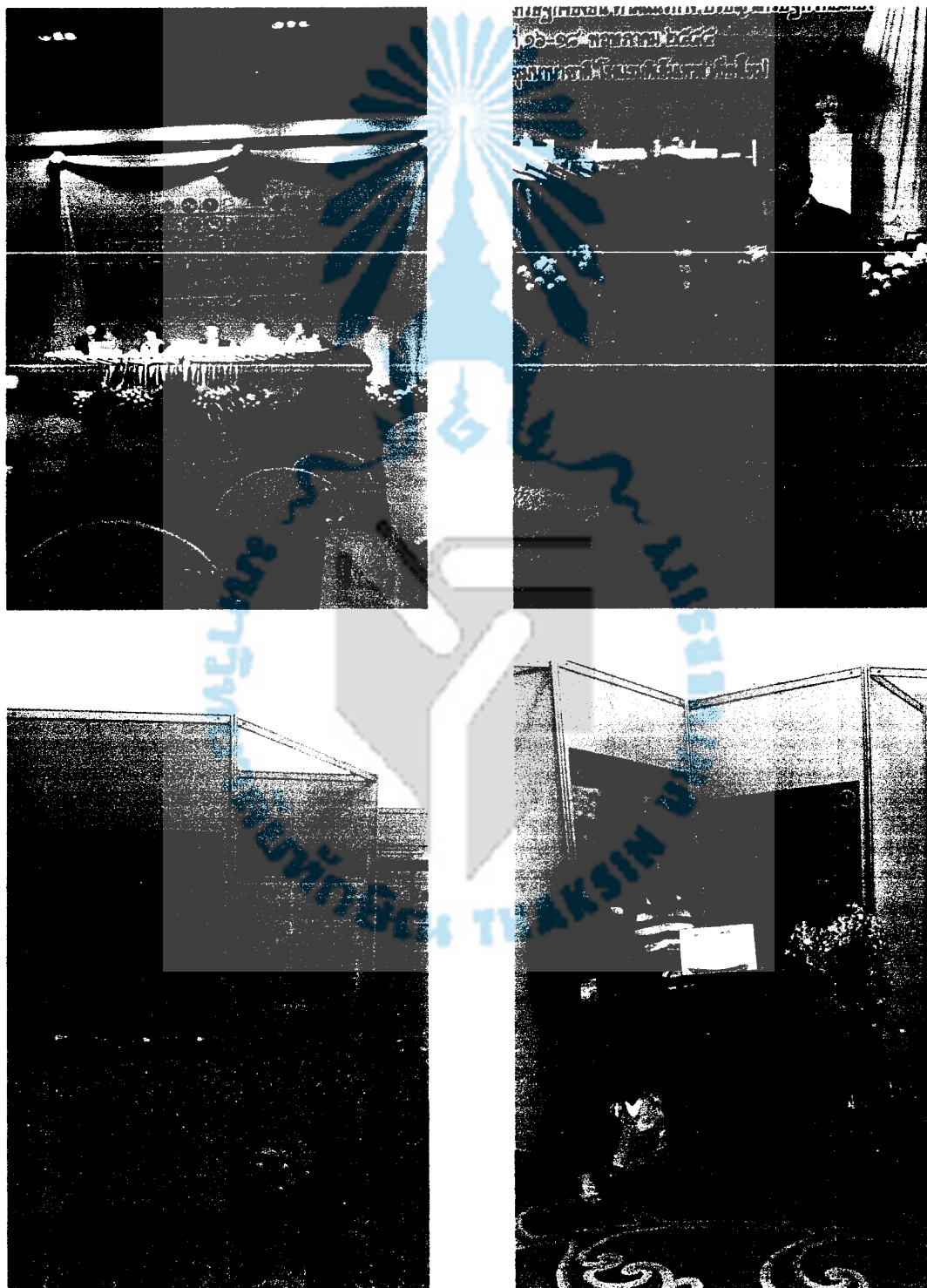
การพัฒนาระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) เพื่อใช้ในการจัดการความรู้จากชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยนำข้อมูลจากชุมชนมาจัดทำเป็นฐานข้อมูลและนำมาแสดงผลในรูปแบบแผนที่

การพัฒนาระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) เพื่อใช้ในการจัดการความรู้จากชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยนำข้อมูลจากชุมชนมาจัดทำเป็นฐานข้อมูลและนำมาแสดงผลในรูปแบบแผนที่

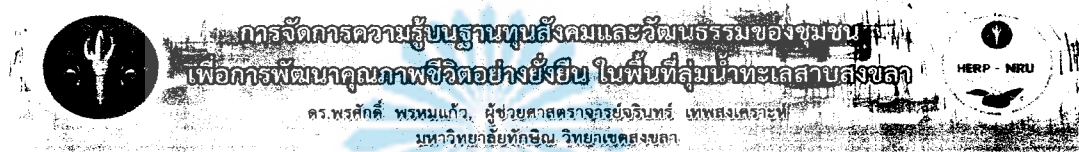
2.3) การนำผลการวิจัยไปจัดทำโปสเตอร์เผยแพร่ใน การประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่าย
 วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาทั่วประเทศ ประจำปี 2555 “ชุมชนเข้มแข็ง สังคมน่าอยู่ เศรษฐกิจยั่งยืน
 ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ระหว่างวันที่ 16 - 18 พฤษภาคม 2555 ณ ศูนย์ประชุม
 นานาชาติ โรงแรมดิเอ็มเพรสเชียงใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ทั้งนี้ได้รับ “รางวัลดีเด่น การนำเสนอผลงานภาคนิทัศน์” ในการประชุมวิชาการระดับชาติ เครือข่ายวิจัยสถาบันอุดมศึกษาทั่วประเทศ ประจำปี 2555 “ชุมชนเข้มแข็ง สังคมน่าอยู่ เศรษฐกิจยั่งยืน ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ระหว่างวันที่ 16 - 18 พฤษภาคม 2555 ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรมดิเอ็มเพรสเชียงใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

2.4) การนำผลการวิจัยไปจัดทำโปสเตอร์เผยแพร่ใน การประชุมวิชาการโครงการส่งเสริม การวิจัยในอุดมศึกษา ครั้งที่ 1 โดยความร่วมมือของ 70 มหาวิทยาลัย ระหว่างวันที่ 21 - 23 มกราคม 2556 ณ ศูนย์วัฒนธรรมภาคเหนือตอนล่าง มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ส่วนวังจันทร์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

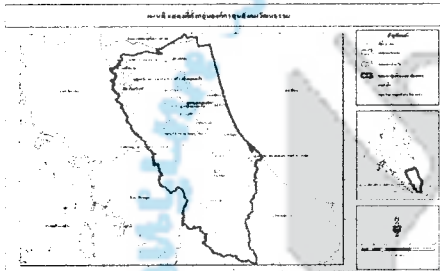

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระบบการในการจัดการความรู้ของชุมชน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของชุมชน
3. เพื่อศึกษานโยบายการจัดการความรู้ของชุมชน

วิธีดำเนินการศึกษา

1. การกำหนดปัญหาวิจัย มี 2 ระดับ คือ ในระดับ "ชื่อเรื่องวิจัย" ซึ่งเป็นปัญหาอย่างกว้างๆ และระดับ "ความมุ่งหมายของงานวิจัย" ซึ่งเป็นภาระปัญหาหลักเป็นประเด็น
2. การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและสร้างวงสนทนา เป็นการศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยจากแหล่งเอกสารต่างๆ รวมถึงการสำรวจพื้นที่ศึกษาจำนวน 6 ชุมชน เพื่อนำมาประกอบการพิจารณาเลือกกลุ่มตัวอย่างและการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการเก็บรวบรวม "ข้อมูลภาคสนาม" จากพื้นที่ศึกษา ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ สัมผัส และถ่ายภาพประกอบรายงาน และมีการเก็บรวบรวม "ข้อมูลเอกสาร" ประกอบกับ ความความเหมาะสม
4. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล เป็นการนำเอาข้อมูลต่างๆ ที่เก็บรวบรวมได้ทั้งหมดซึ่งเป็น ข้อมูลภาคสนามและข้อมูลเอกสารมาศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นต่างๆ ตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ด้วย "วิธีอุปนัย" (inductive method)
5. การสรุปผลและรายงานผลการวิจัย การดำเนินการในขั้นนี้เป็นกรสรุปผลการวิจัยและเขียน รายงานผลการวิจัยด้วยวิธีการ "พรรณนาวิเคราะห์" (Descriptive analysis)

ผลการศึกษา

1. กระบวนการจัดการความรู้ สรุปได้ดังนี้
 - 1.1 การกำหนดความรู้ที่ต้องการ กลุ่มชุมชนต่างกำหนด "ความรู้ที่ต้องการ" ไว้สอดคล้องกับ "ชื่อ" และ "วัตถุประสงค์" ของกลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มจะดำเนินการ "จัดการความรู้" ให้บรรลุตาม วัตถุประสงค์ของกลุ่มที่วางไว้
 - 1.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ทำให้ "ความรู้ที่ฝังลึกในคน" ถูกนำมาแลกเปลี่ยน และร่วมกันจนเกิดเป็น "ความรู้ที่เปิดเผย" เช่นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันภายในกลุ่ม, การแลกเปลี่ยน เรียนรู้กับชาวบ้านทั่วไปในชุมชนและละแวกใกล้เคียง, การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มชุมชนอื่นหรือ คณะบุคคลจากภายนอก, การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้เชี่ยวชาญ เป็นต้น
 - 1.3 การยกระดับความรู้และประยุกต์ใช้ความรู้เป็นการพัฒนา "ความรู้ที่เปิดเผย" ให้เป็น "องค์ความรู้" ที่มีระบบระเบียบโดยบันทึกไว้ในเอกสารของกลุ่มต่างๆ เป็นต้น
 - 1.4 การสืบสานองค์ความรู้ เป็นการนำความรู้ไปเผยแพร่แก่คนอื่น ๆ โดยการสืบสานด้วยการ บอกกล่าวเล่าขานและปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่าง และการสืบสานด้วยเอกสารและสื่ออื่นๆ เพื่อให้ ความรู้แพร่กระจายไปในวงกว้าง มิได้จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่ม
2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ สรุปได้ดังนี้
 - 2.1 ปัจจัยที่เอื้อหรือสนับสนุน ได้แก่ สมาชิกเป็นคนที่ตั้งใจมีความผูกพันต่อท้องถิ่น ชอบตนเองและเจ้าใจปัญหาต่างๆ ของชุมชน, สมาชิกได้รับรู้เข้าใจวัตถุประสงค์ของกลุ่มอย่างชัดเจน การยอมรับในการจัดการความรู้ของกลุ่ม, สมาชิกกลุ่มมีความเชื่อที่ต่อมั่นในผู้นำกลุ่ม, กลุ่มได้รับการ สนับสนุนด้วยดีจากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานอื่นๆ และสนับสนุนปัจจัยสนับสนุนในช่วงของ การศึกษาคำนี้ "การพัฒนาชุมชน"
 - 2.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค ได้แก่ การที่สมาชิกกลุ่มบางองค์ไม่สนใจและตั้งใจจริงในการ ดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม, การที่สมาชิกกลุ่มบางคนไม่ปฏิบัติตามเป็นไปตามระเบียบข้อบังคับ บางอย่างของกลุ่ม, การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของกลุ่มใหม่ในชุมชน
3. ผลการจัดการความรู้ สรุปได้ดังนี้
 - 3.1 ผลต่อการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ทำให้สมาชิกกลุ่มและคนทั่วไปยอมรับว่า "การจัดการความรู้" เป็น "วิธีแก้ปัญหา" ที่ดีสำหรับบ้านบ้ที่ในการพัฒนาชีวิตและสังคมได้, ทำให้สมาชิกกลุ่มและ คนทั่วไปมีความมั่นใจ "ผลของการจัดการความรู้" มวลมากขึ้น, ทำให้สมาชิกกลุ่มและคนทั่วไปในชุมชนได้มีสิ่ง งบประมาณที่เพียงพอและเป็น การศึกษา "ชนิดสื่อทางสังคม" ที่ดีให้แก่สมาชิกกลุ่มและคนทั่วไป ในชุมชน

3.2 ผลต่อการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ทำให้กลุ่มได้รวมใจและแน่วแน่ที่จะเป็นประโยชน์ต่อกรรมปฏิปทา ตลอดจนกับสังคมและปัญหาที่เป็นชีวิตของชุมชน, ทำให้กลุ่มได้มีการพัฒนาบทบาทหน้าที่ของตนเอง จนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในและนอกชุมชน, ทำให้มีผู้สนใจในกรณีเป็นสมาชิกของกลุ่มมากขึ้นเพื่อร่วม พัฒนาชุมชนตนเอง

3.3 ผลต่อการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ทำให้ชุมชนได้รับการพัฒนาและพัฒนาไปในทิศทางที่สอดคล้อง กับสภาพและปัญหาที่เป็นจริงของท้องถิ่น, ทำให้ชุมชนเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและสามารถพัฒนาเอง ได้มากขึ้น, ทำให้ชุมชนได้รับความร่วมมือในการพัฒนาจากภาครัฐและหน่วยงานอื่นๆ มากขึ้นด้วย

บทสรุป

1. ผลการศึกษาด้านกระบวนการจัดการความรู้ พบว่าชาวบ้านมีการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มต่างๆ มากขึ้น และให้ความสำคัญแก่ "การจัดการความรู้" บนฐาน "ทุนสังคมและวัฒนธรรม" ของชุมชน มากขึ้นด้วย อย่างไรก็ตามการจัดการความรู้ของกลุ่มชาวบ้านส่วนใหญ่ยังเป็นไปตามธรรมชาติของ การดำเนินงาน มากกว่าที่จะเป็นกระบวนการที่อิงหลักวิชาการหรือแนวคิดทฤษฎีใดๆ แต่มีกระบวนการ บางอย่างซึ่งสอดคล้องกับหลักการจัดการความรู้ โดยชุมชนตระหนักดีถึงเรื่องนั้นๆ เป็นผู้นำหรือกำกับ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จึงทำให้การจัดการความรู้ประสบความสำเร็จ
2. ผลการศึกษาทางด้านปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ พบว่าส่วนใหญ่แล้วกลุ่มต่างๆ จะมีปัจจัย เอื้อมากกว่า ปัจจัยอุปสรรคมีน้อยหรือบางกลุ่มแทบไม่มี จึงทำให้กลุ่มชาวบ้านจัดการความรู้บน วัฒนธรรมและคุณค่าของชุมชนได้ดี เพราะจากผู้นำในการจัดตั้งกลุ่มรวมทั้งสมาชิกทุกคน หรือส่วนใหญ่เป็นคนที่ในชุมชน มีความรักความผูกพันต่อชุมชนอันเป็นบ้านเกิดของตน และมีจิตศรั ด์ร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเองเป็นสำคัญ
3. ผลการศึกษาทางด้านผลจากการจัดการความรู้ พบว่าการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและ วัฒนธรรมของชุมชนต่างๆ ก่อให้เกิดผลต่อการพัฒนา การพัฒนาชุมชน และการพัฒนาชุมชน ซึ่งผลการพัฒนาที่สามด้านนี้มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกันเป็นอย่างดี จึงสรุปได้ว่าผลจากการ จัดการความรู้เป็นสิ่งที่มีความสอดคล้องกันและส่งเสริมซึ่งกันและกัน

บทคัดย่อ: การศึกษากระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนบนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

1. กลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาสามารถนำเอาผลการวิจัยไปปรับปรุงใช้ในการพัฒนา การจัดการความรู้ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น
2. สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในการสร้างเครือข่ายกลุ่มชาวบ้านเพื่อร่วมในการจัดการความรู้ บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนอันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนและชุมชน
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชนสามารถนำเอาข้อมูลเหล่านี้ไปปรับใช้ในการ กำหนดนโยบายและแผนการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนชาวบ้าน ในพื้นที่นี้และเชื่อมโยงไปยังกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่อื่นได้

กิดิกรรมประจักษ์

ขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (กอ.) ที่ได้จัดสรรงบประมาณสนับสนุน งบประมาณวิจัยการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำ ทะเลสาบสงขลา

2.5) อยู่ในช่วงเตรียมนำผลการวิจัยไปเผยแพร่ในรูปแบบโปสเตอร์ ในการประชุมวิชาการระดับชาติมหาวิทยาลัยทักษิณ ครั้งที่ 23 ประจำปี 2556 “สังคมคุณธรรม : ความมั่นคงทางอาหารและพลังงาน” ระหว่างวันที่ 22 – 25 พฤษภาคม 2556 ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

การจัดการความยั่งยืนบนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

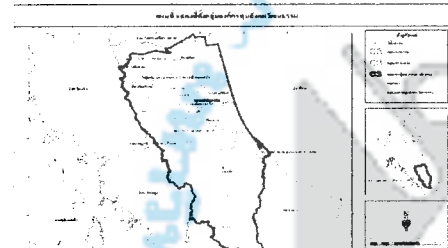
ดร.พรศักดิ์ พรหมแก้ว, ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิรินทร์ เทพสงเคราะห์
มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการในการจัดการความรู้ของชุมชน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของชุมชน
3. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการความรู้ของชุมชน

วิธีดำเนินการศึกษา

1. การกำหนดปัญหาวิจัย มี 2 ระดับ คือ ในระดับ “ข้อเท็จจริง” ซึ่งเป็นปัญหาอย่างกว้างๆ และระดับ “ความมุ่งหมายของงานวิจัย” ซึ่งเป็นกระบวนการปัญหาแยกเป็นประเด็น
2. การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและสำรวจพื้นที่ศึกษา เป็นการศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยจากแหล่งเอกสารต่างๆ รวมถึงการสำรวจพื้นที่ศึกษาจำนวน 6 ชุมชน เพื่อสำรวจกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนและแนวทางการบูรณาการข้อมูลในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการเก็บรวบรวม “ข้อมูลภาคสนาม” จากพื้นที่ศึกษา ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ สัมภาษณ์ และถ่ายภาพประกอบภาพ และมีการเก็บรวบรวม “ข้อมูลเอกสาร” ประกอบกับตามความเหมาะสม
4. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล เป็นการนำข้อมูลต่างๆ ที่เก็บรวบรวมได้ทั้งหมดทั้งที่เป็นข้อมูลภาคสนามและข้อมูลเอกสารมาวิเคราะห์ในประเด็นต่างๆ ตามระเบียบวิธีทางสถิติทางวิจัย “วิธีอุปนัย” (Inductive method)
5. การสรุปผลและรายงานผลการวิจัย การดำเนินการในขั้นนี้เป็นกระบวนการวิจัยและเขียนรายงานผลการวิจัยด้วยวิธีการ “พรรณนาวิเคราะห์” (Descriptive analysis)

3.2 ผลต่อการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ทำให้ชุมชนมีความรู้และแนวคิดที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติตน ตลอดจนกับสุขภาพและปัญหาที่เป็นจริงของชุมชน ทำให้กลุ่มสามารถพัฒนาบทบาทหน้าที่ของตนเองจนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในชุมชนของตน ทำให้มีผู้สนใจสมัครเป็นสมาชิกของกลุ่มมากขึ้นเพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนตนเอง

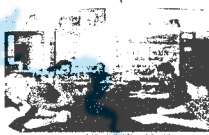
3.3 ผลต่อการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ทำให้ชุมชนได้รับการแก้ปัญหาและหันมาใส่ใจกับการศึกษาค้นคว้ากับสภาพและปัญหาที่เป็นจริงของท้องถิ่น ทำให้ชุมชนเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง และสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น ทำให้ชุมชนได้รับความร่วมมือในการพัฒนาจากภาครัฐและหน่วยงานอื่นๆ มากขึ้นด้วย

กลุ่มคณะหนึ่งบางแก้ว

กลุ่มในหมู่บ้านวังเลน

กลุ่มเกษตรวังน้ำเค็มโตมด

กลุ่มแม่บ้านเกษตรทอผ้าเกาะยอ

กลุ่มสภาตำบลวิเศษโตมด

กลุ่มหัตถกรรมกรมกษัตริย์บ้านคอกวัว

ผลการศึกษา

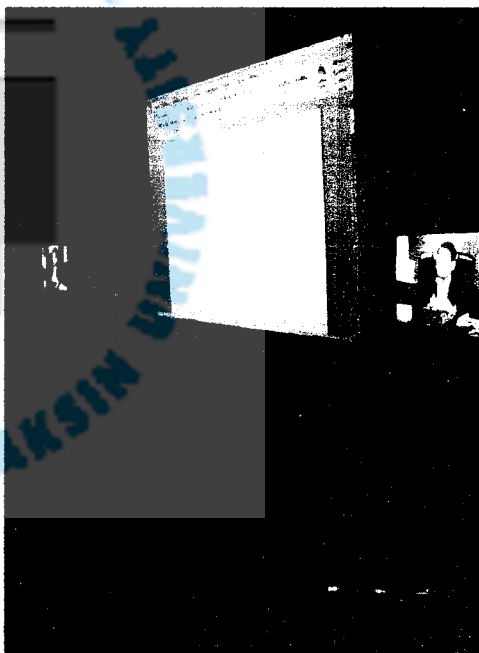
1. กระบวนการจัดการความรู้ สรุปได้ดังนี้
 - 1.1 การกำหนดความรู้ที่ต้องการ กลุ่มชุมชนต่างกำหนด “ความรู้ที่ต้องการ” วัตถุประสงค์ของ “ข้อ” และ “วัตถุประสงค์” ของกลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มจะดำเนินการ “จัดการความรู้” ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มที่วางไว้
 - 1.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ทำให้ “ความรู้ที่มีลักษณะ” ถูกนำมาแลกเปลี่ยนและร่วมกันจัดเป็น “ความรู้ที่เป็นคน” เช่นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันภายในกลุ่ม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชาวบ้านทั่วไปในชุมชนและนอกพื้นที่ใกล้เคียง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มชุมชนอื่นที่นอกเหนือจากกลุ่มของตน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้เชี่ยวชาญ เป็นต้น
 - 1.3 การยกระดับความรู้และประยุกต์ใช้ความรู้เป็นการพัฒนา “ความรู้ที่เป็นคน” ให้เป็น “องค์ความรู้” ที่มีระบบระเบียบโดยบันทึกไว้ในเอกสารของกลุ่มต่างๆ เป็นต้น
 - 1.4 การมีส่วนร่วมนำความรู้ เป็นการนำความรู้ไปเผยแพร่กับคนอื่น ๆ โดยการสืบสานด้วยการบอกกล่าวเล่าขานและปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่าง และการสืบสานด้วยเอกสารและสื่ออื่นๆ เพื่อให้ความรู้แพร่ขยายไปในวงกว้าง มีผู้ทำต่อผู้ทำกลุ่ม
2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ สรุปได้ดังนี้
 - 2.1 ปัจจัยที่เอื้อหรือสนับสนุน ได้แก่ สมาชิกเป็นต้นแบบที่จัดความริ่ความผูกพันต่อท้องถิ่นของตนและเข้าใจปัญหาต่างๆ ของชุมชน สมาชิกได้รับรู้เข้าใจวัตถุประสงค์ของกลุ่มอย่างชัดเจน การยอมรับในการจัดการความรู้ของกลุ่ม สมาชิกกลุ่มมีความเชื่อใจยอมรับในผู้นำกลุ่ม กลุ่มได้รับการสนับสนุนด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกและหน่วยงานอื่นๆ และสิ่งสนับสนุนอื่นๆ อยู่เป็นประจำของภาคส่วนที่สนับสนุน “การพัฒนาชุมชน”
 - 2.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค ได้แก่ การที่สมาชิกกลุ่มบางคนขาดความใส่ใจและตั้งใจจริงในการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม การที่สมาชิกกลุ่มบางคนไม่ปฏิบัติให้เป็นไปตามระเบียบข้อบังคับบางข้อของกลุ่ม การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชุมชนใหม่ในชุมชน
3. ผลจากการจัดการความรู้ สรุปได้ดังนี้
 - 3.1 ผลต่อการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ทำให้สมาชิกกลุ่มและคนทั่วไปยอมรับว่า “การจัดการความรู้” เป็น “วิถีชีวิตที่จำเป็น” ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาชีวิตและดำรงชีพได้ ทำให้สมาชิกกลุ่มและคนทั่วไปมีความรู้และทักษะที่จำเป็นมากขึ้น ทำให้มีความรู้และทักษะที่จำเป็นชุมชนได้เพิ่มขึ้น ทำให้ภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องสามารถเข้าถึง “จิตตปัญญาศึกษา” ที่มีแก่นแท้คือการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน

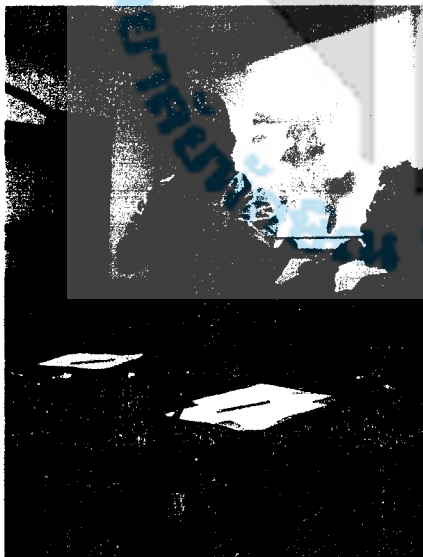
กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) ที่ได้จัดสรรงบประมาณสนับสนุนโครงการวิจัยการจัดการความรู้ในชุมชนกลุ่มเพื่อการพัฒนากลุ่มอาชีพอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

2.6) การนำผลการวิจัยไปเผยแพร่ในการจัดประชุมถ่ายทอดโครงการวิจัยการจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ให้แก่

ตัวแทนกลุ่มทุนชุมชนทั้ง 23 กลุ่ม เพื่อเป็นเวทีให้กับตัวแทนสมาชิกกลุ่มทุนชุมชนได้พบปะแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ในการจัดการความรู้ของกลุ่มตนเอง ในวันที่ 26 พฤษภาคม 2555 ณ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา

รายงานสรุปการเงิน

เลขที่โครงการ 2554A10563003

โครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

ชื่อมหาวิทยาลัยมหาวิทยาลัยทักษิณ.....

ชื่อโครงการการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา.....

ชื่อหัวหน้าโครงการวิจัยผู้รับทุน / ผู้วิจัย (อ./ ดร./ ผศ./ รศ./ ศ.)พรศักดิ์ พรหมแก้ว.....

รายงานในช่วงตั้งแต่วันที่ (วัน เดือน ปี) ...1 พฤษภาคม 2554....ถึงวันที่ (วัน เดือน ปี)...31 ตุลาคม 2555..

ระยะเวลาดำเนินการ1.... ปี6..... เดือน ตั้งแต่วันที่ (วัน เดือน ปี) ... 1 พฤษภาคม 2554.... ถึงวันที่ (วัน เดือน ปี) 31 ตุลาคม 2555....

รายจ่าย

หมวด	งบประมาณ รวมทั้ง โครงการ	ค่าใช้จ่าย งวดปัจจุบัน	คงเหลือ (หรือเกิน)
1. ค่าตอบแทน45,500....38,850....	...+.....6,650....
2. ค่าจ้าง63,520....170,880....-107,360....
3. ค่าวัสดุ48,000....38,180....	...+.....9,820....
4. ค่าใช้สอย439,550....348,660....	...+.....90,890....
5. ค่าใช้จ่ายอื่นๆ (โปรดระบุเป็นข้อย่อย)
รวม596,570....596,570....0.....

จำนวนเงินที่ได้รับและจำนวนเงินคงเหลือ

จำนวนเงินที่ได้รับ		
งวดที่ 1298,285....	บาท
งวดที่ 2238,628....	บาท
งวดที่ 359,657....	บาท
รวม596,570....	บาท

.....
.....

ลงนามหัวหน้าโครงการวิจัยผู้รับทุน

วันที่26 ตุลาคม 2555.....

.....
.....

ลงนามเจ้าหน้าที่การเงินโครงการ

วันที่26 ตุลาคม 2555.....

บรรณานุกรม

- กิตติคุณาภรณ์ ชุขลา. (2548). การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาการบริหารจัดการเทศบาลตำบลหนองหิน
กิ่งอำเภอหนองหิน จังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. เลข : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- เกษตรกรทำนาตะโหมด, กลุ่ม. (2552). ระเบียบของกลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมด. สงขลา : กลุ่ม
เกษตรกรทำนาตะโหมด.
- ชัยรัตน์ เจริญโอพาร. (2542). วาทกรรมกับการพัฒนา. กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยเกริก.
- ณรงค์ ฌ เชียงใหม่. (บรรณาธิการ). (2526). รายงานผลการสัมมนาเรื่อง แนวทางการพัฒนาผู้นำ
ทะเลสาบสงขลา. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พระ. (2534). การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิ
โกลด คิมทอง.
- . (2544). เรื่องเหนือสามัญวิสัย : อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา. กรุงเทพฯ ฯ : ชรรคมดา.
- นันทิยา หุตานูวัตร และณรงค์ หุตานูวัตร. (2549). การพัฒนาองค์กรชุมชน. กรุงเทพฯ ฯ :
บริษัทเอ็กซ์เปอร์เน็ท จำกัด.
- น้ำทิพย์ วิภาวิน. (2547). การจัดการความรู้กับคลังความรู้. กรุงเทพฯ ฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์-
มหาวิทยาลัย.
- บรรจง นะแส. (2534). “การพัฒนาภาคใต้ตามแนววัฒนธรรมชุมชน,” ใน **พื้นที่บ้านพื้นเมือง ดินไทย
ทักษิณ**. บรรณาธิการโดย พรศักดิ์ พรหมแก้ว. หน้า 61 - 74. สงขลา : สถาบันทักษิณ
คดีศึกษา.
- บุญดี บุญญากิจ และคณะ. (2547). การจัดการความรู้ จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ ฯ :
สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ.
- ประเวศ ะสี. (2539). “คำนำ,” ใน **พัฒนาการชนบทไทย : สมุทัยและมรรค ตอนที่ 3 ความหวัง
ทางออก และทางเลือกใหม่**. กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา.
- . (2545). **วิถีมุขยี่ในศตวรรษที่ 21 สู่บทใหม่แห่งการพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ ฯ :
มูลนิธิสดศรี - สฤษดิ์วงศ์.
- พรธิดา วิชัยปัญญา. (2547). การจัดการความรู้ : พื้นฐานและการประยุกต์ใช้. กรุงเทพฯ ฯ : บริษัท
เอ็กซ์เปอร์เน็ท จำกัด.
- พรศักดิ์ พรหมแก้ว. (2552). “การอนุรักษ์มรดกของชาติ,” ใน **วารสารอาศรมทักษิณ**. 3(3) : 5-12 ;
เมษายน - มิถุนายน 2552.

- พรศักดิ์ พรหมแก้ว. (2555). วิถีคิดของชุมชนชาวนาบริเวณรอบทะเลสาบสงขลา. คุยฉินิพนธ์
 ปร.ค. (ไทศึกษา). มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พิสมัย รัตนโรจน์สกุล. (2545.) **ทุนชุมชน : เงื่อนไขในการดำรงอยู่ของชุมชนในระบบทุนนิยม.**
 ปรินิพนธ์ กศ.ค. กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พิน ดอกบัว. (2532) **ปวงปรัชญากรีก.** กรุงเทพฯ ฯ : ศยาม.
- วิจารณ์ พานิช. (2546). **การจัดการความรู้ในยุคสังคมและเศรษฐกิจบนฐานความรู้.** กรุงเทพฯ ฯ :
 สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.).
- สวาท ทองรักษ์. (2553). **โลกร้อนเราร้อน.** สงขลา : กลุ่มสถานานวัดตะโหมค.
- สุภาวค์ จันทวานิช. (2546). **การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ ฯ :
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสรี พงศ์พิศ.(2534). “วัฒนธรรมพื้นบ้าน : รากฐานการพัฒนา,” ใน **พื้นบ้านพื้นเมือง ถิ่นไทยทักษิณ.**
 บรรณาธิการโดย พรศักดิ์ พรหมแก้ว. หน้า 61 - 74. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). **มิติชุมชน : ว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร.**
 กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- (2544). **วิถีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน : พลวัตและศักยภาพของชุมชนในการพัฒนา**
 เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

บุคลากรกรม

- แก้วสุริยา ชูวิจิตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จรินทร์ เทพสงเคราะห์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่กลุ่มเกาะหนึ่ง
บางแก้ว ตำบลท่ามะเดื่อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่
- ฉวีวรรณ สหะชัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จรินทร์ เทพสงเคราะห์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่กลุ่มเกาะหนึ่ง
บางแก้ว ตำบลท่ามะเดื่อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่
- ณัฐยา ทองศรีนุ่น เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จรินทร์ เทพสงเคราะห์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่กลุ่มโนรา
บ้านวังเลน ตำบลเกาะเต่า อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่
- ทวีศักดิ์ ชูวิจิตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จรินทร์ เทพสงเคราะห์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่กลุ่มเกาะหนึ่ง
บางแก้ว ตำบลท่ามะเดื่อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่
- น่วม ชูคง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศักดิ์ พรหมแก้ว เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ทำการกลุ่มหัตถกรรม
กะลาสูงปลี้ม บ้านเลขที่ 42/1 หมู่ที่ 1 ตำบลชัยบุรี อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง เมื่อ
วันที่ 26 มิถุนายน 2554.
- นิตย์ พงศ์พฤกษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศักดิ์ พรหมแก้ว เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ทำการกลุ่มแม่บ้าน
เกษตรกรทอผ้าเกาะยอ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่
13 มิถุนายน 2554.
- ประจวบ ทองรักษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศักดิ์ พรหมแก้ว เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดตะโหมด ตำบล
ตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2554.
- ปลี้ม ชูคง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศักดิ์ พรหมแก้ว เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ทำการกลุ่มหัตถกรรม
กะลาสูงปลี้ม บ้านเลขที่ 42/1 หมู่ที่ 1 ตำบลชัยบุรี อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง เมื่อ
วันที่ 26 มิถุนายน 2554.
- วรรณ ขุนจันทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศักดิ์ พรหมแก้ว เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดตะโหมด ตำบล
ตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2554.
- สมบูรณ์ จิตสารอากรณ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศักดิ์ พรหมแก้ว เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดตะโหมด
ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2554.
- สมยศ ทองรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศักดิ์ พรหมแก้ว เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ทำการกลุ่มเกษตรกร
ทำนาตะโหมด ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน
2554.

สมหมาย พงศ์พฤกษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศักดิ์ พรหมแก้ว เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ทำการกลุ่ม
แม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่
13 มิถุนายน 2554.

สวาท ทองรักษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศักดิ์ พรหมแก้ว เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดตะโหมด ตำบล
ตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2554.

เสน่ห์ ชูวิจิตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จรินทร์ เทพสงเคราะห์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่กลุ่มแกะหนังบางแก้ว
ตำบลท่ามะเค็ด อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่

อนุชา เพ็ญจรัส เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศักดิ์ พรหมแก้ว เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ทำการกลุ่มเกษตรกร
ทำนาตะโหมด ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน
2554.

อรุณ ไพษานาญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรศักดิ์ พรหมแก้ว เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ทำการกลุ่มเกษตรกร
ทำนาตะโหมด ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน
2554.

แนวสัมภาษณ์

การวิจัยเรื่อง

การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน
เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

วันที่สัมภาษณ์.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้มีทั้งหมด 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่ม

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนของกลุ่ม

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

- ชื่อ (นาย,นาง,นางสาว) สกุล อายุ ปี
ศาสนา.....การศึกษา อาชีพ
- รายได้ต่อปี (ประมาณ) บาท
- ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ หมู่ที่ ตำบล อำเภอ
จังหวัด
- สถานภาพในกลุ่ม (เช่น ประธานกลุ่ม/รองประธานกลุ่ม/เหรัญญิก/สมาชิกกลุ่ม ฯลฯ)

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่ม

1. ชื่อและที่ตั้งของกลุ่ม

1.1 ชื่อกลุ่ม

1.2 ที่ตั้งกลุ่ม ตั้งอยู่ที่บ้าน หมู่บ้าน

ตำบล อำเภอ จังหวัด

2. ประวัติและพัฒนาการของกลุ่ม

(เก็บข้อมูลจากเอกสารของกลุ่ม (เช่น เอกสารประวัติการจัดตั้งกลุ่ม/ ระเบียบข้อบังคับกลุ่ม เป็นต้น) และให้รวมเอกสารเหล่านั้นไว้ด้วยกันกับชุดสัมภาษณ์นี้ หากกลุ่มไม่มีเอกสารหรือมีแต่เอกสารสำคัญบางประเด็น ให้เก็บข้อมูลเพิ่มเติมโดยสัมภาษณ์ให้ครบตามประเด็นสำคัญ ๆ ต่อไปนี้)

2.1 ประวัติการจัดตั้งกลุ่ม

(ปีที่จัดตั้ง / ผู้ริเริ่มจัดตั้ง / สถานที่จัดตั้งครั้งแรก / แนวความคิดหรือวัตถุประสงค์ตอนเริ่มจัดตั้ง / จำนวนสมาชิกตอนเริ่มจัดตั้ง เป็นต้น)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.2 พัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงของกลุ่ม

(พัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญๆ ของกลุ่ม เช่น ด้านสถานที่ตั้ง/ กรรมการ/ แนวความคิดหรือวัตถุประสงค์/จำนวนสมาชิกในปัจจุบัน/ โครงสร้างหรือแผนผังการบริหารกลุ่ม ฯลฯ)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. กิจกรรมหรือการดำเนินงานที่เด่น ๆ ของกลุ่ม

(ให้บอกลักษณะกิจกรรมที่สำคัญ ๆ ของกลุ่มว่ามีกิจกรรมอะไรบ้าง เช่น การประชุม/ฝึกอบรม, การฝึกปฏิบัติ, การจัดศูนย์จำหน่าย, การประชุมใหญ่ประจำปี, ฯลฯ)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. ระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม

(ขอเอกสารจากกลุ่ม/ ถ้าไม่มีให้สัมภาษณ์เฉพาะสาระสำคัญ)

.....

.....

.....

.....

5. ชื่อเสียง/เกียรติคุณของกลุ่ม

(เช่น การได้รับรางวัลระดับต่างๆ (ระดับตำบล/อำเภอ/จังหวัด เป็นต้น), การเป็นแหล่งศึกษาดูงานของกลุ่ม หรือบุคคลทั่วไป, การที่บุคคลในกลุ่มได้รับเชิญเป็นวิทยากร ฯลฯ)

.....

.....

.....

.....

.....

6. ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่ม

(เช่น ปัจจัยด้านทรัพยากรในชุมชน, ด้านหน่วยงานสนับสนุนต่าง ๆ, ด้านผู้นำกลุ่ม, ด้านงบประมาณ ฯลฯ)

6.1 ปัจจัยสนับสนุนในการดำเนินงานของกลุ่ม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

6.2 ปัจจัยอุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่ม

.....

.....

.....

.....

.....

7. กลุ่มอื่น ๆ ที่ดำเนินงานในลักษณะเดียวกันหรือคล้ายคลึงกันทั้งในและนอกชุมชน
(ให้ระบุชื่อและสถานที่ตั้งกลุ่ม รวมถึงข้อมูลอื่นๆ ที่เห็นว่าจำเป็น)

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนของกลุ่ม

1. วิธีการ/กระบวนการจัดการความรู้ของกลุ่ม

1.1 การกำหนดความรู้ที่ต้องการ

1) ความรู้ที่กลุ่มกำหนดไว้เพื่อให้สมาชิกได้เรียนรู้ คืออะไร

.....

.....

2) ความรู้ที่กลุ่มกำหนดขึ้นนั้น ผู้คนทั่วไปในชุมชนมีความรู้หรือเคยปฏิบัติมาก่อนบ้างหรือไม่ (ความรู้ในเรื่องนั้นเป็น “ฐานทุนชุมชน” ของท่านมาก่อนหรือไม่) หากเป็น- ครอบคลุมทั้งชุมชนหรือเฉพาะบางพื้นที่ที่ไหนบ้าง)

.....

.....

.....

1.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

1) กลุ่มได้นำความรู้มาใช้ในการจัดการความรู้จากใครหรือผู้นำคนใดเป็นคนแรก

.....

.....

2) กลุ่มมีการเชิญ “ผู้รู้” จากภายในและภายนอกชุมชนมาให้ความรู้แก่สมาชิกบ้างหรือไม่ ถ้ามี- ได้เชิญใครมาจากไหนบ้าง

.....

.....

.....

3) กลุ่มได้จัดให้มีการศึกษาคูงานและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับสมาชิกของกลุ่มอื่น ๆ ทั้งในและนอกชุมชนบ้างหรือไม่ ถ้ามี-ได้จัดไปศึกษาคูงานกลุ่มใด ที่ไหนบ้าง

.....

.....

.....

4) กลุ่มได้นำเอาความรู้จากตำรา เอกสาร หรือสื่อต่าง ๆ (ที่เรียกว่า “ความรู้ที่เปิดเผย” หรือ “ความรู้ที่ชัดเจน” (explicit knowledge) มาใช้ร่วมกับความรู้ในตัวคนอันเกิดจากประสบการณ์หรือการฝึกปฏิบัติมานาน (ที่เรียกว่า “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” - tacit knowledge) หรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

1.3 การยกระดับความรู้และประยุกต์ใช้ความรู้

1) กลุ่มมีวิธีการทำให้ “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” มาเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” หรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

2) ท่านได้รับความรู้จากสมาชิกกลุ่มเพิ่มเติมบ้างหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

3) ท่านได้นำความรู้ที่ได้จากกลุ่มไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

3. ผลต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม

3.1 ท่านคิดว่าการจัดการความรู้ของกลุ่มส่งผลต่อการพัฒนาคน พัฒนากลุ่ม และพัฒนาชุมชนอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.2 ท่านคิดว่าจากการจัดการความรู้ในกลุ่มของท่านจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของท่านได้อย่างยั่งยืนหรือไม่เพียงใด

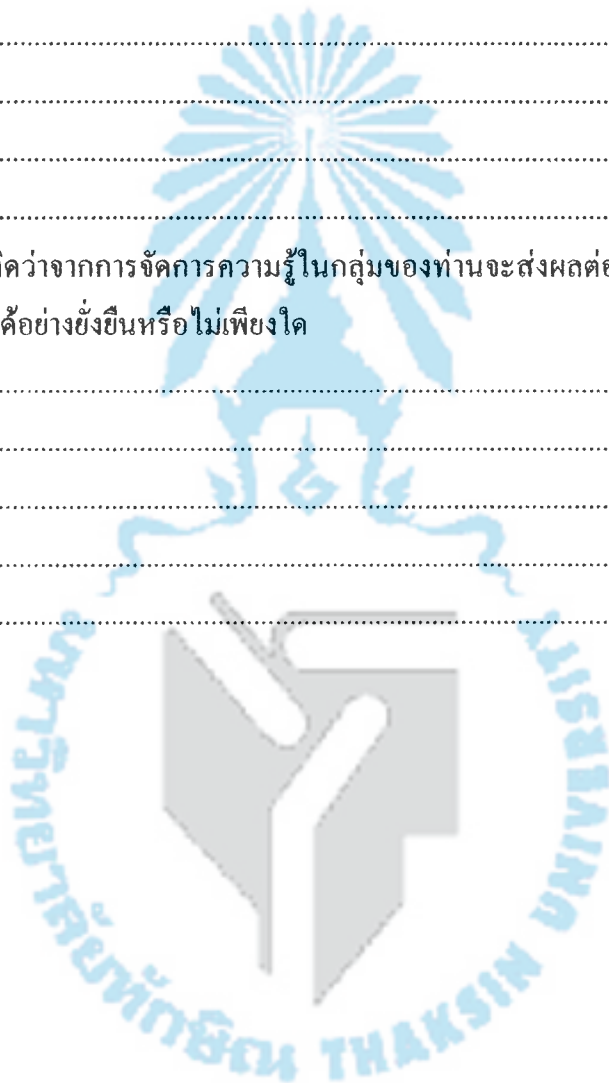
.....

.....

.....

.....

.....

ประวัตินักวิจัย

1. ชื่อ - สกุล นายพรศักดิ์ พรหมแก้ว

วัน/เดือน/ปีเกิด 8 กุมภาพันธ์ 2493

สถานที่เกิด อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

สถานที่อยู่ปัจจุบัน 443/1 หมู่บ้านลพบุรีรามесวรรธานี หมู่ที่ 6 ถนนลพบุรีรามесวรร

ตำบลน้ำน้อย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 90110

ประวัติการศึกษา

2516 กศ.บ. (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

2521 กศ.ม. (ภาษาและวรรณคดีไทย) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

2555 ปริญญาโท (ไทยศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยทักษิณ ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา 90000

ประสบการณ์ในการบริหาร

- รองผู้อำนวยการสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ
- รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ
- รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ
- รองผู้อำนวยการฝ่ายวิจัย สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ
- รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
- หัวหน้าฝ่ายบริหารวิทยาเขตสงขลา มหาวิทยาลัยทักษิณ

ผลงานงานวิจัย

พรศักดิ์ พรหมแก้ว. (2521). วรรณกรรมการเมืองของเทียนวรรณ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

พรศักดิ์ พรหมแก้ว และคณะ. (2535). สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถกับการส่งเสริมศิลปหัตถกรรมภาคใต้. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒภาคใต้. (ทุนวิจัยจากทบวงมหาวิทยาลัย)

..... (2538). ผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวต่อวัฒนธรรมภาคใต้. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้. (ทุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ)

- พรศักดิ์ พรหมแก้ว. (2544). **ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือผีกับบทบาททางสังคมของชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธในภาคใต้**. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ. (ทุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ)
- (2548). **จริยธรรมพื้นฐานและการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกาภิวัตน์ : ศึกษากรณี “วิถีไทยพุทธ” ในบริเวณรอบทะเลสาบสงขลา**. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ. (ทุนวิจัยจากศูนย์คุณธรรม สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์กรมหาชน))
- (2550). **วิถีคิดของชุมชนชาวนาบริเวณรอบทะเลสาบสงขลา**. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ. (ทุนวิจัยจากกระทรวงวัฒนธรรม).
- พรศักดิ์ พรหมแก้ว และคณะ. (2552). **การเข้าถึงแหล่งทุนของสถานประกอบการชุมชนในบริเวณ 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา นครศรีธรรมราช ตรัง พัทลุง และสตูล**. (ทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.))
- พรศักดิ์ พรหมแก้ว และจรินทร์ เทพสงเคราะห์. (2555). **การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อการพัฒนาชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา**. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ. (ทุนวิจัยจากสำนักบริหารโครงการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ สำนักคณะกรรมการการอุดมศึกษา).

2. ชื่อ – สกุล นางจรินทร์ เทพสงเคราะห์

วัน/เดือน/ปีเกิด 23 กุมภาพันธ์ 2500

สถานที่เกิด อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา

สถานที่อยู่ปัจจุบัน 652/37 หมู่บ้านศรีวนา หมู่ที่ 4 ถนนกาญจนวนิช ตำบลพะวง

อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา 90000

ประวัติการศึกษา

2524 ค.บ. (ดนตรีศึกษา) วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จ

2540 ศศ.ม. (มานุษยวิทยา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ ถนนกาญจนวนิช ตำบลเขารูปช้าง

อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา 90000

ประสบการณ์ในการบริหาร

- หัวหน้าสาขาวิชาดุริยางคศาสตร์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
- รองคณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
- รักษาการคณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

ผลงานวิจัย

- จรินทร์ เทพสงเคราะห์. (2540). การศึกษาบทเพลงดนตรีกาหลอในจังหวัดสงขลา. ปรินญาณิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- (2536). การศึกษาดนตรีไทยของโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคใต้ ที่มีต่อการส่งเสริมการดำเนินงานส่งเสริมดนตรีไทยภาคใต้. สงขลา : ภาควิชาดุริยางคศาสตร์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้.
- จรินทร์ เทพสงเคราะห์ และคณะ. (2552). การสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้จากแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาการสืบสานศิลปะพื้นบ้านมโนราห์ ตำบลโคกตะบ้ำ อำเภอมายอง จังหวัดตรัง และแนวทางการฟื้นฟูป่าชายเลนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านในทอน ตำบลสุโตะ อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- (2553). การวิเคราะห์เพลงปี่ในราชของนายควน ทวนยก. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.